

2021

YÜKSEK LİSANS

Ayşe AYDAR

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**18-30 YAŞ ARASI GENÇ YETİŞKİNLERDE BİREYCİLİK,
TOPLUMCULUK VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe AYDAR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Ankara, 2021

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**18-30 YAŞ ARASI GENÇ YETİŞKİNLERDE BİREYCİLİK,
TOPLUMCULUK VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe AYDAR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Behlül TOKUR

Ankara, 2021

ONAY SAYFASI

Ayşe AYDAR tarafından hazırlanan “18-30 Yaş Arası Genç Yetişkinlerde Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlık İlişkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Behlül TOKUR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Kabul ☒ Red ☐		
Prof. Dr. Asım YAPICI	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Kabul ☒ Red ☐		
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Kabul ☒ Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 16/08/2021

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Tarih:

Ayşe AYDAR

TEŞEKKÜR

Bu tezin tüm aşamalarında bilgi birikimi ve deneyimiyle bana yol gösteren ve desteğini ve yardımlarını hiç esirgemeyen değerli tez danışmanım ve hocam Doç. Dr. Behlül TOKUR'a, teşekkürü borç bilirim. Bu süreçte ne zaman ihtiyacım olsa kıymetli zamanını ayırıp değerli bilgilerini benimle paylaşan Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem GÜLMEZ'e teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Annem Fidayi AYDAR ve babam Ahmet AYDAR'a gösterdikleri sabır ve bana olan inançları için sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, dostum Betül Sevde KIRAL'a hep yanımda olduğu, sabırla her gün bana zaman ayırıp, benimle dertlenip, üzüntüme ve mutluluğuma ortak olduğu için çok teşekkür ederim.

ÖZET

18-30 Yaş Arası Genç Yetişkinlerde Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlık İlişkisi

Bu tez çalışmasının genel amacı 18-30 yaş arasındaki genç yetişkinlerde bireycilik, toplumculuk ve dindarlık ilişkisini anlamak ve bu değişkenler arasındaki ilişkiye yönelik nicel bir araştırma yapmaktır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bireycilik, toplumculuk ve dindarlık kavramları alt boyutları ile ele alınmış ve konu hakkında literatür taramasına yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise bireycilik, toplumculuk ve dindarlık değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik nicel çalışma ve araştırma sonuçlarına göre yapılan değerlendirmeler bulunmaktadır. Ölçme aracı olarak Kahveci ve Sever (2016) tarafından geliştirilen “Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği” ve Gülmez (2014) tarafından geliştirilen “Dindarlık” ölçeği yer almaktadır. Araştırma 359 katılımcı ile yapılmıştır. Ankete katılanlar 18-30 yaş arasındaki genç yetişkinlerdir.

Bu çalışmanın sonucunda dindarlık ile toplumculuk arasında pozitif, dindarlık ile bireycilik arasında negatif yönde ilişki tespit edilirken, bireycilik ve toplumculuk arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Anahtar Sözcükler: Bireycilik, Toplumculuk, Dindarlık, Kültür, Din Psikolojisi

ABSTRACT

The Relationship Between Individualism, Collectivism and Religiosity in Young Adults Aged 18 And 30.

The general aim of this thesis is to examine the relationship between individualism, collectivism and religiosity in young adults aged 18-30 and to conduct quantitative research on the relationship between these variables.

This work consists of two chapters. In the first chapter, the concepts of individualism, collectivism and religiosity are discussed with their sub-dimensions and literature review on the subject is made.

In the second chapter, there are quantitative research conducted on the relationship between individualism, collectivism and religiosity variables and evaluations made according to the results of the study. In this study, which utilized the relational screening method, the questionnaire technique is applied “Individualism and Collectivism Scale in Young Individuals” developed by Kahveci and Sever (2016) and the “Religiosity” scale developed by Gülmez (2014) are used. The research is conducted with 359 participants. Respondents are young adults between the ages of 18 and 30.

As a result of this study, while no correlation between individualism and collectivism is found, a positive relationship between religiosity and collectivism and a negative relationship between religiosity and individualism are determined.

Keywords: Individualism, Society, Religiosity, Culture, Psychology of Religion

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Bireycilik Kavramı	1
1.1.1. Bireycilik Alt Boyutları	3
1.2. Toplumculuk Kavramı	4
1.2.1. Toplumculuk Alt Boyutları	7
1.3. Bireycilik ve Toplumculuk Arasındaki Temel Farklılıklar	8
1.3.1. Dil	8
1.3.2. Toplum ve Kültür Yapıları	9
1.4. Dindarlık Kavramı	25
1.4.1. Dindarlık Alt Boyutları	28
1.5. Bireycilik, Toplumculuk ve Din İlişkisi	29
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	32
3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	33
4. YÖNTEM	34
4.1. Araştırmanın Problemi ve Hipotezi	34
4.1.1. Araştırmanın Temel Problemi	34
4.1.2. Araştırmanın Alt Problemleri	34
4.1.3. Araştırmanın Hipotezleri	35
4.1.4. İlgili Çalışmalar	38
4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	39
4.3. Veri Toplama Araçları	39

4.3.1. Kişisel Bilgi Anketi.....	40
4.3.2. Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği.....	40
4.3.3. Dindarlık Ölçeği.....	43
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	46
4.5. Verilerin Analizi	46
5. BULGULAR	48
5.1. Örneklem Grubu ve Özellikleri	48
5.2. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlık İlişkisi ile İlgili Bulgular	50
5.2.1. Bireycilik – Toplumculuk İlişkisi	50
5.2.2. Bireycilik – Dindarlık İlişkisi.....	51
5.2.3. Toplumculuk – Dindarlık İlişkisi.....	52
5.3. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlığa Ait Yan Bulgular	53
5.3.1. Bireyciliğe Ait Yan Bulgular	53
5.3.2. Toplumculuğa Ait Yan Bulgular.....	60
5.3.3. Dindarlığa Ait Yan Bulgular.....	64
6. TARTIŞMA.....	70
6.1. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlık Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması.....	70
6.1.1. Bireycilik – Toplumculuk İlişkisi	70
6.1.2. Dindarlık - Bireycilik İlişkisi	72
6.1.3. Dindarlık - Toplumculuk İlişkisi.....	76
6.2. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlığa Ait Yan Bulguların Tartışılması	79
6.2.1. Bireyciliğe Ait Yan Bulguların Tartışılması	79
6.2.2. Toplumculuğa Ait Yan Bulguların Tartışılması	85
6.2.3. Dindarlığa Ait Yan Bulguların Tartışılması.....	90
7. SONUÇ.....	98
8. ÖNERİLER	100
9. KAYNAKÇA	101

10. EKLER	108
EK-1. Kişisel Bilgi Formu	108
EK-2. Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği	109
EK-3. Dindarlık Ölçeği	110
EK-4. Etik Kurul Proje Onay Belgesi	111
EK-5. Hipotez Durum Tablosu	112

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%	: Yüzde
&	: Ve
Akt	: Aktaran
ANOVA	: Varyans analizi/Analysis of variance
Bkz	: Bakınız
DİN	: Dindarlık
F	: Frekans
GBBK	: Bireycilik ve Kolektivizm Dindarlık
N	: Kişi sayısı
P	: Anlamlılık düzeyi
R	: Korelasyon katsayısı
s	: Sayfa
S	: Standart sapma
sd	: Serbestlik derecesi
SPSS	: Bilgisayar programı (Statistical package for the social sciences)
Trc	: Tercüman
Vd	: Ve diğerleri
X	: Aritmetik ortalama

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1. Bireycilik ve Toplumculuk Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonucu	40
Tablo 4.2. Bireycilik ve Toplumculuk Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçümü ve Bartlett Testi	41
Tablo 4.3. Bireycilik ve Toplumculuk Ölçeği Faktör Analizi Özet Sonuçları	42
Tablo 4.4. Dindarlık Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonucu	44
Tablo 4.5. Dindarlık Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçümü ve Bartlett Testi.....	44
Tablo 4.6. Dindarlık Ölçeği Faktör Analizi Özet Sonuçları	45
Tablo 4.7. Normallik analizi	47
Tablo 5.1. Araştırmaya katılan bireylere ait demografik özellikler.....	48
Tablo 5.2. Araştırmaya katılan bireylerin bireycilik ve toplumculuk düzeyleri.....	49
Tablo 5.3. Araştırmaya katılanların dindarlık düzeyleri.....	50
Tablo 5.4. Toplumculuk ile Bireycilik Arasındaki İlişkiye İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları.....	50
Tablo 5.5. Bireycilik ile Dindarlık Arasındaki İlişkiye İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları.....	51
Tablo 5.6. Toplumculuk ile Dindarlık Arasındaki İlişkiye İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları.....	52
Tablo 5.7. Cinsiyete Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları	54
Tablo 5.8. Yaşa Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	55
Tablo 5.9. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları	56
Tablo 5.10. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	57
Tablo 5.11. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	59
Tablo 5.12. Cinsiyete Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları	60
Tablo 5.13. Yaşa Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	61

Tablo 5.14. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları	61
Tablo 5.15. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları	62
Tablo 5.16. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	63
Tablo 5.17. Cinsiyete Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları	64
Tablo 5.18. Yaşa Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	65
Tablo 5.19. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları	66
Tablo 5.20. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	67
Tablo 5.21. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	68

1. GİRİŞ

1.1. Bireycilik Kavramı

Bireycilik; her insanı tek başına otonom ve diğerlerinden bağımsız ve kendine yeten birey kabul eden, onun hedef ve arzularının toplumun isteklerinin önüne koyan ve bireyin kimliğini toplum kimliğine indirmeyi reddeden bir düşünce sistemidir (Ağçoban, 2018: 53).

On dokuzuncu yüzyılda Fransa’da çıkan “bireycilik” kavramı büyük tepkilerle karşılanmış ve “toplumsal temelleri yok eden”, “ruhsal ve sivil anarşiyi yayan”, “bencilliğin temellerini atan”, “toplumu bölen” tehlikeli bir düşünce sistemi olarak kabul görmüştür. Fakat Durkheim ile birlikte bireysel değerlerin kutsallığı ve özgürlüğüne işaret ederek Avrupa’da kabul gören ve savunulan bir hal almıştır (Lukes, 1995: 11-20).

Birey, toplumdan önce varlık kazanmıştır. Bundan dolayı bireyin çıkarları toplumunkinden öncedir. Birey toplumu var eden, değeri oluşturan bir unsur olarak tüm her şeyin temelinde vardır. Bundan dolayı öncelik daima onundur.

Toplumcu değerler, otoriter ve insanı hiçe sayan yapan yapıda kabul edilir. Birey evrensel değerleri takip eder ve daha özel konularda kendi değerlerini oluşturabilir. Herhangi bir otoritenin ona müdahale hakkı olmadığı gibi seçimleri ve arzuları yüzünden ayıplama hakkı da yoktur. Bireyci toplumlarda kişiler bağımsız, özerk, kendi kendine yeten ve ben-merkezli olarak tanımlanırken toplumcu bireyler kendilerini toplum-merkezli, bütüncül ve diğer-merkezli (allocentric) olarak tanımlar. Bu noktada bireyci toplumlar kendilerini bireysel başarılar ile motive ederken toplumcu toplumlar genelin başarısı ve refahı ile motive olurlar.

Kant bireyi, otonom ve rasyonel olduğu için erdemli kabul eder. İnsanı değerli kılan onun bu özerliği ve rasyonalitesidir ve bu yüzden o saygıyı hak eder. Kişinin aydınlanması, ilerleme kaydetmesi ve ahlaki görevlerini yerine getirebilmesi için bireysel özgürlüğe ihtiyaç vardır ve bu özgürlük devlet tarafından sağlanmalıdır (Otteson, 2009: 390-393). Adam Smith insanların toplum refahı ve iyiliği için satranç tahtası üzerinde dolaştırılan ve kurban edilen piyonlar olmadığını söyler (Brennan, 2015: 16). Toplum bir mühendislerce dizayn edilen bir makine değildir (Brennan, 2015: 52). Benzer şekilde Descartes de ‘Düşünüyorum, öyleyse varım.’ çıkışıyla düşünen ben dışındaki her şeyi yok saymış, onun gerçekliğine ve

doğruluğuna güvenmiş, onun dışında kalan tüm otorite ve sözde gerçeklikleri reddetmiştir (Altıntaş, 2012: 33).

Aydınlanma ile geleneksel düşünceye karşı çıkan insanlar bireyciliğe yönelmişlerdir. Gelenekten kopan insanlar bireysel değerlerle kendini ifade etmeye başlamışlardır. Bireyin özerkliğini temel alan bu düşüncede birey otoritelere bağlı kalmadan kendini ifade etme şansı bulur (Altıntaş, 2012: 33).

Fransız diplomat ve yazar Alexis de Tocqueville 19. yüzyılın başında Amerika’da yaptığı gözlemler sonucu zengin ve yüksek eğitilmiş burjuva kitlelerinden kendilerini kitlelerden soyutladıklarını yazmış ve bunu da ‘bireycilik’ kavramı ile açıklamış ve bu kavramı da ilk kez kullanan kişi olmuştur (Elliot & Lemert, 2011:10). Son dört yüz yıldır ortaya çıkan Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimi gibi çeşitli reformlar insanı aile ve grup temelli yaşamdan uzaklaştırmıştır (Reisman, 1989: 7). Hümanizm ile birlikte bireyin biricik ve özünde erdemli olduğu görüşü de önem kazanmıştır. Birey, içinde keşfedilmeyi bekleyen büyük bir potansiyel olan üstün bir varlık olarak kabul edildi.

Toplumculuğun tam olarak tanımlamasını yapmak kimilerine göre bireyciliği açıklamaktan daha zor ve karmaşıktır. Bu durum toplumculuğun kendisini de karmaşık bir hale sokmaktadır. Çünkü birçok toplum tanımlaması yapılabilir. Dünya üzerinde aynı milletten olanlar bir grup oluşturabilirken aynı dine inanlar, aynı dili konuşanlar da başka grupları oluşturabilirler. Aynı anda birçok gruba dahil edilen biri hangi grubun hedef ve amaçlarını önceleyecek ve hangi toplumun değerlerine göre hareket edecektir? Toplumculuğun bu karmaşıklığı bireyciliği daha cazip hale getirmektedir.

Bireyciliğin bugünkü anlamda dönüşüp şekillenmesi Birleşik Devletler ile birlikte gerçekleşmiştir. Kapitalizm, demokrasi ve liberalizm ile birlikte anılmaya başlanan kavram, Batı’nın sembolik bir sözcüğü oldu. İnsanlara eşit bireysel haklar, bireyde ruhsal ve ahlaki gelişim sınırlı hükümet ve doğal adalet vaat eden bireycilik kişinin çıkarlarını korumayı hedefleyen ve onu yücelten bir kavram olarak kabul gördü (Lukes, 1995: 33-38).

Bireycilik bugün liberalizmin dayanağı olarak kabul edilir (Kahveci & Sever, 2016: 74). Amacı insanların özgürlüklerini, eşitliklerini ve haklarını güvence altına almaktır. Toplumu oluşturan birey, toplumun kendisinden daha kıymetli ve daha elzemdir. Batı değerleri ile özdeşleştirilmiş, liberalizmle birlikte anılan bir toplumsal ideoloji halini almıştır. Bu haliyle Doğu medeniyetlerinin karşında yer alıyor gibi gözükmektedir. Bireyci

olmak kimileri için sürüden ayrılan liderler ve öz-gerçekleştirme anlamına gelip olumlu anlam taşıırken kimileri içinse Batı medeniyetinin ortaya çıkardığı bencilliğe, narsisizme ve toplumdan kopmaya işaret eder.

1.1.1. Bireycilik Alt Boyutları

Kahveci ve Sever (2016), çalışmalarında bireyciliği 5 alt boyutta incelemişlerdir. Bunlar eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet ve tüketimciliktir. Bu bölümde bu kavramlar incelenecektir.

- a. Özgürlükçülük:** İnsanlık tarihi kadar eski olan özgürlük kavramına net bir cevap vermek neredeyse imkansızdır. İki türlü özgürlükten bahsedilir: negatif özgürlük ve pozitif özgürlük. Negatif özgürlük, engellerin ve sınırlamaların yokluğudur. Pozitif özgürlük ise kişinin seçtiği şeyi yapma gücüdür (Brennan, 2015:57). Özgürlükçülük, bu bağlamda, insan tercihlerinde sınırlamaların ve engellerin olmama durumunun ve özgürlüğe saygının adaletin merkezinde olma gerekliliğinin savunulmasıdır (Brennan, 2015: 25).
- b. Eleştiriye açıklık:** Eleştiri genelde negatif olarak bilinse de iki türlü de olabilir. Fakat çoğunlukla kabullenilmesi ve maruz kalması zordur. Bireyci düşüncede kişinin eleştirileri alınganlık göstermeden kabul etmesi beklenir.
- c. Eşsizlik:** Eşsizlik arayışı son zamanlarda sıkça konuşulan konulardan biri olmuştur. İnsanlar kendilerini başkalarıyla kıyaslayarak değerlendirirler. İnsanlar kendilerine benzeyenleri seçmeye daha meyilli olmasına rağmen farklı ve eşsiz olmak kişinin benliğine, öz saygısına katkıda bulunmaktadır (Lynn & Snyder, 2002: 395). İnsanın destek ve empati arayışına bağlı olarak benzerlik arayışı içinde olması ama aynı zamanda dikkat çekme, beğenilme gibi ihtiyaçları sonucunda eşsizlik arayışı son derece normaldir. Modern dünyada, bireyci düşünce sistemi içinde, eşsizlik; üzerine sıkça vurgu yapılan bir kavramdır. Her birey bir başkasından farklıdır ve bu onları biricik kılar. Yapılan birçok araştırmada bireyci kültürler içindeki bireylerin kendilerini daha fazla yükseltme eğilimi içinde olduğu ve kendilerini diğerlerinden daha iyi algıladıkları gözlenmiştir (Kağıtçıbaşı, 2012: 134).
- d. Bireysel fayda ve rekabet:** Eylemlerin bireye sağladıkları haz, mutluluk ve kar oranında doğru ve iyi olarak adlandırılmasına genel anlamda faydacılık denir. Bireysel faydada, kişi bir davranışı ya da eylemi gerçekleştirmeden önce onun

kendine pozitif yönde ne yarar sağlayacağı ile ilgilenir. Toplum için iyi olacak herhangi bir davranış kişiyi bireysel hayatında mutsuz edecek ya da ona zarar getirecek olabilir. Bu durumda birey toplum için iyi olanı seçmek zorunda değildir. Kendine fayda sağlayacak eyleme yönelebilir. Diğer taraftan rekabet ise, rakibe üstünlük sağlamak için her türlü yarışma hali olarak tanımlanabilir. Bireyler rekabet ile daha çok çıkar sağlamak ya da bir konuda avantajı ya da üstünlüğü ele geçirme gayreti içinde olurlar. Kağıtçıbaşı (1999) bireyci kültürlerde rekabete işaret eden birçok çalışma olduğuna işaret eder. Çalışmalarda Çinli öğrencilerin daha eşitlikçi seçimler yaparken, Amerikalı öğrencilerin daha rekabete dayalı seçimler yaptığı saptanmıştır (Kağıtçıbaşı, 1999: 367).

- e. Tüketimcilik:** Bireyciliğin alt boyutlarından sonuncusu ise tüketimciliktir. Günümüz dünyası tüketim toplumu olarak adlandırılmaktadır. Modern dünyada sistemin devam etmesi ve çarkların dönmesi için tüketim olmazsa olmazdır. Toplumda saygınlık, kimlik ve duruş kazanabilmesi ve diğerlerinden kendini ayırması için bireyin tüketimcilik düzeyi, bireycilik düzeyini anlamak adına önemlidir.

1.2. Toplumculuk Kavramı

Toplumculuk; bireycilik düşüncesinin karşısında yer alan bu doktrin ise insanların doğaları gereği birbirine bağlı olduğunu ve grup amaçlarını bireyin amaçlarının üstünde yer aldığını iddia eden bir diğer düşünce sistemidir (Ağçoban, 2018: 53).

Fromm, insanların bir araya gelmesinde ve toplumları oluşturmalarının kökeninde ilişki ihtiyacının yattığını söyler. Çünkü kaygının temeli yalnızlıktır ve insanlar kaygıdan kaçmaya programlı gibidirler. Kendisi de dâhil insanların birbirinden farklı olduğunu sezen insan ayrılık duygusu yaşar ki bu onda ciddi kaygıya sebep olur. Bundan kaçmak için birey sevgi temelli ilişkilere yönelebildiği gibi özdeşleşmeye yönelik ilişkilere de yönelip toplumla bir olma yoluna da gidebilir. İlişki ihtiyacı insanda var olan en büyük güdüdür. Öyle ki Fromm onun cinsel tutku ve yaşama isteğinden daha güçlü olduğunu iddia etmektedir. Bu ihtiyaç insanların gruplara katılmaları, toplumu oluşturmaları ve Tanrı'ya inanmalarının temelinde yatar. Bu ilişkiler sayesinde birey ayrılık duygusunun ortaya çıkaracağı huzursuzluk ve kaygıdan da kurtulmuş olur (Karacoşkun, 2012: 58-59).

Yalnızlıktan kurtulma isteği insanlarla bir araya gelme güdüsünü de beraberinde getirir ki bu da insanlarda en güçlü itkidir ve bu itki aileyi ve toplumu oluşturur (Fromm, 1995: 25). Yalnızlığından kaynaklanan huzursuzluğuna çözüm arayan insan için bu istenmeyen duygudan kurtulmanın bir yolu da insanlarla bir araya gelmek ve onlarla özdeşleşmektir. Böylece toplumun hedeflerini ve değerlerini kendi değeri ve hedefi yapan insan toplumun bir üyesi olur.

Platon ve Aristo toplumu, üyeler arasında sosyal bir dayanışmanın olduğu büyük bir organizma olarak gördüler (Kuyucuoğlu, 2015:676), özellikle Platon'un ideal toplumunda, bireyler üzerine düşen görevleri sadece kendileri için değil toplumun refahı ve huzuru için de yerine getirmektedirler. Hiçbir rekabetin olmadığı bu toplumda bireyler lüks ve gösteriştan uzak bir yaşantı sürmektedirler. Kurduğu toplumda katı bir idare anlayışı olan Platon için yapılan her şey birey için değil toplumun birliği ve uyumu içindir. Bireylerin evlilikleri dahi devlet tarafından ayarlanır ve gerçekleştirilir. Bu ve iş seçimi gibi kişi için hayati kabul edilebilecek kararlarda bireyin söz söyleme hakkı yoktur. Komün yaşam tarzı içinde süregelen bu yaşamda nükleer aile yapısı da yoktur. Geniş aile toplumun kendisi kabul edilir. Ve toplum birey üzerinde söz ve hak sahibidir (Levin, 2012: 23-27).

İnsanı toplumsal bir hayvan kabul eden Aristo mutluluğun yaşanması için doğru ortamın toplumsal yaşam olduğunu söyler. Yani toplum ortadan kaldırıldığında sosyal bir hayvan olan insan mutluluğu yakalayamayacaktır. Devlet yapacağı toplumsal ve siyasi düzenlemelerle insanın mutluluğa erişmesini sağlar. İnsan da bu toplumda sorumluluklarının bilincinde olarak yaşamını devam ettirmelidir.

18. yy'den sonra sanayileşme ile birlikte toplumda yeni siyasi, toplum ve aile sistemi ortaya çıktı. Aydınlanma, sanayileşme ve kapitalizm ile birlikte imparatorluklar ve ulus devletler ortadan kalkmış, toplumsal refahın devlet eliyle sağlanacağını ileri süren toplumculuk anlayışı zayıflamıştır. Thomas Hobbes kolektif ve bütüncül düşünce ve doktrinlere karşı çıkarak bireye odaklandı ve toplumun sahiplenme, güç ve korku duygularının bir sonucu olarak meydana geldiğini öne sürdü. Ona göre bireysel yaşantı ve değerler toplumunkinden önemliydi ve o doğrultu da yeni sosyal düzenler oluşturulmalıydı (Kuyucuoğlu, 2015: 675-676).

Sanayi ve Fransız devrimlerinden sonra Romantikler ve Muhafazakârlar, bireycilik anlayışıyla birlikte ortaya çıkan değişimlerin bireyler ve toplumlar üzerinde sebep olduğu

aşırı hümanist sonuçlardan rahatsız oldular. Onlar için toplumun yapay bir ürün olduğu fikri kabul edilemezdi. Aksine, bireyi toplum şekillendirirken, toplum da birey tarafından şekillenmekteydi (Coşkun, 2013:87).

Toplumculuk savunucularından olan Adam Ferguson, insan doğasının yaratılış bakımından kolektif özelliklere sahip olduğunun altını çizer. Ona göre toplum bireyin haklarını ve yasalarını güvence altına alan, bireye demokrasi sağlayan uygar bir oluşumdur. Bir diğer toplumculuk savunucusu olan Montesquieu ise toplumu büyük ve en önemli sistem olarak kabul etmiş ve bireyciliği eleştirmiştir. J.J. Rousseau, bireyi şekillendiren şeyin toplum olduğunu ileri sürmüş ve toplumun bireyin doğuştan getirdiği karakter özelliklerini etkileyip son halini verdiğini savunmuştur (Kuyucuoğlu, 2015: 677).

Toplumculuk anlayışını savunan filozof MacIntyre bireyin önceliğinin kendisi değil de topluma karşı sorumlulukları olduğunu söyler. Ona göre yeni, modern dünyada insan yüceltilirken toplumlar önemsizleştirilmiştir. Çalışmalarında liberalizmi eleştiren MacIntyre kurtuluşun Aristo değerlerine dönmek olduğunu söyler (Altındaş, 2012: 36).

Psikolojide en çok sorulan sorulardan bir tanesi bireyin nasıl hem toplumun sebebi hem de sonucu olduğudur. Birey hem içinde yaşadığı toplumu, toplumun kural ve normlarını koyan kişi iken hem de bunlardan davranış, duygu ve inançlar bakımından etkilenendir. Yine de kolektif grupları bireyin kendisinden ve bireysel karakterlerden bağımsız ele almak gerekmektedir. Bireyler her ne kadar grubu ve grubun özelliklerini kendileri belirleseler de grubun dinamikleri bireylerin birbirleri ile etkileşimleri sonucu sadece bireye indirgenmeyecek şekilde açığa çıkar (Kim, 2001: 13-14).

Sosyal ilişkilerde ise bireyci toplumlar her ne kadar kendilerini bağımsız ve diğerlerinden ayırık kabul etseler de başkalarının hakları ve özgürlükleri aşamayacakları çizgilerdir. Haklar ve özgürlükler karşılıklı anlaşmalara dayanır ve kişiye ya da statüye bağlı olarak değiştirilmeleri söz konusu dahi olamaz. Fakat toplumculuk değerlerinde bireycilik ‘biz’ oluşumunu yok sayan, küçük çıkarlar için büyük çıkarların feda edildiği, kapitalist dünya düzenin dayattığı hedonist yaşam tarzının benimsendiği ve bireylerin pragmatist ve bencilce yaşadığı bir doktrin olarak kabul edilir.

Toplumcu düşünürlere göre toplum yeniden inşa edildiğinde ve bu yeni düzende toplumun beklenti ve çıkarları öncelendiğinde insan gelişimi de dolaylı olarak desteklenecektir. Diğer bir deyişle insan toplumdan sonra geliyor olsa dahi unutulmuş ya da

gözden çıkarılmış değildir. İnsanın ilerlemesi topluma öncelik verilmesine bağlıdır. Ahlaklı olan ise topluma boyun eğen ve toplumun istediği şekilde yaşayan kimsedir. Değerler birey tarafından değil, bireyi aşan tarihsel süreçler sonrası meydana gelmişlerdir. Liberal sistemde yaratılan özerk bireyler toplumun bütünlüğüne zarar vermektedir (Altındaş, 2012: 36).

Toplumculuk, bireyin kendi kimliğini kaybettiği anlamına gelmez. Kişi kimliğini toplum içinde oluşturur. Çünkü birey olmak başkaları olmadan söz konusu olamaz. Diğer insanlar olmadan benliğimiz ve bireyliğimizden söz edemeyiz. Kişinin kimliği toplumla beraber mümkündür ve bu birliktelik harmoni meydana getirir.

Asya değerleri Hinduizm, Konfüçyanizm, İslam ve Budizm'in sosyal ve ahlaki değer kodlarıyla kendine has bir yer bulmuş, Batı değerlerinin karşısında yer alan değerleri temsil etmektedir. Doğu Asya toplumculuğun en belirgin olduğu yerleşimleri yer kabul edilir ve toplumculuk değerleri Konfüçyanizm tarafından şekillendirilmiştir. Bu değerlerden bazıları kültüre saygı, otoriteye itaat, güçlü aile ve toplum bağları, görev ve sorumluluklara yapılan vurgu şeklinde özetlenebilir. En yüksek erdem ise harmonidir.

1.2.1. Toplumculuk Alt Boyutları

Kahveci ve Sever (2016) geliştirdikleri ölçekte toplumculuğu 3 alt başlıkta incelemişlerdir. Bunlar, otorite ve geleneğe bağlılık, paylaşımcılık ve gruba bağlılıktır. Çalışmanın bu bölümünde toplumculuğun bu üç alt boyutu incelenecektir.

- a. Otorite ve geleneğe bağlılık:** İnsanın en belirgin özelliklerinden biri sosyal bir varlık olup başkalarından etkilenip başkalarını etkilemesidir. Toplum içinde yaşayan insanlar öyle ya da böyle birbirine benzerler ve bu benzerliklerini bir şekilde sürdürürler. Sosyal etki ile birlikte normlar ve gruba uyma davranışı ortaya çıkar. Burada üzerinde durulması gereken insanlar birbirlerini etkiledikleri ve etkilendikleri normlara ne ölçüde boyun eğdikleri ve onları benimsedikleridir (Kağıtçıbaşı, 1999: 67-95). Bireyci kültürler sahip oldukları liberal tutumlardan dolayı otorite ve geleneğe bağlılıktan ziyade daha özgürlükçü davranış sergilerler. Toplumcu toplumlarda ise kişinin içinde bulunduğu grup kurallarına ve normlarına bağlılık önemlidir ve itaate dayalı sosyalleşme görülür (Kağıtçıbaşı, 1999: 360). Önemli olan ve üzerinde durulması gereken bir nokta ise toplulukçu kültürlerde iç grup-dış grup ayrımının çok keskin olması ve normlara ve otoriteye bağlılığın iç

grup üyeleri arasında gerçekleşmesi, dış grup norm ve otoritesinin kabul edilmemesidir (Kağıtçıbaşı, 1999: 91).

b. Paylaşıcılık: Toplumcu kültürlerde sosyal destek ön plandadır. Bireyler beraberlik anlayışı doğrultusunda bağlı olduğu grubun ihtiyaçlarını önceleyerek bunların gerçekleştirilmesi doğrultusunda gayret gösterirler. Yapılan bir çalışmada Hintlilerin yardım etme ve paylaşma davranışlarını ahlaki bir konu olarak gördüğü, Amerikalıların ise acil bir durum yoksa bu davranışları kişisel bir tercih olarak algıladıkları not edilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2012: 132).

c. Gruba bağlılık: İnsanlar doğaları gereği sosyal varlıklardır ve az ya da çok olacak şekilde içinde bulundukları grupla bir ilişki içine girerler. Kağıtçıbaşı, birey çıkarlarının ön planda olduğu bireyci toplumlarda “ayrışıklık kültürü”nün, grup çıkarlarının daha önemli olduğu toplumcu kültürlerde ise “beraberlik kültürü”nün görüldüğünden bahseder (Kağıtçıbaşı, 1999: 91). Beraberlik kültüründe grupla uyum, sosyal destek ve karşılıklı ilişkililik görülür ve burada önemli olan nokta kişilerin başkalarına uyması ve onlara bağlılığını sürdürmesidir (Kağıtçıbaşı, 1999: 360-362).

1.3. Bireycilik ve Toplumculuk Arasındaki Temel Farklılıklar

1.3.1. Dil

Hiçbir sözcük ‘nedensiz’ var olamaz (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1134). Bir kültürü anlamın en iyi yolu o kültürün diline bakmaktan geçer. Bir dilin başka bir dilde ayrılması sadece dil bilgisi ve kullanılan farklı alfabeler ile sınırlı değildir, dilin içinde bulunduğu toplumun düşünce yapısını etkilendiği ya da toplumun yapısından etkilenmesi de söz konusudur. Edward Sapir ve Benjamin Whorf’un dilsel görecelilik dedikleri bu çalışmalar alanda çığır etkisi yaratmıştır. Sapir-Whorf teorisinde dilsel belirlemecilik (linguistic determinism) olarak bilinen hipoteze göre dil kişinin dünyayı algılaması ve kavramlaştırmasını etkiler (Wolff ve Holmes, 2011:253). Diller içinde bulundukları toplumların kültürlerinden birçok şey alır ve bireyin düşünme ve davranış şekillerini etkileyip şekillendirirler.

İçinde yaşanılan kültür kişiye bir dil üslubu kazandırır. Kullanılan dil ve bu üslup da kişiyi başarılı kılar ya da kılmaz ve sosyal hayatını, çevresini anlamlandırmasını etkiler.

Kore Havayolları buna en güzel örnektir. Bir zamanların en çok kaza yapılan havalimanı olarak kabul edilen Kore Havayolları bugün ödüllü ve en güvenli kabul edilen havayollarından biri olarak kabul edilmektedir. Kore Havayolları'nın hem bir zamanların en çok kaza yapan havayolu olmasının hem de bugün prestijli bir havayolu olmasının sebebi dildir. İncelemeler sonucu Koreli pilotların kültürel mirasları olan iletişim üslupları yüzünden kazalar yaptıkları keşfedilmiştir. Uçakta yardımcı pilotlar pilotun hatalarını gördüklerinde uyarıda bulunmalı ve bunda ısrarcı olmaları gerekmektedir. Ancak Kore'deki kıdemli olana saygıdan dolayı yardımcı pilotlar uyarıları kıdemlerine uygun olarak, çekimser yapmışlar ve kaçınılmaz kazalar meydana gelmiştir. Amerikalı pilotlarca yapılan çalışmalar sonucunda bu durum aşılmıştır (Gladwell, 2021: 145-181).

Türkçede başka birçok dilde bulunmayan birçok akrabalık ilişkisine yönelik sözcük olması Türkiye'de akrabalık ilişkisine önem verildiği sonucuna götürebilir. Dilin bir parçası olarak deyim ve atasözleri de bir toplumun yapısı hakkında birçok bilgi taşıyan kalıplaşmış bilgi topluluklarıdır. O toplumdaki bireylerin değerlerini anlamak için sıklıkla kullanılan deyim ve atasözlerinin özünü kavramak son derece mühimdir.

Bireyci toplumlardan farklı olarak kolektif toplumlar bazı sosyal duyguları açıklamak için birtakım deyimler kullanırlar. Örneğin Çince'de 'yüzünü kaybetmek' (losing the face) İngilizcede karşılığı olmayan Çince'den geçmiş bir deyim olup 'küçük duruma düşmüş' anlamında kullanılır. Yine 'yüz vermek' (giving someone face), İngilizcede karşılığı olmayan Çince'de kullanılan bir deyimdir ve 'sosyal ortamda prestij sahibi olmak, iyi bir sosyal ortamı olmak' anlamındadır (Hofstede & Hofstede & Minkov, 2010:110).

Dil-kültür üzerine yapılan diğer çalışmalarda bireyci olan toplumların kişisel olarak kendilerinden bahsetmeleri durumunda cümlede 'ben' (I) kullanımı gerektirdiği, kolektif toplumlarda ise bireyler 'biz' (we) öznesi ile ya da başkalarının gözünden kendinden bahsettikleri görülmüştür (Hofstede vd., 2010: 113). Örneğin 'Nasıl birisinizdir?' sorusuna bireyci toplumlardan 'Nazik ve çalışkan biriyim.'dir gibi cevaplar öngörülürken kolektif toplumlarda 'Nazik ve çalışkan olduğum söylenir.' gibi cevaplar beklenir.

1.3.2. Toplum ve Kültür Yapıları

Bireycilik ve toplumculuk noktasında ön plana çıkan en önemli isimlerden biri Geert Hofstede olmuştur. Kültürel farklılıklar üzerinde yaptığı çalışmalarla psikoloji, sosyoloji,

ticari bilimler ve daha birçok akademik alana katkılar sunmuştur. Her birey, doğuştan sahip olduğu kişilik özelliklerinin yanı sıra, içine doğduğu topluma ait olan faktörleri doğrudan deneyim ya da gözlem yoluyla öğrenerek bir karakter inşa eder. Böylelikle bireyde belirli bir yapıdaki düşünme, davranma ve hissetme kalıpları meydana gelir, ki bu durum Hofstede tarafından bir bilgisayar programlanmasına benzetilerek '*zihin yazılımı*' (*mind software*) ismini almıştır (Hofstede, 1991:5). Üzerinde durulması gereken noktalardan bir tanesi bu zihin programlarının (mental programs) sosyal çevreden ayrı düşünülemeyeceğidir. Ailede başlayan programlama sonrasında mahalle, okul ve çalışma alanı gibi çeşitli sosyal alanlarda devam eder ve sosyal çevre değişip büyüdüğü zihin programı da buna bağlı olarak değişecektir (Hofstede vd., 2010:5).

Kültür toplumsal bir olgu olup ait olduğu toplum içinde yaşamış, yaşamakta olan herkesi kapsadığı gibi doğuştan olmayıp sonradan öğrenilir ve topluma atfedilen kültürden bir bireyin kaçması imkânsızdır. İnsan doğası (human nature), bireyin kendi kişiliği (individual's personality) ve kültürü birbirinden kesin olarak ayıran çizgiler olmamakla birlikte sosyal bilimciler tarafından birbirlerinden ayrıldıkları noktalar hala tartışılmaktadır (Hofstede vd., 2010: 6).

Kültürü oluşturan birçok tabaka vardır: millet, etnik yapı, dil, sosyal yapı, din vb. Kültür içinde kuşkusuz büyük bir yere sahip olan kişinin değerleri, davranışları, düşünce tarzını, doğru-yanlış algısını büyük ölçüde oluşturan din, kültürü şekillendirip kültürle birlikte de şekil almaktadır. Bu nokta da nerede dinin bittiğini, nerede kültürün başladığını anlamak oldukça zor, hatta imkânsızdır. Dinler ve dini inançlar kişinin kendi toplumuna, çevresine ve başka toplumun üyelerine nasıl yaklaşması, nasıl bir tavır alması gibi değerlerin şekillenmesinde belirleyici olabilmektedirler.

Kültür aktarımı ise inançlar, değerler, normlar ve becerilerin bir kuşaktan diğerine aktarılmasıdır. Aktarma işi iki şekilde gerçekleşebilir. Bunlardan biri kültürlenmedir (enculturation). Bireyler bir öğretime maruz bırakılmadan doğal yaşamlarından kültürlerini öğrenirler. Sosyal entegrasyonda (socialization) ise bireylerin bilinçli bir yol ve çaba ile davranışları şekillendirilmeye ve değiştirilmeye çalışılır. Burada amaç ortak bir dünya görüşü yaratmak ve çocukların bu kararlaştırılmış dünya görüşü çerçevesinde yetiştirilmelerini sağlamaktır (Kim, 2001: 41).

Kültür içerisinde benlik anlayışı üzerinde durulması gereken mühim bir husustur. Benlik, Batı ve Doğu toplumlarında farklılık gösterir. (Doğu) Asya’da bireyin bireysel (özel) ve grupsal olmak üzere iki kimlik boyutu vardır. Kişinin kimlik bütünlüğü grup kimlik boyutu olmadan düşünülemez. Bu iki boyut birbirine zıt değil birbirini tamamlar niteliktedir. Batı toplumlarında ise ‘ben’ yalnızca bireye işaret eder ve grup (toplum) ve ben daha çok birbirinin karşısında yer alır (Aral, 2012: 12-13).

Bir toplumun ilgisi ve ihtiyacı bireysel ihtiyaç ve ilginin öne geçtiği toplumlar toplumcu, bireyin ihtiyaç ve ilgisinin toplumun önüne geçtiği toplumlar ise bireyci olarak adlandırılmaktadırlar. Bireycilik, bireyler arası bağların zayıf olduğu toplumlarla alakalıdır. Bireyler kendi başlarının çaresine bakarlar. Bunun aksine kolektif toplumlarda bireyler arası bağlar sağlamdır. Gruba olan bağlılık ve onu kendi arzu ve isteklerinin önüne koyma durumu yaşam boyu devam eder (Hofstede vd., 2010:91-92). Bireyci toplumlarda ‘yüksek iyi’ için bireyler feda edilmez düşüncesi hakimdir (Brennan, 2015:26). Bireyler kendi istek ve arzularına uygun olarak davranmakta özgür olmalıdırlar ve kimse onları başkalarının iyiliğini ve arzularını düşünmeye zorlamamalıdır.

Yine de toplumlar her ne kadar toplumcu-bireyci olarak temel ve basit şekilde ayrılabilir olsalar bile toplumcu değerlerin baskın olduğu toplumlarda tek tip toplumculuk ya da bireyci olan ülkelerde tek tip bireycilikten bahsedilemez. Bu noktada bireycilik ve toplumculukta çeşitli boyutlardan bahsedilebilir.

Yatay Toplumculuk

Bu çeşit toplumculuğun baskın olduğu toplumlarda grup amaçlarının yanı sıra eşitlik de önemlidir. Bu toplumlarda bireyler eşitlik çerçevesinde toplumsal dayanışmayı sağlarlar.

Dikey Toplumculuk

Bu toplumlarda grup amaçlarını yanı sıra bireyler arası hiyerarşik farklılıklar da göze çarpar. Birey grubun bir parçasıdır fakat her birey grup içinde eşit değildir. Bireyler kendilerini aynı grupta olan herkesle bir görmez. Gruba hizmet etmek ve kendini feda etmek öne çıkartılan değerlerdir. Bu toplumlara Kore, Hindistan ve Japonya örnek olarak gösterilebilir. Bu ülkelerde otoriteye önem son derece önemliyken bireyler büyük amaç için kendi amaçlarını feda etmeye hazırdırlar.

Yatay Bireycilik

Yatay bireyciliğin olduğu toplumlarda bağımsızlık ve özerlik son derece önemli olmakla birlikte herhangi bir statü farklılığı öne çıkarılmaz. Her bir birey özerk ve bir diğer bireyle eşittir. Bu toplumlara İsveç ve Norveç gibi ülkeler örnek olarak verilebilir.

Dikey Bireycilik

Bu toplumlarda özerk ve bağımsız olan bireyler arasında rekabet ve yarış vardır. Eşitsizlik kabul gören bir olgudur ve bireyler güç için yarış halindedirler. Bu toplumlara örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi ülkeler verilebilir (Shavitt & Torelli & Riemer, 2010: 310-320).

Yukarıda bahsedilen boyutlar dışında bireyciliğin birçok yönünden bahsetmek mümkündür. Örneğin gruplaşma yönünde (*aggregate mode*) bağımsız bireylerin aile, toplum ve dinle olan ilişkilerinden kopması ve aynı zamanda norm ve kurallarla birbirleri ile etkileşim içinde olması söz konusudur. Gruplaştıran yönüne göre bireyler birbirinden bağımsız ve ayırdır ve birlikte bir grup oluştururlar ve birinin özgürlüğü normlara ya da başka bir bireyin özgürlüğüne zarar verinceye kadardır ve hiçbir bireyin bir diğeri üzerinde ayrıcalığı yoktur. Kesin bir eşitlik söz konusudur ve kararlar çoğunluğa göre alınır. Bireyciliğin bölüştüren yönünde (*distributive mode*) ise gruplaştıran yönün aksine grup açıkça tanımlanmıştır ve gruba katılım gönüllüdür. Örneğin hobi grupları ve meslek grupları gibi gruplar belli bir amaç için bir araya gelirler ve grubun sınırları kesin çizgilerle belirlenmiştir. Katılım gönüllü olduğu için kalıcı bağlayıcılık yoktur. Grup katılımcıların istek ve talepleri karşılandığı sürece varlığını sürdürür, karşılanmadığında ise dağılır. Bireyciliğin durağan yönünde ise (*static mode*) bireylerin devredilemez hakları otokrattık, güçlü bir kontrol mekanizması –kanunlar gibi- tarafından güvence altına alınır. Gruplaşma yönünde sınırlar normlar ve etiklerle belirlenirken durağan yönünde sınırlar kanunlarla belirlenir. Bu yönünde bireylerin birbirleri ile ilişkisiz olduğu için her zaman sorumlu davranış sergilemeyebilecekleri inancı vardır (Kim, 2001: 20-24).

Toplumculuğun da bireycilik gibi birçok yönünden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki farklılaşmamış yönüdür (*undifferentiated mode*). Grubun sınırları açık ve katı fakat bireylerin kişisel sınırları tekdüze ve farklılaşmamıştır. Toplumculuğun genel tanımlaması da bu yönü temel alınarak yapılır. Toplumun istek ve ihtiyaçları kesin olarak belli iken kişinin istek ve hedefleri toplumdan bağımsız ele alınmaz. İlişkisel yönde ise

(*relational mode*) odak noktası grup içi ilişkilerdir. Diğeri ise bir arada yaşama yönüdür (*co-existence mode*) ve zıt elementlerin bir kültür ve kişi içinde var olmasıdır. Bu yönde bireyler özel benliklerini (*private self*) kamusal benliklerinden (*public self*) ayırırlar. Örnek olarak ise Hindistan verilebilir. Hindistan’da bireyler kendi istek ve arzularını toplumunkinden ayırırlar (Kim, 2001: 25-29).

Toplumculuk ve bireyciliği tam anlamıyla kavrayabilmek için iki grubun yapısının arkasında bulunan felsefe, inanç vb. olguları analiz etmek de gerekmektedir. Bunlardan ikisi liberalizm ve Konfüçyanizmdir. Liberalizmin en doğru incelenebileceği yerden biri Amerika Birleşik Devletleridir. Konfüçyanizm için ise Uzak Doğu Asya ülkeleri (Güney Kore, Japonya, Çin) ele alınacaktır.

Liberalizm komünden ayrılığı temsil eder ve keyfi otoriteyi geleneksel sosyal düzeni güçlendiren anlayışı reddeder. Liberalizmde birey evrenseldir ve onun özgürlüğü ve istekleri her şeyin üstünde kabul edilir ve bireye kendi kaderini ve amaçlarını belirlemesi için fırsatlar verilir. Bu anlayışta birey özerk ve rasyoneldir. İyi-kötü ve arzulanabilir olanın kararı bireye bırakılır (Kim, 2001: 32).

Liberalizmde merkezde haklar ve özgürlükler vardır. Tüm bireyler statülerinden, ırklarından ve inançlarından bağımsız olarak eşit kabul edilir. İnsan hakları korunması gereken temel ilkedir. Kanun ve düzenlemeler insan haklarını ve onların çıkarlarını korumak için vardır. Birleşik Devletler Anayasası’nın ilk on düzenlemesi (Bill of Rights) konuşma, din, basın, silah taşıma özgürlüklerini kapsar ve bu devredilemez hakları güvence altına alır. Bu haklar Amerikan bireyciliğin temel taşı kabul edilir (Kim, 2001: 32-33).

Liberalizm felsefesi başka insanların hakları ihlal edilmediği sürece istediğin hayatı yaşaman gerektiğini savunur. Toplumda herkes eşittir ve kimse kimseyi bir kararı almaya zorlayamadığı gibi ne olursa olsun karara saygı göstermelidir. Hayatımızı nasıl yaşayacağımız, neye değer verip veremeyeceğimiz ve neyi önceleyeceğimiz toplumun vereceği kararlar değildir ve bunlar sadece bireyi ilgilendirir. Toplumculuk anlayışı, toplumun olduğu kadar bireyin kendi iyiliği için de onun adına yapılması ve yapılmaması gereken şeylerin önceden belirlenmesi gerektiği düşüncesini savunur. Fakat liberalizmde ise birey kendi kötülüğünü isteme hakkına sahiptir ve kötü hatalar yapıp kötü hayatlar yaşayabilir. Kimsenin onun iyi olması noktasında bir müdahale hakkı yoktur. Bu felsefeye

sahip bireyci toplumlarda devlet vatandaşlara ebeveynleri gibi davranamaz, onları kontrol edemez ve onlar için kararlar alamaz (Brennan, 2015: 28-30).

Özgürlük başkalarının hakları ihlal edilmediği sürece bireylere tanınmış haktır. Kişinin davranışları ve seçim yaptığı şeyler başkalarının haklarının ihlaline sebep olmadığı ve onlara zarar vermediği sürece bu özgürlüklerin kısıtlanması ya da yasaklanması adaletsiz ve yanlış kabul edilir.

Toplumcu bir yapıya sahip olan Çin'in bugünkü anlayışı ve yaşantısı Konfüçyanizm öğretileri etrafında şekillenmiştir. Dini öğretilerden ziyade etik bir değer taşıyan Konfüçyanizm'i anlamak Çin'in toplumculuğunu anlamak adına önemli bir adım olacaktır. Toplumda 5 temel ilişki çeşidi olduğunu ileri süren Konfüçyüs toplumsal uyum ve harmoninin bu iyi ilişkilerin sürekliliği ve zorunluluğuna bağlı olduğunu söyler. Bireyi tek başına değil de aile içinde ele alır ve toplumu temelini birey değil aile kabul eder.

Her ne kadar liberalizm bireycilikten ve Konfüçyanizm toplumculuktan ibaret olmasa da genel anlamda liberalizmde bireycilik, Konfüçyanizm'de toplumculuk yüceltilir. Liberalizm kişinin yaşamını kendinin şekillendirmesini ister. Kişi arzuları peşinde koşmak, toplumundan bağımsız hedeflere yönelmek isterse bu onun hakkıdır ve kimse müdahale edemez. Çünkü birey evrenseldir ve rolleri ve statüsü önceden saptanmamıştır. Kişi kendi başarılarıyla bu rolleri ve statüleri kazanır. Birey kendini gerçekleştirmek isterse bu da müdahale edilemez bir haktır. Çünkü birey sadece kendini temsil eden bir kimliğe sahiptir ve bu kimliği istediği gibi oluşturabilir. Tüm kanun ve düzenlemeler onun istediği hayatı yaşaması için verilen hakları korumak için vardır. Toplumdaki herkesi ortak paydada buluşturan da bu haklardır. Bireyler kendi özgürlük ve haklarına saygı duyarak, onların haklarını gözeten yasalara uyarak bir bütünlük meydana getirirler. Diğer taraftan Konfüçyanizm tarafından methedilen toplumculukta ise bireyden beklenen aşağı kabul edilen bireyci davranışlardan ve bencil arzularından sıyrılmasıdır. Sosyal düzen herkesin kendisine önceden atfedilen görevlerini yerine getirmesine bağlıdır ki bunun olmaması durumunda kişi kendisi için utanç verici bir durumla karşı karşıya kalacaktır (Kim, 2001: 38-41).

Konfüçyanizm geleneksel sosyal düzeni temsil eder. Bu düzen Konfüçyüs'ün düşünce ve fikirleriyle şekillenmiştir. Konfüçyüs evreni ve tüm canlıları *Tao*'un tezahürü olarak gördü. *Tao* hayatın ve evrenin özünü, temelini oluşturan düzen ve iyiliğin devamını sağlayan

birleştirici bir gctr. Tao ise *ying* ve *yang* isimli iki zıt gücün varlığı ile insanda tezahür eder. Bu tezahürün gerçekleşmesi de insandaki *te*'nin yani erdem, iyilik ve mkemmell ahlakın varlığına bağlıdır. *Te* insanda kendini geliştirme ve yetiştirme ile açığa çıkar ve kişinin kendisi, ailesi, ulusuyla ve dünya ile uyumlu yaşamasını sağlar. Erdemin ise iki tane ilişkiler arası yönü vardır: *jen* ve *yi*. Jen başkalarını sevmek ile ilgilidir. *Jen* sahibi olan kişi kendini ve başkalarını geliştirmeyi arzulayan ve kendine yapılmasını istemediği şeyi başkalarına yapmayan kişidir. *Yi* ise kişilerin tanımlanmış statüleri ile ilgili görevlerini yerine getirmesidir. Ahlaki bir zorunluluk olarak kişilerin kendilerinden beklenen bu görevleri yerine getirmeleri beklenir. *Yi*, bir arada yaşamak için hayati bir öneme sahiptir (Kim, 2001: 34-35).

Konfcys'n toplumunda hiyerarşi gereklidir bireylerin her biri *fen*'e sahiptir. Fen bireyin bu hayattaki yerini belirler ve bu yer kişiye bir statü ve rol verir. Örneğin birey hem baba hem de bir yönetici olabilir. Bunlar bireyin sahip olduğu *fend*ir. Aynı zamanda bu fen bireyin görevlerini yani *yi*'yi açığa çıkartır (Kim, 2001: 35).

Konfcys'e göre bireyde yarış halinde olan iki tane gücü vardır. Bunlardan ilki maddi ve şehvi arzular gibi arzulardan oluşan birincil (first-order) arzularken diğeri *yi* ve *jen* değerlerinin oluşturduğu ikincil arzulardır (second-order). Konfcyanizm'de erdemli insan, üstün insan olarak kabul edilir ve bu üstünlüğe ulaşmak için birey birincil arzularını yenmek ve ikincil arzularını geliştirmek zorundadır. Ego, bencillik, narsisim ve *li* (fayda) ile yönetilen kişi ise aşağı insan olarak düşünülür. Bireyin gerçek anlamda özgürleşmesi dünyevi arzularını peşinden koşup dilediğini yapması değil, bu arzuları yenip kendini geliştirmesi ve kendini gerçekleştirmesidir. İkincil arzularını geliştiren kişi erdemli ve üstün biri olup toplumsal iyi ve toplumsal uyum için çalışır (Kim, 2001: 35-36).

Konfcys'n toplumunda bireyler birbirleri ile bir aę ile bağlıdırlar çünkü insan tek başına var olamaz (Kim, 2001: 36). Bu aę yüzünden bireylerin birbirinden bağımsız hareket etmeleri, diğerlerini düşünmeden sadece kendi çıkarları ile kararlar almaları düşünülemez. Böyle bir davranış hem erdemsiz hem de düzeni bozan bir hareket olarak algılanacaktır. Birey bu aę sayesinde kendinden olduğu kadar başkalarından da sorumludur. Bu sorumluluğu toplumun da iyiliğini düşünüp hareket ederek ve düzen içinde üzerine düşen görevi layıkıyla gerçekleştirerek yerine getirir. Çünkü düzenin ve harmoninin var olması her bireyin toplum için elinden geleni yapmasına bağlıdır. Bireylerin ikincil arzularına boyun

eğip maddi ve dünyevi zevkler peşinden koşmaları ve kendi arzularını her şeyin önüne koymaları toplum için yıkıcı olacaktır.

Konfüçyüs'e göre toplumdaki ilişkilerin temeli bireyler arası beş büyük ilişki ile meydana gelir (Five Cardinal Relations). Bunların ilk dördü ilişkisini ele alır. *Jen* ve *yi* sayesinde aile üyeleri birbirlerine *Tao*, yani bütünlük ile bağlıdır. Toplumun prototipi kabul edilen ailedeki ilişkiler şöyledir: karı-koca; kardeş-kardeş; baba-çocuk. Konfüçyüs ailedeki en temel ilişkinin baba ile çocuğu arasındaki ilişki olduğunu söyler ve bu ilişkiyi *hsia-tao* yani ataya saygı (filial piety) olarak tanımlar. Bu ilişkide eşitlik söz konusu değildir. Aksine, Konfüçyüs'ün tüm ilişkilerinde var olduğunu söylediği hiyerarşi vardır. *Yi* ve *jen*'e dayanan bu ilişkide ebeveynlerin çocuktan, çocuğunda ebeveynden beklentileri vardır. İlişkinin sıhhati iki grubun da üstlendikleri rol çerçevesinde görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmelerine bağlıdır. Örneğin ebeveyn çocuktan sevgi, saygı, itaat ve hürmet beklerken, çocuk da ebeveyninden sevgi, ihsan ve irfan bekler. Ailede baba toplumda lidere denk gelir. Statüsü en yüksek olandır ve otorite ondadır. Bu rol ona bazı görev ve sorumluluklar yükler. Nasıl ki devlet lideri tiranlıkla kararlar alamazsa baba da ailenin yararını gözeterek hareket etmek ve konuşmak zorundadır. Otorite sahibi olması gelişigüzel ve keyfi kararlar almasına izin vermez. Aksine görevini en iyi şekilde yapması kendi çıkarlarını değil ailesinin çıkarlarını gözetmesiyle olur. Ailedeki diğer bireylerin görevi de onun aldığı kararlara uyup itaat etmeleridir. Ailede ve toplumda otorite mutlaka olmalıdır. Fakat bu otorite legal ve koruyucu olup toplumun çıkarlarını ön planda tutmalıdır (Kim, 2001:36-38).

Bireyci ve toplumcu değerler birbirlerinden belli başlı birkaç noktada belirgin farklılıklar taşırlar. Örneğin bireyler arası anlaşmazlıklarda problemin çözümü bireyci ve toplumcu toplumun temel felsefesini liberalizm ve Konfüçyanizm'e göre farklılık gösterir. Liberal, yani bireyci, toplumlarda çözüm tarafsız üçüncü grup tarafından bağlayıcı olacak şekilde çözüme kavuşturulur. Bu üçüncü grup çoğunlukla yargı sistemidir. Konfüçyanizm'in öğretilerinde tartışma çıkaran, kavgacı, ısrarcı bireyler hoş karşılanmazlar. Bu bakımından Konfüçyanizm felsefesi ile şekillenen ülkelerde (Çin ve Japonya gibi) ara yol bulma ya da karşı koymamak erdemli kabul edilir. Problem çözmek için üçüncü bir grup tercih edilmez, iki grup karşılıklı olarak orta yolu bulmak üzere müzakerede bulunur (Kim, 2001: 51).

Bireyci ve liberal düşüncenin toplumcu düşünceden ayrıştığı ve toplumcu değerler destekçilerince eleştirildiği noktalardan bir tanesi de bu düşünce tarzının zenginlere hizmet ettiği ve muhtaç durumdakilerin göz ardı ettiği (Brennan, 2015: 53). Yapılan çalışmalarda

da (Hui & Triandis, 1986) toplumcu gruplar bireyci gruplara nazaran daha çok kaynaklarını paylaşmakta, grup içi uyumu daha çok vurgulamakta oldukları gözlenmiştir (Kim, 2001: 4).

Birçok kişi Amerika'nın bugünkü prestiji ve başarısının bireyciliğe borçlu olduğunu söyler. Bireyin biricik olması, onun özgürlüğü ve arzularının her şeyden daha önemli olması Amerika'nın kendisiyle övündüğü bir noktadır. Fakat diğer taraftan bir kesim ise bu bireyciliğin sınırsız özgürlük getirdiği, toplumun bütünün çıkarları kişilerin isteklerinden daha önemli olduğu ve bireyciliğin insanları yalnızlaştırıp toplumun bütününü yozlaştırdığı fikriyle eleştirilir. Öyle ki eski İngiltere başkanı Margaret Thacher, toplum diye bir şeyin olmadığı sadece bireyler ve ailelerin olduğunu söyleyip bireyciliği yüceltirken eski Çin başkanı Mao Zedong bireyciliği kötülük (evil) olarak tanımlamıştır.

Bireycilik, bu eleştiri sahiplerine göre toplumun dokusuna zarar vererek benciliği rasyonalize ettiği, bireyi başkalarını düşünmemeye iter. Bu eleştirilerin bir tanesini de Micheal Gerson'dır. Ona göre insanlar ergenlik dönemlerinde özgürlükçü ve bireyci anlayışa sahiptirler. Çünkü bireyler bu dönemlerinde her zamankinden daha bencil ve egoist olurlar. Gerson bireyci ve özgürlükçü fikre sahip insanları ergenlik dönemindeki gençlere benzetir. Muhafazakâr kesim ise kitlelerin bir araya geldiğinde insanların olduklarından daha irrasyonel davrandıklarını bu yüzden onları kontrol edebilecek bir mekanizma olması ve onun yerine kararlar alması gerektiğini savunur (Brennan, 2015: 83-89).

İki değer arasındaki bir diğer farklılık ise toplumcu gruplar az sayıda ve uzun bir geçmişe sahip iken bireyci toplumlar ise çok sayıda ve değişken bir yapıya sahiptirler. Bireyci kültürler sözleşmeli ve duygusallıktan uzak bir ilişki geliştirmektedirler; yani bireyler pragmatik bir şekilde davranışı sergilemeden önce bunun artı ve eksilerini hesaplarlar, diğer taraftan toplumcu gruplar ise bireyler davranışlarını sosyal uyumu sağlaması için grup içi üyeler tarafından önceden belirlenen normlara göre belirlerler. Kimi çalışmalarda bireyler bağımsız (independent) ve karşılıklı bağlı (interdependent) olarak iki grubu ayrılmışlardır ve bağımsız olan grup özerk, ferdi, kendine yeten bireyler olarak tanımlanırken karşılıklı bağlı grup bütüncül, diğer merkezli (allocentric), yapısal ve ilişkisel olarak tanımlanmıştır. Benzer araştırmalar sonucu Amerikalı katılımcıların kendilerini çevreden ve bağlamdan bağımsız soyut olarak tanımladıkları not edilirken Çinli, Hint, Koreli ve Japon katılımcıların Amerikalı katılımcılardan zıt olacak şekilde ayrıldığı ve kendilerini çevre ve bağlam içerisinde ve somut şekilde tanımladıkları görülmüştür (Kim, 2001: 4-21).

Kendilerinin çevreye karşı güçlü bir bağlılık ve uyum sahibi olduklarını düşünen toplumcu gruplarda birey içine doğduğu kültürü anlamayı ve ona saygı duymayı öğrenir. Toplumun diğer bireyleri ile ilişkisi kültürün -yani yine toplum tarafından belirlenen kaidelerin- etkisi ile belirlenir. Bu toplumlarda bireylerin çok iyi tanımlanmış ve onlardan beklenen görevleri ve işlevleri vardır. Sosyal bir varlık olduğu bilinen insanın sağlığı için sosyal etkileşimin ne kadar büyük önem arz ettiği bilinmektedir. Öyle ki sosyal olarak izole olmuş bireylerin daha fazla sağlık problemleri yaşadıkları ve ölüm oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kim, 2001: 57). Bir diğer taraftan grubun bu desteğinin sosyal bir maliyeti de vardır. Grup üyelerinden sık sık kişisel ilgi ve zamanlarından fedakârlık yapmaları ve bu zaman ve enerjilerini grup için harcamaları beklenir. Bu gruplarda kişisel hakların göz ardı edildiği, özellikle kadınların erkeklere nazaran daha çok ikinci planda kaldığı bilinmektedir (Kim, 2001: 57-58).

Fakat diğer taraftan bireyci kültürlerce toplumcu kültürlerin en çok eleştiri aldıkları nokta ise böylesine sıkı kültürel bağların kaçınılmaz olarak sebep olduğu kimi hoş karşılanmayan uygulamalardır. Bireyci değerlerin savunucularına göre böylesine güçlü grup içi bağları çoğu zaman kayırmacılığa, etnomerkezciliğe, gruplaşmaya ve tikelciliğe sebep olduğu gibi dış grupla da amansız rekabete yol açar. Grup içi dayanışması ise bazen bireyleri hangi gruba ait olduklarına bakmadan daha çok kuşatacak kural ve ilkelerin geliştirilmesine engel olur (Kim, 2001: 10).

Yapılan diğer çalışmalarda bireyci toplumlar hoşgörü, bir yakın arkadaş, güvenilirlik, kişinin hayattaki yeri için uğraşması gibi noktaları önemli olarak işaretlerken kolektif toplumlar aileye ve büyüklere saygı, kadın iffeti, vatanseverlik gibi değerleri daha önemli bulmuştur aynı zamanda bu toplumlarda 'ülkeni kurtar' (save your country) sloganı etrafında bir çalışma hedefi görülmüştür. Bunların yanı sıra bireyci toplumlarda güç mesafesi (power distance) düşükken, toplumcu topluluklarda bu mesafe oldukça yüksektir. Kolektivist toplumlarda gruba ve güç sembolü olan figürlere bağlılık fazladır (Hofstede vd., 2010:100-103).

Bireyci ve toplumcu değerler arasındaki başka farklılıkları anlamak Hofstede'in çalışmasında katılımcılara çoğunlukla iş hayatlarındaki beklentiler hakkında bazı sorular sorulmuştur. Bu sorular genellikle daha fazla ücret mi yoksa aileyle ya da yalnız geçirilecek daha fazla zaman mı, kişisel başarılarla sahip olacağın bir iş beklentisi ya da uygun fiziki çalışma şartları isteyip istemedikleri gibi yaşantılarında sahip oldukları bireyci-toplumcu

yapıyı anlamaya yöneliktir. Benzer çalışmalar başka araştırmacılar tarafından tekrarlandığı ve ülkelerin bireycilik-toplumculuk bakımından farklı araştırmalarda benzer sonuçlar aldığı görülmüştür (Hofstede vd., 2010: 93). Örneğin başka bir çalışmada çeşitli ülkelere katılımcılardan çalışma hayatlarındaki önemli değerleri sıralamaları istenmiştir, Asyalı katılımcılar dürüstlük, çalışkanlık, saygı, yeni fikirlere açıklık ve disiplin gibi değerleri öncelerken; Amerikalı katılımcılar kişisel özgürlük, ifade özgürlüğü, kişisel haklar ve kişisel başarı gibi değerleri öncelerken (Hofstede vd., 2010: 244). Avrupa Değerler Çalışması (European Values Survey) 1981’de yaptığı araştırmada Avrupalı katılımcılara özgürlük mü eşitlik mi sorusu yöneltilmiş ve çoğunluk özgürlüğü eşitliğe tercih etmiştir (Hofstede vd.,2010: 128).

Hofstede kitabında kültürleri *indulgence* ve *restrain* olarak ikiye ayırıp yeniden incelemiştir (Hofstede vd.,2010:281). Indulgence yaşadığı toplum içinde özgürce karar alan ve tercihleri toplumun üstünde olan gruba işaret etmektedir. Bu gruba bireycilik anlayışı daha yakınken sosyal normlara göre hareket eden istekleri ve arzuları sosyal normlara göre şekillenen restrain grubu toplumcu anlayışa yakın gibi görünmektedir. Toplumcu-bireyci toplumlara benzer şekilde indulgence toplumların daha zengin ve mutlu; restrain toplumların fakir ve daha az mutlu olduğu bulunmuştur. Zenginlik ve fakirlik ile alakalı olarak zengin olan Indulgence gruplarda obezite oranı fazla, restrain gruplarda ise bu durum daha az bulunmuştur. Bunun yanında iki grubun bir başka çalışma da ise ahlaki disiplin farklılıklarına bakılmış, indulgence toplumlar burada daha düşük puanlar almışlardır. Son olarak indulgence gruplara dışa dönük ve pozitif duyguları hatırlamaya daha meyilli iken restrain gruplara daha çok olumsuz duyguları hatırlamaya meyilli çıkmıştır (Hofstede vd.,2010: 286-289).

Toplumcu ve bireyci değerleri daha iyi anlamak adına aile yapılarındaki farklılıkları da incelemekte fayda vardır. Dünyada üç farklı aile yapısından bahsedilir. Kağıtçıbaşı (1990) bunları X, Y ve Z modelleri olarak ayırır. Z Modeli modern, şehirli, sanayileşmiş ve Batılı aile modelini temsil eder. Bu modelde çekirdek aile yapısı söz konusudur ve kadın-erkek arasında eşitlik vardır. Bireyler özerk ve birbirinden bağımsızdırlar. Annenin çocuk üzerindeki önemi kısa zamanlıdır. Çocuk kısa bir süre sonrasında özerkliğine kavuşur ve annesinden bağımsız olarak kendi kararlarını verebilir. Daha sonrasında ise çocuğun aileden ayrılması ve kendi yaşamını kurması beklenir. X Modeli ise geleneksel geniş aile yapısını temsil eder. Tarımsal özellik gösteren toplumcu ülkelerde görülür. Burada aile yapısı

hiyerarşik ve ataerkildir. Y Modeli ise gelişmekte olan toplumlardaki aile yapısıdır. Bireyler modern ve özerk olsalar da grup içinde duygusal bağımlılık ve sadakat da ön plandadır. Bu modele örnek olarak Hindistan ve Türkiye’deki aile yapıları gösterilebilir. Bu ülkelerde yaşı kesim X Modeli aile yapısı özelliklerini taşıırken yeni kuşaklar Z Modeli aile yapısı özelliklerini gösterirler (Kim, 2001: 42).

Toplumcu aile yapısı sıkı aile bağları ve ebeveyn otoritesi ile ilişkilendirilir (Bejanyan ve ark., 2015: 1). Bu toplumlarda ailelerin daha geniş ev akrabalık bağlarının el üzerinde tutulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çocuk, ebeveynleri taklit ederek öğrenir. Büyük bir aile içinde yetişen, kendi ile birlikte diğerlerini de düşünerek büyüyen çocuk bu davranışı sosyal hayatına da yerleştirecektir. Çocuğun isteğı ve arzuları ön plana atan, kararların çocuğun kendisi tarafından alındığı ve küçük yaştan itibaren bağımsız bir birey olarak çocuk büyüten bireyci toplumlarda ise çocuğun ‘önce ben’ fikri bir ömür onunla var olmaya devam edecektir.

Bireyci toplumlarda ailenin çocuk için biçtiğı bir rol yoktur. Çocuk -çocuğa beklentilerini empoze edebilen toplumcu ailelerin aksine- ailesinin izinden gitmek zorunda da değildir (Reisman, 1989: 42).

Ebeveyn ve çocuk ilişkisi ve iki tarafın ilişkiye bakış açısı da bireyci ve toplumcu kültürlerde farklılık gösterir. Kim ve Choi’nin (1994) Amerika’da ve Kore’de yaptıkları araştırmada Amerika’da ebeveynin katı ve kuralcı olması çocuk tarafından kendine konulan bir mesafe ve reddedilme olarak yorumlanır ve olumsuz duygulara sebep olur. Ebeveynin bu tutumu çocuk için kendi bağımsızlığına ve kişisel alanına tacizdir ve ikilinin ilişkilerine zarar verir. Kore’de ise ebeveynin katı ve kuralcı olması otoriter bir davranış olmaktan çok uzak olup çocuk tarafından pozitif olarak algılanır ve ailenin onu önemsedığının bir göstergesi olarak kabul edilir. Genel olarak toplumcu kültürlerde kadınlar kendilerini annelik rolü üzerinden tanımlarlar. Çocuğun başarısı da başarısızlığı da annenindir. Anne sadece çocuğa süt veren değil onu karşılıksız seven ve her türlü fedakârlığa hazır olandır. Doğuştan fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının doğrulmasına ve güvende hissetmeye mecbur olan çocuk bunları annesi sayesinde karşılar. Kendi ihtiyaçları yerine çocuğunkini önceleyen anne ise inançları, değerleri ve normlarına göre çocuğun dünya görüşünü şekillendirme fırsatı bulur. Anne ve çocuk arasındaki karşılıklı bağlanma ilişkisi Çin, Hindistan ve Türkiye’de görülür (Kim, 2001: 43-45).

Toplumcu toplumlarda –Japonya gibi- baba-çocuk ilişkisinde ise katılık (strictness) ön plandadır. Çocuk babaya olan bağlılığını ona itaat edip saygı duyarak gösterir. Baba otoriter ve disiplini sağlayan figürdür. Anne ile kıyaslandığında zamanının büyük çoğunu dışarıda geçirir. Bu yüzden babaların çocukları ile geliştirdikleri ilişki karşılıklı bağlılık ilişkisinden uzaktır. Ailenin reisi kabul edilen baba aile için karar veren mercidir. Alacağı kararlar bencillikten uzak, ailenin çıkarlarını ön planda tutan kararlar olmalıdır. Çocuk ise karar alma noktasında yetersiz bulunduğu için bu süreçten uzak tutulur ve ondan alınan kararlara saygı duyup uyması beklenir. Baba dış dünyayı temsil edip kişinin dış dünyası ile olan iletişiminin bir prototipini oluştururken anne ile ilişki ise kişinin iç dünyasını temsil eder (Kim, 2001: 46). Kolektif toplumlarda kimi zaman bireyler arasında kan bağı olmasa da ailevi tarzda bağlar kurulduğu görülür. Hristiyan toplumlarda ‘vaftiz anne-baba’ bunlara örnek olarak gösterilebilir (Hofstede vd., 2010:111). Benzer durum Türkiye’de ‘kirve’ ismiyle kendine yer bulur. Herhangi bir kan bağı taşımasa da erkek çocuğun sünnetinde maddi-manevi destek göstermiş olan kirve aileden kabul edilir ve babadan sonra çocuk üzerinde hak sahibi olan kişidir. Güney Kore, Türkiye gibi bazı ülkelerde sosyal yaşamda birbirini tanımayan kişilerin birbirlerine ‘abla, teyze amca, dayı, dede’ gibi akraba isimleriyle seslenmeleri de bu duruma bir örnek oluşturmaktadır.

Bireyin kendi çevresi ya da çevresi dışındaki gruplarla kurduğu iletişim ailede şekillenir. Geniş aile yapısı içinde yetişen çocuklarda ‘biz’ algısı oluşurken, çekirdek aile yapısı içinde büyüyen çocuklarda bu görülmez. Hofstede çalışmasında Afrika’dan Avrupa’ya gelen öğrencinin evde ilk defa tek başına kalma fırsatı bulduklarını, Avrupa’dan Malezya’ya giden öğrencilerin ise kaldıkları evde asla yalnız kalamadıklarını belirttiklerini not etmiştir. Geniş ailelerde var olan dedeye, babaanneye, anneanneye, yani kısaca büyüklere saygı, geniş kapsamda kolektif toplumda ataya, ecdada, vatana saygı anlayışının temelini oluşturur. Bu toplumlarda saygı ve uyum içinde yaşama son derece önemli olduğundan diğerleri ile doğrudan çatışma kaba ve uygunsuz karşılanırken diğer taraftan bireyci toplumlarda, kişinin kendi fikrini, düşüncelerini açık sözlülükle söylemesi etkileyici kabul edilir ve aynı zamanda fikirlerin çatışması (clash of opinions) önemli ve yararlı kabul edilir. Kolektif toplumlarda aile içinde uyum, gruba sadakat ve itaat önemliyken ve çocuğun grup fikrini benimsemesi beklenirken, bireyci toplumlarda fikirlerin çatışması son derece doğal ve bununla yaşamayı öğrenmek aile olmanın sıradan bir parçası kabul edilir ve çocuklar kendi görüşlerini oluşturmaları ve söylemeleri için cesaretlendirilirler. (Hofstede vd., 2010: 106-108).

Ülkelerin bireycilik ve toplumculuk bazında farklı anlayışlar taşımaları bireylerin motivasyon kaynaklarında da farklılıkların olmasını kaçınılmaz kılar. Bu noktada bireylerin sahip oldukları değerler çerçevesinde motivasyon sahibi olmaları beklenir. Bireyci ve toplumcu kültürlerde bireylerin sahip oldukları motivasyon bir başka farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Konfüçyanizm kültürü taşıyan ülkelerde yetenek başarı yolunda küçük bir artı iken başarının büyük bölümü çok çalışmaya bağlıdır ve bu yüzden bu ülkelerde birey başarısızlığının sebebini kendinde ararken, yapılan bir araştırmada Amerikalı bireylerin başarısızlık sebeplerinin dışarıdan kaynaklandığı yönünde düşüncelere sahip oldukları görülmüştür (Kim, 2001: 53-54). Yine Konfüçyanizm öğretilerine sahip kültürlerde başarısı motivasyonlarından bir diğeri ise toplumsal iyiye ulaşmak olduğundan bireyler bu başarının gerçekleşmesinde sorumluluk sahibi olduklarına inanırlar ve bu inanç çevresinde çalışmalarını sürdürürler. Bireycilik anlayışı taşıyan toplumlarda ise kişinin kendi başarısı öne çıktığından birey başarılı olma nokta noktasında kendi dışında kimseye karşı sorumluluk taşımamaktadır. Bu toplumlarda motivasyonu arttırmak için bireysel ödüllendirmelere gidilir. Meslekler üzerinde yapılan bir çalışmada ise ‘Çalışanları ne motive etmektedir?’ sorusu sorulmuş, eğer çalışanları işin kendisi motive ediyorsa meslek iç güdümlü (intrinsic) motive edici kabul edilirken, iş için sağlanan koşullar ve verilen ödüller motive ediyorsa meslek dış güdümlü (extrinsic) motive edici olarak kabul edilmiştir ve daha fazla eğitim talebinde bulunan meslekler iç güdümlü elementlerini daha önemli bulurken düşük statülü, az eğitim gerektiren meslekler dış güdümlü elementleri tercih etmektedirler (Hofstede vd., 2010: 106).

Çalışma alanlarında ise kolektif toplumlar işe almada aile üyelerini daha az riskli görürler. Bu bakımdan aile ile çalışmak daha çok tercih edilen bir durumdur. Bireyci toplumlarda ise aile ile çalışmak istenmeyen bir durumdur ve adam kayırma (nepotism) olarak algılanır. Bunun yanı sıra dikkat çeken bir sonuca göre kolektif toplumlarda erkek çocuklarının babalarının mesleğini devam ettirmeleri yüksek olasılıklı iken bireyci toplumlarda bu olasılık daha düşüktür (Hofstede vd.,2010: 119-120).

Bireyci toplumlarda işveren işe aldığı kişinin kendi ilgi ve yeteneklerini göz önünde bulundurarak kendi ilgisine uygun olarak çalışmasını bekler. İşveren çalışanı psikolojik ihtiyaçları olan ekonomik birey (economic person) olarak düşünür ve çalışana bu şekilde yaklaşır. Diğer taraftan kolektif toplumlarda işveren bireyi değil, grubu göz önünde bulundurarak işe alır. Önemli olan bireyin ilgileri değil, grubun ilgileri ve bireyin gruba ne

kadar uyumlu olduğudur. Birey tek başına değil grupla değerlendirilir. Kolektif toplumlarda yönetme işi grup için kullanılırken bireyci toplumlarda bireyler için kullanılır (Hofstede vd., 2010:119).

Yapılan işin karşılığında ödülün paylaşılması anlayışı farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmada bu olaya yaklaşımın Çinli ve Amerikalı katılımcılar arasındaki bu farklılık somut olarak gösterilmiştir. Amerikalı katılımlar ödül paylaşımının bireyin işe katkısı ile doğru orantılı olacak şekilde yapılması gerektiği fikrini savunurken Çinli katılımcılar grup içi (ingroup) ve grup dışı (outgroup) bireyler için farklı görüşlere sahiptirler. Grup dışı katılımcılar için Amerikalı katılımcılarla benzer görüşü savunurlar. Bu görüşe göre grup dışı bireyler işe yaptıkları katkı kadar ödülünden pay almalıdır fakat grup içi üyeler için ise verilen işe ne kadar katkı sağlarsa sağlasın ödül her birey arasında eşit olarak paylaşılmalıdır (Kim, 2001: 49-50).

Çalışma alanındaki çalışan ve iş veren ilişkileri de bu noktada farklılık göstermektedir. Kolektif toplumlarda çalışan iş veren ilişkisi aile ilişkisini andırmaktadır ve bu ilişki görevin kendisinden daha önemlidir (Hofstede vd., 2010: 124). İş veren baba figürü iken çalışanlar da çocuk figürüne uygun hareket ederler. Çalışanlardan iş yerlerini ailelerini benimsedikleri gibi benimsemeleri beklenir. Diğer taraftan bireyci toplumlarda iş veren çalışan arasındaki ilişki ikili arasındaki sözleşmeden ibarettir ve kolektif toplumların aksine görev ilişkilerden daha önemlidir (Hofstede vd., 2010: 124). Ne iş verenin ne de çalışanın bu anlaşmanın dışına çıkması beklenir.

Kolektif toplumların göze çarpan bir başka özelliği ise ekonomik açıdan aile bireylerinin birbirini devamlı desteklemesidir. Kaynaklar ailenin kabul edilir ve aile bireyleri arasında paylaşılır. Bireyci toplumlarda ise çocuklar küçük yaştan itibaren kendi paralarını kazanmaları ve ekonomik özgürlüklerini elde etme konusunda cesaretlendirilir ve birey parayı nasıl harcayacağına kendi karar verir. Türkiye örneğinde olduğu gibi kolektif toplumlarda bireyin üniversite eğitimini aile üstlenirken, A.B.D gibi bireyci ülkelerde öğrenci okul masraflarını çalışarak ailesinden bağımsız olarak karşılar. Sadece finansal anlamda değil, ritüeller ve gelenekler anlamında da kolektif toplumlarda bazı yükümlülükler söz konusudur. Düğün merasimleri, dini törenler, cenazeler son derece önemli asla kaçırılmaması gereken olaylardır. (Hofstede vd., 2010: 108-109).

Bireyci ve kolektif toplumların devlete ve devletin sorumluluklarına bakış açıları da birbirinden farklıdır. Bireyci toplumların bu konuda daha liberal bir yaklaşıma sahip oldukları söylenebilir. Liberteryenizme göre kimse hayatını yaşamak için toplumun iznini almak zorunda değildir (Brennan, 2015: 25). Bu liberal yaklaşımda bireyler hak-sorumluluklar ve ekonomi noktasında devletin gücünün kısıtlanması gerektiği fikrini savunurlar. Bireylere daha fazla haklar verilerek ekonomik bağımsızlığı sağlamanın önemi vurgulanır.

Liberal görüşün çoğunlukla hâkim olduğu bireycilik (Brennan, 2015: 91-94) bireylerin kendi doğru ve yanlışlarını seçebileceğini, ortak bir doğru anlayışının olmadığını ileri sürer. Devlet doğruyu yapma noktasında kimseyi zorlayamayacağı gibi uygunsuz gördüğü şeylerin yapılmasını da engelleyemez hatta yapılması durumunda da ceza veremez. Kolektif toplumlarda iş hayatında olduğu gibi devlet ve birey arasında aile benzeri bir ilişki olduğu söylenebilir. Bireyci-liberal milletler devletin bireye karşı baba olmasını reddederken toplumcu kültürlerde devlet daha çok kutsal kabul edilir ve insanına yapması ve yapmaması gereken şeyleri söyleyen bir ebeveyn gibidir. Bireyci-liberal toplumlarda ne kadar uygunsuz ve yanlış olursa olsun devlet bireye neyi yapıp neyi yapmayacağını söyleme hakkına sahip değildir. Örneğin kişi uyuşturucu kullanıyor ve sağlığı bundan ne kadar kötü etkileniyor olursa olsun devletin bu noktada bireye yaptırım hakkı yoktur, olamamalıdır.

Biyolojik olarak birbirinden farklı olan kadın ve erkeğin, sosyal rolleri de toplumdan topluma da farklılık gösterir. Bir toplumda erkeklere atfedilen bir davranış başka bir toplumda kadınlara atfediliyor olabilir. Geleneksel anlamda erkeklerin ev dışında, kamu hayatında, bir hakimiyeti iddiası eskisi kadar baskın olmasa da modern dünyada yine de göze çarpmaktadır. Kamu hayatında başarı kazanmak için erkeklerden girişken, sert, agresif ve cesur olmaları beklenirken; kadınların daha uyumlu, kibar, duygusal ve anaç olmaları toplumda kadınlardan beklenen davranışlardan bazılarıdır. Cinsiyet rolleri ailede verilmeye başlanıp sonra okul ve toplumda devam eder.

Sosyal rollerinin yanı sıra, kadın ve erkeklerin beklentileri de farklılık göstermektedir. Hofstede'in 1970'lerde yürüttüğü IBM çalışmasında kadın ve erkeklerin iş hayatından beklentilerinin birbirinden farklı olduğu görülmüştür ve erkek çalışanların önem verdikleri değerler kazanç, itibar, ilerleme, zorlu iş olurken; kadın çalışanların beklentileri yönetici ile iyi bir ilişki içinde olmak, iş birliği, kendi ve ailesi için uygun yaşam alanı ve iş güvenliği şeklinde sıralanmıştır (Hofstede vd., 2010:139). Bu noktada kadın ve erkeklerin

beklentilerini objektif biçimde bireyci ya da toplumcu beklentiler olarak sınıflandırmak mümkün olmayacaktır. Çünkü bireycilik-toplumculuk grup içi ve grup dışı ilişkiler ile ilgiliyken, maskülen ve feminenlik grup ilişkilerinden bağımsızdır ve bunun yanında, Amerikalı yazarlar kadınlara ait amaç ve beklentileri kolektivist bulurken, Güney Amerikalı yazarlar erkeklere ait amaç ve beklentileri kolektif bulmuşlardır (Hofstede vd., 2010: 146).

Türkiye'nin tüm bu farklılıkların neresinde olduğu sorusuna gelinecek olursa küresel dünyaya ayak uydurmaya çalışan Türkiye'de bireyci düşünceler daha yaygın hale gelmektedir (Kahveci & Sever, 2016: 76). Reisman Türkiye'yi bireyci (inner-directed) kabul eder (Reisman, 1989: 32). Yukarıdaki bilgiler göz önüne alındığında ve bireyci toplumların cinsiyet ayrımı noktasında daha düşük indekse sahip oldukları bilindiklerinden Türkiye cinsiyet ayrımı indeksinden (gender gap index) yüksek puan alıp bireyci toplumlardan ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin toplumsal iç içelik (embeddedness) ve uyum puanları da yüksek, duygusal özerkliği ise düşük çıkmıştır ki bu da onu toplumcu ülkelere yakın göstermektedir (Celenk ve ark., 2011: 631).

1.4. Dindarlık Kavramı

Dindarlık; dinin bireyin yaşantısında ne derece etki ettiğini ifade eden (Paloutzian, 2017: 15), kişide aşkın bir güçle içsel dünyasındaki ilişkiyi temsil eden, dinamik psiko-sosyal derinliğe sahip (Koç, 2010: 219), kişinin inandığı şeyle ilgi gösterme düzeyidir (Yapıcı, 2018: 83).

Tanımlaması en zor olan kavramlar en sık kullandıklarımızdır. Din de tarifi zor bir kavramlarımızdandır. Tarihi insanlık tarihi kadar olan dinin çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda yapılan tanımlamaların genellikle ortak belli başlı kavramlarla yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Çok yönlülüğü olan dini de tek cepheden ele almak doğru olmayacaktır (Yaparel, 1987: 405). Bir Müslüman, Hindu ya da bir Hristiyan için dinin anlamı aynı olmayacaktır. Bireyin inancı grubuyla benzer olabilir. Fakat psikolojik olarak ele alındığında bireyin inancı sadece kendine özgüdür (Paloutzian, 2017: 18). Din algı ve tutumlar, bilişsel yargılardan bağımsız olarak düşünülemez. Bundan dolayı bir kimsenin din ve dindarlık anlayışı başka birisinden çok daha farklı olabilir. Üstelik kültür ve gelenek farklılıkları da işin içine girdiğinde birbirinden farklı ve çeşitli tanımlamalar ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır (Hood, Hill & Spilka, 2009: 7).

Tüm dinler için ortak kavramlardan bahsedilecek olursa bunlar kutsal bir varlığın mevcudiyeti, birey tarafından bu kutsallığın kabulü ve kabulde sonra bireyin yaşantısını bu kutsalın çevresinde şekillendirip ona uygun bir yaşam sürmesidir. Yani her dinde mevcut olan kutsal inancın hareket noktasını oluşturur ve bu kutsala boyun eğen kişinin inancı çerçevesinde yaşantısını şekillendirmesi de bireyin dini hayatını oluşturur (Yavuz, 1982: 88).

Clark (1958), psikoloji alanında dinin tarifinin üç ayrı şekilde yapıldığını söyler. Tariflerin ilkinde din ve hayat iç içe geçmiştir ve dinin aşkın boyutu tanımlamanın dışında bırakılır. İkinci çeşit tariflerde dinin sosyal boyutu ön plandadır ve dinin bireyler arası etkileşimi üzerinde durulur. Son tarifte ise kişinin bireysel olarak din tecrübeleri üzerinden tanımlamalar yapılır (Yaparel, 1987: 406-407).

Dindarlık ise bireyin dinle ilişkiden doğan ve kişinin dine bağlılığını ve dinin onun hayatını ne kadar şekillendirip yön verdiğini ifade eden bir kavramdır (Tokur, 2020:31). Bu ilişki kişilere çeşitli sorumluluklar yüklediği gibi kişilerin tutumlarını, algılarını, davranışlarını, sosyal ilişkilerini ve yaşantılarını da şekillendirmektedir. Dindarlığın temelinde bir kutsala inanmak, onu tanımaya, anlamaya çalışmak ve onun buyruklarına uygun şekilde yaşamaya çalışmak yatar.

Bazı çalışmalar dindarlık temelini insanda doğuştan var olduğunu ve dindarlığın bireyi motive ettiğini söyler. Çünkü insan doğuştan anlam arayışı içinde olan, kendinden daha güçlü bir güce sığınma eğilimi taşıyan bir varlıktır (Tokur, 2011: 60). Thouless'e göre bireyde var olan sevmeye ve sevilme ihtiyacı, güvenlik ihtiyacı ve ölüm farkındalığı kişide dindarlığın temellerini oluştururken Peker'a göre ebeveyni model almanın dışında insanda doğuştan itibaren var olan çaresizlik, güçsüzlük ve korku gibi duygular ve bunun yanında ölümsüzlük arzusu kişiyi dine ve dindarlığa yönlendirmektedir (Kayıklık, 2002: 28-31). Vergote ise dindarlığa hayal kırıklığı, kaygı ve engellemelerin ya da entelektüel bir arayışın sebep olduğunu söylerken Muhammed Abdullah Draz için din insan doğasının en derinlerinde yer etmiş bir duygudur (Kayıklık, 2002: 28-31).

Allport'a göre ise dindarlık sonradan kazanılan bir özellik olup doğuştan getirilen tabii bir olgu değildir, diğer bir deyişle birey sosyal olarak öğrenerek dindar olur ya da olmaz (Abanoz, 2020: 125). Çocuk ilk aşamada ebeveynleriyle sonrasında da çevresiyle etkileşimi sayesinde onların davranış, duygu ve tutumlarını öğrenir. Yapılan bazı çalışmalarda

çocukların ebeveynlerini sevdikleri ve onlarla yaşadıkları takdirde ebeveynlerinin sahip oldukları dini inanca sahip olma eğilimli olduklarını gösteren bulgular elde edilmiştir, dahası çocukların sadece dini inanç ve tutumları değil politika gibi başka tutumların da devam ettirildiği görülmüştür (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004: 258).

Freud'a göre Tanrı imajı ile baba imajı arasında bir benzerlik söz konusudur. 180 Amerikalı öğrenci içinde yapılan bir çalışmada baba-tanrı korelasyonu, anne –tanrı korelasyonunda oldukça yüksek bulunmuştur (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004: 253-254). Din ve dindarlık çocuğun biyolojik babası ile etkileşimi sonrası ortaya çıkar. Küçüklükte gelişen olaylara karşı çaresizlik duygusu babaya olan ihtiyacı doğurur. Çocuk çevresindeki en güçlü figür olan babaya bağlanarak çaresizlik duygusundan kaçır. Yetişkinliğinde ya babasının da çaresizliğini gördüğünden ya da artık babası etrafında olmadığından kendisiyle büyüyen çaresizlik duygusuna çözüm için daha güçlü bir figür olan Tanrı'ya bağlanmaya yönelir ve dindarlığı ortaya çıkar. Freud'un bu teorisine göre din ve dindarlık bir yansıtma ve yanılsamadır.

Kirkpatrick ise Bowlby'nin bağlanma teorisini dine uygulamış ve çocuğun küçüklükte bakım verene karşı geliştirdiği bağlanmanın bireyin yaşı büyüdükçe Tanrı'ya yöneldiğini ve dindarlığın açığa çıktığını söyler. Bireyin bakım veren ile geliştirdiği iletişimin sonrasında Tanrı ile olan ilişkisini etkileyeceğini ve şekillendireceğini ileri sürer. Yani Kirkpatrick için dindarlığın kaynağı bakım veren ile çocuğun arasında gelişen bağlanmanın bir devamıdır.

Jung'a göre ise dini gelişim bireyleşmedir. Bu gelişimi ise o, üç ayrı safhada ele alır. İlk aşamada Tanrı, tabiat ve baba aynıdır. Bu dönemde bireyleşme henüz başlamamıştır ve çocukluk dönemine denk gelir. İkinci evre, kişinin egosunun özgürleşmeye başladığı ve bireyselliğin görülmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde birey yeni yeni kazandığı özgürlüğü ile birlikte başta ailesi olmak üzere her şeyi sorgulamaya başlar. Son evrede ise birey Tanrı ile bütünleşerek bireyselliğe ulaşır (Abanoz, 2020: 127).

Din, bireyin kutsalla girdiği bir ilişki olmakla birlikte kişiye inansa da inanmasa da bir zihinsel şemalar sunar ve birey dünyayı ve çevresini anlamlandırırken bu zihinsel ve duygusal yapıyı kullanır. Din insana yokluk, ölüm, acı gibi nihai sorulara cevap verdiği gibi 'öteki'nin ne olduğu ile ilgili de yanıtlar sunar. Bireyler kendileri gibi olmayan, kendi gruplarında yer almayan başkaları hakkında anlamlandırmada dinden yararlanırlar. Mardin (1995) dinin üç temel işlevini a) açıklanması zor konularda açıklamalar sunması b) dış

dünyayı anlamlandırmak için bakış açısı ve referanslar sunması c) toplumun ve kültürün devamlılığını sağlar, şeklinde açıklamıştır (Yapıcı, 2020: 52-53).

Din insana, evrene, ahlaka ve hayata dair birçok bilgi verir (Sevinç, 2017: 22). Dinin verdiği bu bilgilere inanmaya ise dini inanç denir. Dindarlık aynı zamanda bireyin kötü alışkanlıklardan korunmasına, sosyal ilişkilerini iyileştirmesine sosyal çevre ile iyi ilişkiler geliştirmesine yardımcı olur (Tokur, 2011: 59). Amerika’da yapılan bir çalışmada kiliseye devam edenlerin psikiyatrik rahatsızlık noktasında daha iyi durumda oldukları, bedensel olarak daha sağlıklı oldukları, ölüm gibi krizlerle daha iyi baş edebildikleri ve intihar teşebbüslerinin daha az olduğu bulunmuştur (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004: 269).

1.4.1. Dindarlık Alt Boyutları

Dindarlığın çok boyutlu olarak incelenmesi Glock ve Stark (1967) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre dindarlıkta ya hep ya hiç yaklaşımı söz konusu değildir. Dindarlık aralıklı ve sürekliliği olan bir olgudur. Az ya da çok dindarlıktan, dindarlığın seviyesi ve boyutundan söz edilebilir. Dindarlık sadece gözlemlenebilen davranışların ölçülmesi ile tespit edilemez. Kişinin ibadetlerini ne sıklıkla yerine getirdiği, cami ya da kilise gibi ibadethaneleri ne sıklıkla ziyaret ettiği gibi bilgiler kişilerinin dindarlığı hakkında tek başına yeterli değildir. Dindarlığın nasıl tespit edileceği, hayatın hangi yönüne ne derece etki edeceği dindarlığın boyutları başlığı altında incelenir. (Tokur, 2011: 60-61).

- a. **İnanç:** Kişinin inandığı dinin temel öğretilerini bilmesi, kabul etmesi ve bu öğretilere inanmasıdır.
- b. **Duygu:** Bireyin inandığı aşkın güçle ilişkisinden doğan ve tamamen sübjektif olan olumlu ya da olumsuz olabilen duyum ve hislerdir.
- c. **İbadet:** Bireylerin kabul ettikleri ve inandıklarını söyledikleri dine özgü ve dinin onlardan yerine getirmelerini istediği ritüel, ayin ve davranış kalıplarını uygulamaları ve gerçekleştirmeleridir. Bu boyutta inanılan din gözlemlenebilen ve incelenebilen bir hal almaktadır.
- d. **Etki:** Dinler hayatın kayda değer bir kısmını kapsar. Emirleri, yasakları ve buyurdıklarıyla kişinin yaşamının büyük bir alanında (kimi dinlerde tamamında) tezahürlerini gösterir. Bu boyut dinin, birey hayatındaki kuşatmalarına işaret eder. Örneğin İslam dininde başkalarına karşı güler yüzlü olmak teşvik edilen bir

davranıştır. Bireyin bu davranışı yaşamına entegre etmesi dinin etki boyutuna örnektir.

1.5. Bireycilik, Toplumculuk ve Din İlişkisi

Din kişinin aldığı ve alacağı kararlara yön verip ona onun değerlerini oluşturmaya da yardımcı olur. Birey inançlı olsun ya da olmasın kişinin yaşantısına etki eder. Bundan dolayı bireyin yalnızca bireyin üzerindeki etkisinden değil, toplum üzerindeki etkisinden de söz etmek gerekir. Din; bireyleri, grupları ve toplumları bir arada tutan bir güç olarak, kimilerine göre, toplumsal dengeyi yeniden oluşturacak bir olgudur (Acar ve ark., 1996: 55). Dinler benimsedikleri değerler ve idealler ile toplumsal hayat düzeni arasında bir uyum olmasını ister ve bu düzeni inanlara dayatırlar.

Örneğin Konfüçyüs öğretilerinin amacı manevi yani güçlü, ahenkli bir aile hayatı ve adaletli şekilde yönetilen bir toplum oluşturmaktır. Bu öğretiye göre toplum ve bireyin gelişimi ahlaki ve manevi gelişime bağlıdır. Konfüçyanizm olgun bir birey ve ahenkli bir toplum gelişimi için toplumsal ve bireysel yaşantılara kurallar koymaktadır ve bu bugünkü Çin kültürünün temellerini bu kurallar oluşturmaktadır (Coşkun, 2013: 24-26). Konfüçyanizm dinine inanan toplumlarda da Konfüçyüs'ün öğretilerine paralel bireyler arası ilişkiler görülmektedir. İslam dini öğretileri ideal toplum düzenin gerçekleştirilmesi için emirler ve kurallar getirmiştir. İslam dinin hâkim olduğu yerlerde İslam dini, İslam devleti ile eş anlamlıdır, bireyin Tanrı ile olan ilişkisi diğer insanlarla olan ilişkisine bağlıdır ve din toplumsal ve siyasal bağlılık için temel oluşturur (Coşkun, 2013: 26-27). Yani bireyin dindarlığı toplumsallığı ile ilişkilidir. Toplumdan, aileden bağımsız bir dindarlıktan söz edilemez. Hinduizm'de de benzer şekilde toplum ve dinin birbirinden ayrı düşülemediğini görürüz. Birey inancının bir sonucu olarak toplumun ve sistemin bir parçasıdır. Ve yine inancı gereği bu sistem ve toplumla uyum içinde yaşaması gerekmektedir. Örneğin bir kşatriya inancı gereği insanları korurken bir sudra da inancı gereği hizmet görevini yerine getirmelidir ve bu bireylerin mesleklerini ya da sınıflarını seçmeleri söz konusu değildir (Coşkun, 2013: 28-29).

Chinese Value Survey'de Batı ve Doğu'nun dine bakış açısında farklılık olduğu ortaya konmuştur. İlahi dinlerde doğrunun ne olduğu ve neye inandığın önemli iken Doğu dinlerine bakıldığında neye inandığın öncelikli mesele değildir. Budizm, Konfüçyanizm ve benzeri dinler her ne kadar her ne kadar din kabul edilse de vurguları erdem ve değerlerdir. Öte

tarafından İslam, Hristiyanlık ve Yahudilikte de benzer vurgular olsa dahi öncelik inanılan şeydir. Erdem gerçek imam edenlerin sahip olabilecekleri bir şeyken Doğu dinlerinde erdem tüm herkese açık olan ve herkesin keşfedebileceği bir şeydir. Çünkü A doğru ise B yanlıştır aksiyonu ilahi dinler için geçerliyse de Doğu dinleri için geçerli değildir. A doğru ise B de doğru olabilir ki bu yüzden Doğu dinlerinde diğer dinlerden parçalar görülebilir. Neye inandığından daha çok ne yaptığı önemli (Hofstede vd., 2010: 247-248).

Dindarlar genel olarak toplumsal kuralların hızlı bir şekilde değişmesine karşı çıkarlar. Gelenek ve normlara karşı mevcut durumu koruyucu tutum ve davranışlar gösterirler. Aynı zamanda dindarlar topluma daha fazla uyum eğilimi göstermektedirler (Yapıcı, 2020: 52-53). World Values Survey, İslam ülkeleri değişime daha kapalı (monumentalism) bulunurken, Doğu Asya ülkelerinin eğitimler karşısında daha esnek (flexhumility) bulunmuştur (Hofstede vd., 2010: 252).

Yapılan bir araştırma sonucu ahlaki yargıların kültürel ve felsefi varsayımlar neticesinde ortaya çıktıklarını söylenmiştir (Kim, 2001: 48). Bu noktada bireyler yanlış ve doğrulara içinde yaşadıkları toplumun yanlış ve doğrularını temel alarak ulaşırlar. Hem toplumcu hem de bireyci toplumların ahlaki yargılardaki hareket noktası toplumun kendi kültürü ve felsefesi olacaktır. Örneğin Amerika’da ahlaki prensiplere liberal bakış açısıyla yaklaşılacaktır. Çünkü bireyler her ne kadar özerk ve toplumun ortak değerlerinden bağımsız, otonom fertler olsalar da toplumun kültüründen ayrılmazlardır.

Hindistan ve Amerika kültürlerini karşılaştırdığımızda bu farklılıklar daha da belirginleşecektir. Hindistan kültürünü ahlaki yargılamalarda şekillendiren şey Hinduizm dini olacaktır. Dinde bireylerin statüleri ve rolleri kast sistemi ile belirlenmiştir. Yani bireylerin kendi rollerini ve sorumluluklarını sonradan kazanmaları söz konusu değildir. İyi tektir ve mutluluk yüksek iyiye ulaşmaya bağlıdır. Bu noktada her ne koşulda olursa olsun kişiden tek olan iyiyi yapması beklenir. *Dharma*, Hinduizm’de etik ve ahlak prensiplerini şekillendiren bir kavramdır. Ahlaki olmak *Dharma*’ya uygun hareket etmeye bağlıdır.

Hinduizm’de erdem merkezli bir ahlak ve adalet anlayışı vardır ve Hintliler kişinin sorumluluklarını yerine getirip getirmemesini kişisel tercihten ziyade ahlaki bir davranış olarak görürler. Ayrıca, başkalarının ihtiyaçlarını da hesaba katan davranışlar tam anlamıyla ahlaki kabul edilir. Kişiler arası ilişkilerden doğan zorunluluklar yargıdan doğan zorunlulukların üstündedir (Kim, 2001: 48).

Liberal anlayışa sahip olanların muhafazakâr olmadıkları kabul edilir. Bireysel özgürlüklerini kısıtlayan kurum ve doktrinleri kabul etmezler. Fakat muhafazakâr kesim toplumun iyiliği için devletin yasalar çıkarabileceğini ve bu kuralları bireylere dayatabileceğini savunur (Brennan, 2015: 42).

Bu noktadan bakıldığında dindar kesimin toplumculukları daha yüksektir. Örneğin İslam dininde bireylerden toplumu yozlaştıracak davranışlarından uzak durmaları beklenir ve toplum içinde dinin yasakladığı davranışlarını gerçekleştirilmeleri yasaklanmıştır. Dinin istediği toplumu oluşturmak ve geleneksel erdemleri teşvik adına muhafazakâr kesimin din tarafından yasaklı olan davranışların herkes için yasaklanması yönünde talepleri olması kaçınılmazdır. Bu noktada devlet ve yasalar toplumun iyiliği için kararlar alabilir. Diğer taraftan dindar olmayan kesim için istemedikleri yaşam tarzına onları kimse zorlayamayacağı ve toplumun bu dayatmalarını kabul etmeyeceklerinden bireycilikleri daha yüksektir.

Fakat bugün dünya bireyselleşip gittikçe daha seküler hal almaya başlayıp ve gelenekten uzaklaştıkça buna tepki olarak normcu dini gruplar ortaya çıkmaktadır. Bu hareketlerin bazı ortak özellikleri vardır. Örneğin bu hareketler yoksul sınıflarda görülmekte ve normların açıkça belirtildiği bir çizgide yer almaktadırlar. Bu hareketlerin ortaya çıkmasının bir sebebi de küreselleşme ile birlikte bireylerin kim oldukları ilgili seçimler yapmaya zorlanmalarıdır. Fakat göze çarpan bir nokta da insanların geleneklerinin yok olduğu, değerlerinin çürümeye yüz tuttuğu iddiaları onların kendi bildikleri ve inandıkları değerlerin kaybıdır (Elliot & Lemert, 2010: 99-100). Örneğin Afrika, Ortadoğu, Asya ve benzer bölgelerin yoksul kesimlerinde dini faaliyetlerin arttığı görülmüştür ki bu da dünyada hep var olan, azalmak bir yana artış gösteren eşitsizliğe bir tepki olabilir (Elliot & Lemert, 2010: 36).

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

80'li ve 90'lı yıllara damgasını vuran bireycilik ve toplumculuk çalışmaları psikolojide, özellikle kültürel psikolojide, çığır açmıştır. Dünya'da ve ülkemizde alanın önde gelen isimlerinden olan Kağıtçıbaşı bireyciliğin bir modernitenin koşutu, özgürlük, cinsiyet rollerinin eşitliği gibi değerlerle; toplumculuğun ise geleneksel ve muhafazakâr değerlerle bağdaştırıldığından bahseder (Kağıtçıbaşı, 2012: 122-123).

Bu iki kavram grup çıkarlarının mı yoksa birey çıkarlarının mı öncelendiği ile ilgilidir. Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında grup-birey ayrımının anlaşılması kültürün, değerlerin, dini yaşantının birçok boyutunu anlamada önem arz eder. Örneğin, yardım tüm toplumlarda yüksek bir değere işaret eder. Fakat yardıma bakış açısı bireyi ve bireyin içinde bulunduğu toplumu ve kültürü anlamada önemlidir. Yapılan çalışmalarda Hintli katılımcın yardımı, sosyal bir sorumluluk ve ahlaki değer olarak gördükleri; Amerikalı katılımcıların ise hayati bir durum söz konusu değilse kişisel tercih ve bireysel özgürlük ilişkili olarak gördükleri tespit edilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2012: 132). Bu ve benzeri çalışmalar, kültürler arası farklılıkları anlamada ve farklı bakış açılarını tanıyıp evrensellik iddiasında bulunan değerlerin tek bir boyutta değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Din faktörü kültürel değerlerin oluşumunda en etkili unsurlardandır. Öyle ki nerede dinin bittiği kültürün nerede başladığı ayırt edilemeyecek kadar iç içe geçmişlerdir. Din, öğreti ve doktrinleriyle bugün kültürel çeşitlilik dediğimiz toplumlar arası farklılığın oluşmasına katkı sağlar. Bireyin dindarlık düzeyi de değerler bakımından kişiyi farklı şekillerde ve ne düzeylerde etkilemektedir. Dolayısıyla din, toplumların bireyci ya da toplumcu değerlerini anlamada kilit bir noktadır. Konuyu daha iyi anlamak ve yorumlayabilmek adına araştırmanın konusu dinin 18-30 yaş arası genç yetişkinler arasında toplumcu ve bireyci değerlerle olan ilişkisinin incelenmesidir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı; 18-30 yaş arası genç yetişkinlerin bireycilik, toplumculuk ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek, ayrıca demografik değişkenlere (cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi) göre bireycilik, toplumculuk ve dindarlık düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Katılımcıların bireycilik ve toplumculuk düzeylerini ölçerek bu düzeylerin dindarlık düzeyleri ile olan ilişkisini belirlemek ve demografik değişkenlerin (cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi), toplumculuk, bireycilik ve dindarlık düzeylerinde ne derece etkili olduğunu belirlemektir.

Ülkemizde ve dünyada dindarlık çalışmaları çokça yapılsa da toplumculuk ve bireycilik çalışmalarının sayısının az olduğu görülmüştür. Bireycilik, toplumculuk ve dindarlık ilişkisi üzerine ise dünya da yalnızca birkaç çalışma yer alırken Türkiye’de konu hakkında yapılmış bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle bu çalışma literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Bu nicel çalışma önemli bir eksikliği doldurmayı hedeflemektedir. Modernite ve geleneksellik arasında sıkışmış olan Türkiye’de toplumculuk ve bireyciliğin devamlı müzakere halinde olduğunu göstermek adına bu çalışma önemli katkılar sunmayı hedeflemektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Problemi ve Hipotezi

4.1.1. Araştırmanın Temel Problemi

Kültür, toplum, din ve birey birbiri içerisine girmiş kavramlardır. Karşılıklı birbirlerini etkileyip değişim ve dönüşüme sebep olurlar. Sosyal bir canlı olan insan birlikte yaşadığı diğer bireylerin ve içinde yaşadığı toplumun kültürel normlarının etkisinde kalır ve bu ona düşünme ve davranma kalıpları, yani Hofstede'in deyiimiyle zihin yazılımı (mind software) meydana getirir. Bireycilik ve toplumculuk, toplumlarda bireysel değerlerin mi yoksa toplumsal değerlerin ağır bastığını gösteren kültürel doktrinlerdir. Hangi doktrine sahip olduğuna bağlı olarak o toplum içinde var olan bireyin yaşam tarzı, algısı ve değerleri şekillenir. Benzer şekilde kültürden bağımsız düşünölemeyen din de bireyi kuşatır ve kişiye belirli tutumlar, davranışlar, inanç kalıpları ve değer yargıları meydana getirir. Bu çalışmada "18-30 yaş arası genç yetişkinlerde bireycilik, toplumculuk ve dindarlık ilişkisi nedir?" problemi ele alınmıştır.

4.1.2. Araştırmanın Alt Problemleri

1. 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçölük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri, demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, eğitim düzeyi) göre farklılık göstermekte midir?
2. 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, gruba bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri, demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, eğitim düzeyi) göre farklılık göstermekte midir?
3. 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin dindarlık (ibadet, duygu, etki, inanç) düzeyleri demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, eğitim düzeyi) göre farklılık göstermekte midir?
4. 18-30 yaş arası genç yetişkinlerin dindarlık (ibadet, duygu, etki, inanç) düzeyleri ile demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum, eğitim düzeyi) göre farklılık göstermekte midir?

5. 18-30 yaş arası genç yetişkinlerin bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri nedir?
6. 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, gruba bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri nedir?
7. 18-30 yaş arası genç yetişkinlerin dindarlık (ibadet, duygu, etki, inanç) düzeyleri nedir?

4.1.3. Araştırmanın Hipotezleri

H1:17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri ve bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-a: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1-b: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1-c: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile özgürlükçülük düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-d: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ve özgürlükçülük düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-e: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ve eşsizlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-f: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile eşsizlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-g: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile bireysel fayda ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-h: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile bireysel fayda ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-ı: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile tüketimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1-i: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile tüketimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri ve dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-a: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-b: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-c: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-d: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-e: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H2-f: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-g: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-h: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-i: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-j: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H2-k: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-l: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-m: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-n: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-o: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H2-p: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-r: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-s: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-t: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2-u: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H3:18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, gruba bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri ve dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-a: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-b: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-c: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-d: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ve dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-e: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ve ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-f: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-g: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3-h: 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4.1.4. İlgili Çalışmalar

Dünya çapında öne çıkan Cultures and Organizations: Software of the Mind (1991) ve Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values (1980) bireycilik ve toplumculuk alanında yapılan en geniş kapsamlı çalışmalardan kabul edilir. Hofstede tarafından alana kazandırılan bu çalışmalarda farklı kültürlerden ve çeşitli ülkelerden yüzlerce katılımcıya ulaşılmıştır.

Harry Triandis tarafından 1995 yılında yayınlanan Individualism & Collectivism'de Triandis bireycilik ve toplumculuğun öznel kültürün bir parçası olduğunu, böylece kişinin davranışında, kişiliğinde ve tutumlarında yansımalarının görülebileceğine işaret eder.

Çiğdem Kağıtçıbaşı bireycilik ve toplumculuk çalışmalarında dünyada önde gelen isimlerden biri olarak bu çalışmaları Türkiye'de de büyük çapta yürütmüştür. Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile (1998), Yeni İnsan ve İnsanlar gibi çalışmalarında Batı temelli bireycilik-toplumculuk çalışmalardan sıyrılıp Türkiye demografisine uygun araştırmaların yürütülmesi gayretinde olmuştur.

Dindarlık ve bireycilik-toplumculuk ilişkisi üzerine dünyada Cohen ve Hill (2007) tarafından yapılan Religion as Culture: Religious Individualism and Collectivism Among American Catholics, Jews, and Protestants; Cohen, Wu ve Miller (2016) tarafından yapılan Religion and Culture: Individualism and Collectivism in the East and West gibi çalışmalar örnek gösterilebilir. Fakat Türkiye’de bireycilik, toplumculuk ve dindarlık alanında bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma, 18-30 yaş arası genç yetişkinlerde bireycilik, toplumculuk ve dindarlık ilişkisinin belirlenmesi amacıyla tarama modellerinden ilişkisel tarama deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama deseni, toplumsal bir olgu ya da olaya yönelik ilişkilerin incelenmesini sağlayan araştırma desenidir. İlişkisel tarama deseninde, araştırmacı evren kümesinden belirlediği örneklem üzerinden var olan olay ya da olguyu olduğu gibi betimlemeye çalışmaktadır (Karasar, 2002:77). İlişkisel tarama deseninde iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkilerin yönü ve düzeyi incelenmektedir. Araştırmacı tarafından belirlenen problem ve alt problemlere uygun olarak farklılık testleri, korelasyon ve regresyon analizleri ilişkisel tarama deseninde uygulanabilir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 107-108).

Araştırmanın genel evreni Türkiye, özel evrenini ise 18-30 yaş arasındaki genç yetişkinlerdir. Araştırmanın örneklemini ise Türkiye’de ikamet eden tesadüfî örneklem yoluyla seçilen 18-30 yaş arası 359 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma pandemi sürecinde yürütüldüğü için istenilen yeterli örnekleme ulaşılamamıştır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada birincil ve ikincil kaynaklar aracılığıyla nicel veri toplama tekniklerinden anket yönteminden yararlanılmıştır. Verilerin toplanması amacıyla anketin birinci bölümünde “Kişisel Bilgi Anketi”, ikinci bölümünde “Genç Bireylerde Bireycilik-Kolektivizm Ölçeği” ve üçüncü bölümünde “Dindarlık Ölçeği” kullanılmıştır.

4.3.1. Kişisel Bilgi Anketi

Kişisel bilgi anketi kısmında örneklem grubunun cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, sosyo-ekonomik düzeyi, eğitim düzeyi ile ilgili sorular bulunmaktadır.

4.3.2. Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği

Çalışmada Kahveci ve Sever (2016) tarafından geliştirilen “Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği” yer almaktadır. Bireycilik ve Toplumculuk ölçeği (BT); bireycilik adı altında eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik olmak üzere toplam 5 boyut ve 18 ifadeden oluşmaktadır. Toplumculuk adı altında ise otorite ve geleneğe bağlılık, gruba bağlılık ve paylaşımcılık olmak üzere toplam 3 boyut ve 11 ifade yer almaktadır.

Bireycilik ve toplumculuk ölçeğine ilişkin ifadeler katılımcıların katılım derecelerini belirlemek için 5’li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Bu ifadeler “Hiçbir Zaman (0)”, “Nadiren (1)”, “Arasıra (2)”, “Çoğunlukla (3)”, “Her zaman (4)” olarak ölçeklendirilmiştir.

Araştırmanın güvenirliği, bir ölçeğin ölçüm sonuçlarının farklı ana kütlelerde veya aynı ana kütlede ait farklı ana kütlelerde aynı sonucu vermesi durumudur (Şencan, 2005: 11). Bir araştırmada güvenirliği ölçmek için en çok kullanılan istatistik ise Cronbach’s Alpha katsayısıdır. Cronbach’s Alpha katsayısı, ölçekte yer alan bütün maddeler arasındaki ortalama korelasyonu göstermektedir. Bu değer 0 ile 1 arasında bir değerden oluşmaktadır. Değerin yüksek olması, yüksek güvenirliği göstermektedir (Pallant 2015: 18). Şencan (2005: 128) güvenirlik katsayısının 0 ile 0,5 arasında olmasını “kabul edilemez”, 0,5 ile 0,6 arasında olmasını “zayıf”, 0,6 ile 0,7 arasında olmasını “kuşku” ve 0,7 ile 0,8 arasında olmasını ise “kabul edilebilir”, 0,8 ile 0,9 arasında olmasını “iyi” ve 0,9 ve üzeri olmasını ise “yüksek” olarak ifade etmiştir.

Tablo 4.1. Bireycilik ve Toplumculuk Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonucu

Ölçekle	Cronbach’s Alpha	Madde Sayısı
BT	,766	28

Bu araştırmada da ölçeğin güvenirliğini ölçmek için Cronbach’s Alpha istatistiğinden faydalanılmıştır. Tablo 4.1’de yer alan veriler incelendiğinde; Toplumsallık ve bireycilik ölçeğinin Cronbach’s Alpha katsayısı ise 0,750’dir. Ancak ölçekte yer alan “Kız veya erkek

arkadaşımı seçerken dini inanç durumuna dikkat ederim.” ifadesi çıkarıldığında Cronbach’s Alpha katsayısı 0,766 olmaktadır. Bu nedenle bu ifade ölçekten çıkarılmıştır. Bu değer ölçeğin kabul edilebilir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Bireycilik ve toplumculuk ölçeğinin 28 ifadesi, elde edilen veriler üzerinde temel bileşenler analizine tabi tutulmadan önce faktör analizi için uygun olup olmadığına bakılmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığına bakmak için kullanılan ölçümler ise Bartlett testi (Bartlett, 1954) ve Kaiser-Meyer-Olkin (Kaiser 1970) örneklem yeterliliği ölçümüdür. Bartlett testinin anlamlı olması ($p < .05$) ve KMO değerinin 0.6 ve bu değerden büyük olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Pallant, 2015: 201). Tablo 3’e bakıldığında Bartlett testinin ($p < .000$) anlamlı olduğu ve KMO değerinin (.747) .6’dan büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle bireycilik ve toplumculuk ölçeğinin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2. Bireycilik ve Toplumculuk Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçümü ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	.745
Bartlett Testi (Sig.)	.000

Faktör analizinde diğer bir konu ise faktör değerlerinin 0.50’nin altında olmaması gerektiğidir (Hair vd., 2014: 102). Faktör yükü 0.50’nin altında olan ve binişik olan B_BFR3, K_P4, K_GB2 ve K_GB1 ve K_GB3 kodlu 5 ifade ölçekten çıkarılmamıştır. Geriye kalan 23 ifadenin güvenilirliği için yapılan güvenirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha değerinin 0.734 olduğu görülmüştür. Bu değer ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.3. Bireycilik ve Toplumculuk Ölçeği Faktör Analizi Özet Sonuçları

Faktör ve İfadeler	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha
Faktör 1: BİREYCİLİK-Tüketimcilik		2,999	13,039	,770
Telefon, kıyafet ve aksesuar gibi eşyaların beni özel ve farklı göstermesini isterim.	,746			
Büyük mağazaların reyonlarındaki birçok ürünü satın alabilmiş olmayı isterim.	,717			
Eşyalarımı uzun süre kullanmaktan çabuk sıkılırım.	,678			
Kıyafetin çekici ve şık görünmesini rahat olmasına tercih ederim.	,665			
Bir ürünün markasının tanınmış olması, özelliklerinden daha fazla ilgimi çeker.	,656			
Faktör 2: BİREYCİLİK-Bireysel Fayda ve Rekabet		2,183	9,490	,687
Mesleklerin önemini kazandıracağı para belirler.	,752			
Mesleklerin önemini bana sağlayacağı statü/makam belirler.	,723			
Bana somut fayda sağlamayacak bilgiyi gereksiz bulurum.	,653			
Her işte başarının sırrı rakibe karşı galip gelebilmektir.	,603			
Faktör 3: TOPLUMCULUK-Paylaşımçılık		1,898	8,250	,659
Beni mutlu eden olayları yakın çevremden birileriyle paylaşıyorum.	,818			
Sorunlarımı yakın çevremden birileriyle paylaşıyorum.	,790			
Kararsız kaldığım durumlarda yakın çevremden tavsiyelerini dikkate alırım.	,668			
Faktör 4: BİREYCİLİK- Özgürlükçülük		1,897	8,247	,693
Bana göre başkasına zarar vermedikçe her insan özgürce yaşayabilmelidir.	,824			
Bana göre insanların dini inançlarıyla ilgili yaşam tarzı dokunulmazdır.	,816			
Benden farklı düşüncedeki insanların baskı görmesine karşı çıkarım.	,663			
Faktör 5: TOPLUMCULUK- Otorite ve Geleneğe Bağlılık		1,794	7,575	,604
Yanlarında sıkılsam bile ailemin evine gelen misafirlerle birlikte vakit geçiririm.	,765			
Gelenek ve göreneklere bağlı kalarak yaşamının gerekli olduğunu düşünürüm.	,706			
Büyüklerimin benimle ilgili kararlarına itiraz etmeden uyarım.	,699			
Faktör 6: BİREYCİLİK-Eşsizlik		1,742	7,461	,632
Kendimi özel hissedeceğim özelliklerim vardır.	,770			
Çevremde beğenilen kişi olmaktan mutlu olurum.	,710			
Çeşitli özelliklerimden dolayı kıskanılmak hoşuma gider.	,598			
Faktör 7: BİREYCİLİK-Eleştiriye Açıklık		1,716	7,226	,759
Düşüncelerimin eleştirilmesinden rahatsız olmam.	,880			
Diğer insanlarla ilişkilerimde davranışlarımın eleştirilmesinden rahatsız olmam.	,864			

Tablo 4.3. incelendiğinde ifadelerin, faktör yüklerinin 0.598 ve üzerinde olduğu görülmektedir. Varimax rotasyonu analizi sonucunda varyansın sırasıyla %13,039, %9,490, %8,250, %8,247, %7,575, %7,461 ve %7,226'sını açıklayan 1'üstünde öz değere sahip yedi bileşenin olduğu görülmektedir. Bu yedi bileşen toplam varyansın %62'sini açıklamaktadır. Faktör analizinde en önemli kriterlerden biri, açıklanan varyansın toplam varyansın üzerinden %50'den fazla olması gerektiğidir (Yaşlıoğlu, 2017: 77). Toplam varyansın %50'den fazla olması, 23 ifadenin yer aldığı yedi bileşenin açıklanan varyansı açıklayabilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonucunda; 1. Faktör altında tüketimcilik boyutunun toplam 5 ifadeden, 2. Faktör altında bireysel fayda ve rekabet boyutunun 4 ifadeden, 3. Faktör altında paylaşımcılık boyutunun 3 ifadeden, 4. Faktör altında özgürlükçülük boyutunun 3 ifadeden, 5. Faktör altında otorite ve geleneğe bağlılık boyutunun 3 ifadeden ve 6. Faktör altında eşsizlik boyutunun 3 ifadeden ve 7. Faktör altında eleştiriye açıklık boyutunun 2 ifadeden oluştuğu görülmektedir. Cronbach Alpha ile yapılan güvenirlik analizleri sonucunda toplam yedi faktörün güvenirlik katsayılarına sırasıyla bakıldığında tüketimcilik boyutunun .770, bireysel fayda ve rekabet boyutunun .687, paylaşımcılık boyutunun .659, özgürlükçülük boyutunun .693, otorite ve geleneğe bağlılık boyutunun .604, eşsizlik boyutunun .632 ve eleştiriye açıklık boyutunun .759 olduğu görülmektedir. Bu değerler bireycilik ve toplumculuk ölçeği boyutlarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.3.3. Dindarlık Ölçeği

Araştırmada Gülmez (2014) tarafından geliştirilen “Dindarlık” ölçeği yer almaktadır. Dindarlık ölçeği; inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere toplam 4 boyut ve 24 ifadeden oluşmaktadır.

Dindarlık ölçeğinin inanç, dini duygu ve etki boyutlarına ilişkin ifadelere katılımcıların katılım derecelerini belirlemek için 5'li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Bu ifadeler “Hiç Katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Kısmen Katılıyorum (3)”, “Katılıyorum (4)”, “Tamamen Katılıyorum (5)” olarak ölçeklendirilmiştir. İbadet boyutuna ilişkin ifadeler ise “Hiç (1)”, “Birkaç Kez (2)”, “Ara sıra (3)”, “Sıkça (4)”, “Çok Sık (5)” olarak ölçeklendirilmiştir.

Araştırmanın güvenirliği, bir ölçeğin ölçüm sonuçlarının farklı ana kütlelerde veya aynı ana kütleyle ait farklı ana kütlelerde aynı sonucu vermesi durumudur (Şencan, 2005:

11). Bir araştırmada güvenilirliği ölçmek için en çok kullanılan istatistik ise Cronbach's Alpha katsayısıdır. Cronbach's Alpha katsayısı, ölçekte yer alan bütün maddeler arasındaki ortalama korelasyonu göstermektedir. Bu değer 0 ile 1 arasında bir değerden oluşmaktadır. Değerin yüksek olması, yüksek güvenilirliği göstermektedir (Pallant 2015: 18). Şencan (2005: 128) güvenilirlik katsayısının 0 ile 0,5 arasında olmasını “kabul edilemez”, 0.5 ile 0,6 arasında olmasını “zayıf”, 0.6 ile 0,7 arasında olmasını “kuşku” ve 0.7 ile 0,8 arasında olmasını ise “kabul edilebilir”, 0.8 ile 0,9 arasında olmasını “iyi” ve 0.9 ve üzeri olmasını ise “yüksek” olarak ifade etmiştir.

Tablo 4.4. Dindarlık Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonucu

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
DİN	,848	24

Bu araştırmada da ölçeğin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach's Alpha istatistiğinden faydalanılmıştır. Tablo 4.4'te yer alan veriler incelendiğinde; Dindarlık ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı, 0,848 olduğu görülmektedir. Bu değer ölçeğin iyi güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Dindarlık ölçeğinin 24 ifadesi, elde edilen veriler üzerinde temel bileşenler analizine tabi tutulmadan önce faktör analizi için uygun olup olmadığına bakılmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığına bakmak için kullanılan ölçümler ise Bartlett testi (Bartlett, 1954) ve Kaiser-Meyer-Olkin (Kaiser 1970) örneklem yeterliliği ölçümüdür. Bartlett testinin anlamlı olması ($p < .05$) ve KMO değerinin 0.6 ve bu değerden büyük olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Pallant, 2015: 201). Tablo 6'ya bakıldığında Bartlett testinin ($p < .000$) anlamlı olduğu ve KMO değerinin (.762) .6'dan büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle dindarlık ölçeğinin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür.

Tablo 4.5. Dindarlık Ölçeği Kaiser-Meyer-Olkin Ölçümü ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	.762
Bartlett Testi (Sig.)	.000

Faktör analizinde diğer bir konu ise faktör değerlerinin 0.50'nin altında olmaması gerektiğidir (Hair vd., 2014: 102). Faktör yükü 0.50'nin altında olan ve binişik olan D_BİL6, D_İB2, D_İB5 ve D_DUY3 kodlu toplam 4 ifade ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 20

ifadenin güvenilirliği için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha değerinin 0.817 olduğu görülmüştür. Bu değer ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.6. Dindarlık Ölçeği Faktör Analizi Özet Sonuçları

Faktör ve İfadeler	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha
Faktör 1: İNANÇ		3,525	17,626	,803
Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın gönderdiği ilahi kitap olduğuna inanırım.	,948	3,525	17,626	,803
Allah'ın varlığına inanırım.	,897			
Hiz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanırım.	,897			
Meleklerin varlığına inanırım.	,697			
Cennetin ve cehennemin varlığına inanırım.	,664			
Faktör 2: DİNİ DUYGU		3,470	17,351	,833
İbadet ettiğimde Allah'a yakınlaştığımı hissedirim.	,850	3,470	17,351	,833
Kuran okuduğumda huzurlu ve mutlu olurum.	,832			
Dini görevleri yerine getirdiğimde huzurlu olurum.	,783			
Dua ettiğimde içimi bir huzur ve ferahlık kapladığımı hissedirim.	,783			
Allah'ı her şeyden ve herkesten daha çok sevdiğimi hissedirim.	,580			
Bir hata işlediğimde tövbe etme ihtiyacı hissedirim.	,570			
Faktör 3: İBADET		2,687	13,437	,766
Ne sıklıkta Kur'an'ın mealini okursunuz?	,738	2,687	13,437	,766
Ne sıklıkta beş vakit namazı kılarırsınız?	,714			
Farz namazlar dışında ne sıklıkta nafil namaz kılarırsınız?	,713			
Ne sıklıkta Kur'an'ın Arapçasını(yüzünden) okursunuz?	,663			
Ramazan orucu dışında ne sıklıkta nafil oruç tutarsınız?	,637			
Faktör 4: ETKİ		2,532	12,659	,784
Dinen yasaklandığı için içki içmem.	,843	2,532	12,659	,784
Dinen yasaklandığı için evlik öncesinde veya evlilik dışı cinsel ilişkiye yaklaşmam.	,808			
Dinen yasaklandığı için kumar oynamam.	,776			
Karşı cinsle olan ilişkilerimde dinin belirlediği ölçülerine uyarım.	,533			

Tablo 4.6 incelendiğinde ifadelerin, faktör yüklerinin 0.533 ve üzerinde olduğu görülmektedir. Varimax rotasyonu analizi sonucunda varyansın sırasıyla %17,626, %17,351, %13,437 ve %12,659'unu açıklayan 1'üstünde öz değere sahip dört bileşenin olduğu görülmektedir. Bu dört bileşen toplam varyansın %61'ini açıklamaktadır. Faktör analizinde en önemli kriterlerden biri, açıklanan varyansın toplam varyansın üzerinden

%50'den fazla olması gerektiğidir (Yaşlıoğlu, 2017: 77). Toplam varyansın %50'den fazla olması, 20 ifadenin yer aldığı dört bileşenin açıklanan varyansı açıklayabilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonucunda; 1. Faktör altında inanç boyutunun toplam 5 ifadeden, 2. Faktör altında dini duygu boyutunun 6 ifadeden, 3. Faktör altında ibadet boyutunun 5 ifadeden ve 4. Faktör altında etki boyutunun 4 ifadeden oluştuğu görülmektedir. Cronbach Alpha ile yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda toplam dört faktörün güvenilirlik katsayılarına sırasıyla bakıldığında inanç boyutunun .803, dini duygu boyutunun .833, ibadet boyutunun .766 ve etki boyutunun .784 olduğu görülmektedir. Bu değerler dindarlık ölçeği boyutlarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma 18-30 yaş arası genç yetişkinlerle sınırlıdır.
- Araştırma verileri 2021 yılı temmuz ayında toplanan verilerle sınırlıdır.
- Araştırmada elde edilen veriler “Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği” ve “Dindarlık Ölçeği”nin geçerlik ve güvenilirliği doğrultusunda yapılan ölçümlerle sınırlıdır.
- Araştırma, bireycilik, toplumculuk ve dindarlık düzeylerini etkileyebileceği düşünülen faktörlerle sınırlıdır.
- Araştırma belirlenen amaçları gerçekleştirmek ile sınırlıdır.
- Araştırma katılımcıların veri toplama araçlarına vermiş olduğu cevaplarla sınırlıdır.

4.5. Verilerin Analizi

Katılımcılara internet aracılığı (Google form) ile anket formları ulaştırılmıştır. Anket formunu doldurma işlemi her katılımcı için yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Elde edilen verilerden bir kısmının sağlıksız, uçlarda ve eksik olması nedeniyle atılması sonucu geriye 359 anket kalmıştır. Bu anketler bilgisayar ortamında SPSS 22.0 veri analizi programı ile değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma nicel verilere dayanıyor olduğundan bu yöntem tercih edilmiştir.

Kayıp verilerin olup olmadığı incelenmiştir. Allen vd. (2019: 13) “EM Means” tablosundaki p değerinin ,05'ten büyük olması durumunda kayıp verilerin rastsal olarak dağıldığını ve kayıp verilere değer atanabileceğini ifade etmektedir. Yapılan “Missing Value

Analysis” sonucunda EM Means tablousundaki p değeri ,05’ten büyüktür ($p=,092$) ve bu nedenle EM’e göre kayıp verilere değerler atanmıştır. Kayıp veriler atandıktan sonra normallik varsayımının karşılanmasını zorlaştıran uç değerlerin olup olmadığını tespit etmek için tekrardan çoklu regresyon analizi tarafından üretilen Mahalanobis mesafeleri incelenmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013), ,001 alfa düzeyini kullanmayı önermektedir. Tabachnick ve Fidell (2013), iki bağımsız değişkene sahip olmamız durumunda kritik değerimizin 13,82 olduğunu belirtmektedir. Bu durumda 13,82 kritik değerinden büyük olan 38 anket veri setinden çıkarılmış ve geriye toplam 359 anket kalmıştır.

Tablo 4.7. Normallik analizi

Normallik Analizi	Dindarlık	Bireycilik ve Toplumculuk
N	359	359
Kolmogorov-Smirnov (Sig.)	,000	,013
Mean	4,437	3,182
Median	4,541	3,172
Skewness	-1,340	,363
Kurtosis	1,449	,086

Tablo 4.7’te normallik dağılımına ilişkin değerler yer almaktadır. Bu değerlere bakıldığında, Dindarlık Ölçeği’nin (DİN) Kolmogorov-Smirnov değerinin $p<,01$ olduğu görülmektedir. Ayrıca ortalama ve medyan değerlerine bakıldığında; (mean: 4,437; median: 4,541) ölçek değerlerinin birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Ölçeğin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine baktığımızda ise çarpıklık değeri -1,340 iken basıklık değeri 1,449’dur. Bu değerler, çarpıklık ve basıklığın -1,5 ve +1,5 aralığında olduğunu göstermektedir. Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği’nin (GBBK) Kolmogorov-Smirnov değerinin $p=,013$ olduğu görülmektedir. Ayrıca ortalama ve medyan değerlerine bakıldığında; (mean: 3,182; median: 3,172) ölçek değerlerinin birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Ölçeğin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine baktığımızda ise çarpıklık değeri ,363 iken basıklık değeri ,086’dır. Bu değerler, çarpıklık ve basıklığın -1,5 ve +1,5 aralığında olduğunu göstermektedir. Ayrıca Waternaux’a göre örneklem sayısı 200 olan araştırmalarda kullanılan ölçekler normal dağılım göstermeyebilir (Tabachnik ve Fidell, 2013: 80). Bu ölçeklerin normal dağılım göstermiş gibi kabul edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda elde edilen veriler normal dağılım göstermektedir.

5. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine, Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm (GBBK) ve Dindarlık (DİN) ölçeklerine ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

5.1. Örneklem Grubu ve Özellikleri

Araştırmaya katılan bireylerin demografik değişkenlerinin (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey) olduğu yüzde ve frekans analizleri tablo 4.1’de verilmiştir. Araştırma sürecinde farklı bölge ve illerden 18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerden veriler toplanmıştır. Bu verilerin bir kısmının sağlıklı olması nedeniyle atılmaları sonucu 359 adet sağlıklı veri elde edilerek analizler yapılmıştır.

Tablo 5.1. Araştırmaya katılan bireylere ait demografik özellikler

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	225	62,7
Erken	134	37,3
Yaş		
18-20	107	29,8
21-23	173	48,2
24-30	79	22,0
Medeni Durum		
Evli	37	10,3
Bekar	322	89,7
Sosyo-Ekonomik Düzey		
Düşük	12	3,3
Ortanın Altı	36	10,0
Orta	245	68,2
Ortanın Üstü	60	16,7
Üst	6	1,7
Eğitim Düzeyi		
Lise	38	10,6
Lisans	285	79,4
Lisans Üstü	36	10,0
Toplam	359	100

Yukarıda tabloda görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin verilerin dağılımına baktığımızda; araştırmaya 225 kadın (%62,7) ve 134 erkek (%37,3) araştırmaya katılım sağlamıştır. Kadınların sayısının erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarına ilişkin veriler incelendiğinde araştırmaya en fazla katılım sağlayan katılımcıların 21-23 yaş aralığında (%48,2) olduğu görülmektedir. En az katılım sağlayan

ise 24-30 yaş aralığındaki (%22) katılımcılardır. 18-20 yaş aralığındaki katılımcıların sayısı ise 107'dir (%29,8). Katılımcıların medeni durumu göre dağılımına bakıldığında araştırmaya katılım sağlayan evlilerin sayısının (%10,3) çok az olduğu görülmektedir. Bekarların sayısı (%89,7) evlilere göre daha fazladır. Eğitim durumuna ilişkin verilere bakıldığında araştırmaya katılım sağlayan lise 38 (%10,6) ve lisansüstü 36 (%10) mezunlarının çok az olduğu görülmektedir. Araştırmaya en fazla katılım sağlayanların ise lisans mezunu 285 (%79,4) olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzey noktasında ise araştırmaya en az katılım sağlayanların üst (%1,7) ve düşük (%3,3) gelire sahip olduğu görülmektedir. En çok katılım sağlayanlar ise orta (%68,2) gelire sahip katılımcılardır.

Araştırmaya katılanların bireycilik ve toplumculuk özellikleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 5.2. Araştırmaya katılan bireylerin bireycilik ve toplumculuk düzeyleri

Ölçek	Boyut	Ort.	SD
BİREYCİLİK Ort.=2,933 SD=,53451	Tüketimcilik	2,306	,91380
	Bireysel Fayda ve Rekabet	2,259	,82657
	Özgürlükçülük	4,182	,82312
	Eşsizlik	3,520	,89212
	Eleştiriye Açıklık	3,094	,94659
TOPLUMCULUK Ort.=3,835 SD=,57100	Paylaşımcılık	4,213	,71619
	Otorite ve Geleneğe Bağlılık	3,456	,77710

Tablo 5.2’de toplumculuk ve bireycilik ve boyutlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgiler yer almaktadır. Bireylerin özgürlükçülük düzeyleri diğer bireycilik boyutları düzeyinden daha yüksektir. Bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyinin ise en düşük olduğu görülmektedir. Toplumculuk boyutlarına bakıldığında ise bireylerin paylaşımcılık düzeyi otorite ve geleneğe bağlılık düzeyinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin toplumculuk düzeylerinin ($\bar{x}$ =3,835), bireycilik düzeylerinden ($\bar{x}$ =2,933) daha yüksek olduğu görülmektedir. Alt boyutlarına bakıldığında katılımcıların en yüksek puanı paylaşımcılık boyutundan aldığı görülmektedir. En düşük puan ise bireysel fayda ve rekabet boyutundan alınmıştır.

Araştırmaya katılanların dindarlık düzeyleri de aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 5.3. Araştırmaya katılanların dindarlık düzeyleri

DİNDARLIK Ort.=4,3940 SD=,30169	İnanç	4,9872	,09775
	Dini Duygu	4,7593	,39127
	İbadet	3,2145	,55814
	Etki	4,5745	,70946

Tablo incelendiğinde bireylerin dindarlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{x}$ =4,3940). Alt boyutlarıyla birlikte değerlendirildiğinde ise bireylerin en yüksek puanı inanç boyutunda aldığı görülmekte, bunu sırasıyla duygu ve etki boyutları takip etmektedir. Bireyler en düşük puanı ibadet boyutunda almıştır.

5.2. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlık İlişkisi ile İlgili Bulgular

Bu bölümde katılımcıların bireycilik özellikleri (tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık), toplumculuk (paylaşımcılık, otorite ve geleneğe bağlılık) ve dindarlık (etki, ibadet, duygu, inanç) düzeyleri arasındaki farklılığa ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

5.2.1. Bireycilik – Toplumculuk İlişkisi

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan oluşan bireycilik düzeyleri ve paylaşımcılık, otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılarak Pearson momentler-çarpımı korelasyon katsayısına bakılmıştır.

Tablo 5.4. Toplumculuk ile Bireycilik Arasındaki İlişkiye İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçek	Boyut	Ort.	SD	Ölçek	Boyut	Ort.	SD
BİREYCİLİK Ort.=2,933 SD=,53451	Tüketimcilik	2,306	,91380	TOPLUMCULUK Ort.=3,835 SD=,57100	Paylaşımcılık	4,213	,71619
	Bireysel Fayda ve Rekabet	2,259	,82657				
	Özgürlükçülük	4,182	,82312		Otorite ve Geleneğe Bağlılık	3,456	,77710
	Eşsizlik	3,520	,89212				
	Eleştiriye Açıklık	3,094	,94659				

Tablo 5.4'te toplumculuk ve bireycilik boyutlarının birbiriyle olan ilişkisini gösteren analiz sonuçları yer almaktadır. Toplumculuk ile bireycilik arasındaki ilişkiye genel olarak bakıldığında; toplumculuk ile bireycilik ($r=.036$ $p<.493$) arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Özgürlükçülük ($r=.130$, $p=.014$), eşsizlik ($r=.215$, $p<.001$) ve tüketimcilik ($r=.116$, $p=.028$) ile paylaşımcılık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken, eleştiriye açıklık ($r=-.006$, $p=.912$) ve bireysel fayda ve rekabet ($r=-.014$, $p=.795$) ile paylaşımcılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre bireylerin özgürlükçülük, eşsizlik ve tüketimcilik düzeyleri arttıkça paylaşımcılık düzeyleri de artmaktadır. Eleştiriye açıklık ($r=-.084$, $p=.114$), özgürlükçülük ($r=-.067$, $p=.204$), eşsizlik ($r=.055$, $p=.301$), bireysel fayda ve rekabet ($r=-.060$, $p=.258$) ve tüketimcilik ($r=-.088$, $p=.095$) ile otorite ve geleneğe bağlılık arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu durumda H_1 , H_{1-d} , H_{1-f} , H_{1-g} , H_{1-h} ve H_{1-i} hipotezleri reddedilirken, H_{1-a} , H_{1-b} , H_{1-c} , H_{1-e} ve $H_{1-ı}$ hipotezi kabul edilmiştir.

5.2.2. Bireycilik – Dindarlık İlişkisi

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan oluşan bireycilik düzeyleri ile inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılarak Pearson momentler-çarpımı korelasyon katsayısına bakılmıştır.

Tablo 5.5. Bireycilik ile Dindarlık Arasındaki İlişkiye İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	İnanç		Dini Duygu		İbadet		Etki		DİNDARLIK	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Tüketimcilik	,023	,667	,044	,408	-,274	,000	-,208	,000	-,206	,000
Bireysel Fayda ve Rekabet	-,036	,491	-,048	,364	-,276	,000	-,222	,000	-,256	,000
Özgürlükçülük	-,064	,230	-,010	,843	-,125	,018	-,022	,677	-,078	,143
Eşsizlik	,017	,749	,080	,130	-,147	,005	-,077	,144	-,069	,193
Eleştiriye Açıklık	-,071	,177	,001	,979	,037	,490	-,031	,561	-,003	,960
BİREYCİLİK	-,029	,584	,026	,629	-,308	,000	-,221	,000	-,239	,000

Tablo 5.5'te bireycilik ve dindarlık ölçekleri boyutlarının birbiriyle olan ilişkisini gösteren analiz sonuçları yer almaktadır. Bireycilik ile dindarlık arasındaki ilişkiye genel olarak bakıldığında; bireycilik ile dindarlık ($r=-.239$, $p<.001$) arasında negatif yönlü az derecede bir ilişki olduğu görülmektedir. Dini inanç ile tüketimcilik ($r=.023$, $p=.667$),

bireysel fayda ve rekabet ($r=-.036$, $p=.491$), özgürlükçülük ($r=-.064$, $p=.230$), eşsizlik ($r=.017$, $p=.749$) ve eleştiriye açıklık ($r=-.071$, $p=.584$) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Dini duygu ile tüketimcilik ($r=.044$, $p=.407$), bireysel fayda ve rekabet ($r=-.048$, $p=.364$), özgürlükçülük ($r=-.010$, $p=.843$), eşsizlik ($r=.080$, $p=.130$) ve eleştiriye açıklık ($r=.001$, $p=.979$) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. İbadet ile tüketimcilik ($r=-.274$, $p<.001$) düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, ibadet ile bireysel fayda ve rekabet ($r=-.276$, $p<.001$), özgürlükçülük ($r=-.125$, $p=.018$) ve eşsizlik ($r=-.147$, $p=.005$) düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. İbadet ile eleştiriye açıklık ($r=.037$, $p=.490$) düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre bireylerin ibadet düzeyi artarken, tüketimcilik düzeyi de artmaktadır. Bireylerin ibadet düzeyi artarken bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük ve eşsizlik düzeyleri de azalmaktadır. Dini etki ile tüketimcilik ($r=-.208$, $p<.001$), bireysel fayda ve rekabet ($r=-.222$, $p<.001$) düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken, özgürlükçülük ($r=-.022$, $p=.677$), eşsizlik ($r=-.077$, $p=.144$) ve eleştiriye açıklık ($r=-.031$, $p=.561$) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre bireylerin dini etki düzeyleri artarken, tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet düzeyleri azalmaktadır. Bu durumda H_{2-a} , H_{2-b} , H_{2-c} , H_{2-d} , H_{2-f} , H_{2-g} , H_{2-h} , H_{2-i} , H_{2-s} , H_{2-t} hipotezleri reddedilirken, H_2 , H_{2-e} , H_{2-j} , H_{2-k} , H_{2-l} , H_{2-m} , H_{2-n} , H_{2-o} , H_{2-p} , H_{2-r} ve H_{2-u} hipotezi kabul edilmiştir.

5.2.3. Toplumculuk – Dindarlık İlişkisi

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların paylaşımcılık, otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri ile inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılarak Pearson momentler-çarpımı korelasyon katsayısına bakılmıştır.

Tablo 5.6. Toplumculuk ile Dindarlık Arasındaki İlişkiye İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	İnanç		Dini Duygu		İbadet		Etki		DİNDARLIK	
	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
Paylaşımcılık	,132	,012	,127	,016	,093	,079	,074	,159	,144	,006
Otorite ve Geleneğe Bağlılık	,099	,060	,241	,000	,188	,000	,141	,007	,264	,000
TOPLUMCULUK	,151	,004	,244	,000	,186	,000	,143	,007	,270	,000

Tablo 5.6’da toplumculuk ve dindarlık boyutlarının birbiriyle olan ilişkisini gösteren analiz sonuçları yer almaktadır. Toplumculuk ile dindarlık arasındaki ilişkiye genel olarak bakıldığında; toplumculuk ile dindarlık ($r=.270$ $p<.001$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre bireylerin toplumculuk düzeyleri artarken, dindarlık düzeyleri de artmaktadır. İnanç ile paylaşımcılık ($r=.132$, $p=.012$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken, inanç ile otorite ve geleneğe bağlılık ($r=.099$, $p=.060$) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre bireylerin inanç düzeyleri artarken, paylaşımcılık düzeyleri de artmaktadır. Dini duygu ile paylaşımcılık ($r=.127$, $p=.016$), otorite ve geleneğe bağlılık ($r=.241$, $p<.001$) düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre bireylerin dini duygu düzeyleri artarken, paylaşımcılık, otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri de artmaktadır. İbadet ile paylaşımcılık ($r=.093$, $p=.079$) düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, ibadet ile otorite ve geleneğe bağlılık ($r=.241$, $p<.001$) düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre bireylerin ibadet düzeyi artarken, otorite ve geleneğe bağlılık düzeyi de artmaktadır. Dini etki ile paylaşımcılık ($r=.074$, $p=.159$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, dini etki ile otorite ve geleneğe bağlılık ($r=.141$, $p=.007$) düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre bireylerin dini etki düzeyi artarken, otorite ve geleneğe bağlılık düzeyi de artmaktadır. Bu durumda H_{3-b} , H_{3-e} ve H_{3-g} hipotezleri reddedilirken, H_3 , H_{3-a} , H_{3-c} , H_{3-d} , H_{3-f} ve H_{3-h} hipotezi kabul edilmiştir.

5.3. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlığa Ait Yan Bulgular

5.3.1. Bireyciliğe Ait Yan Bulgular

18-30 yaş aralığındaki kadın ve erkek katılımcıların tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan oluşan bireycilik düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklemeler t-testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.7. Cinsiyete Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	Kadın		Erkek		t	p
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
Tüketimcilik	2,268	,91446	2,368	,91269	-1,001	,317
Bireysel Fayda ve Rekabet	2,175	,79252	2,401	,86549	-2,519	,012
Özgürlükçülük	4,205	,80891	4,141	,84799	,714	,476
Eşsizlik	3,468	,84756	3,609	,95908	-1,454	,147
Eleştiriye Açıklık	3,113	,91334	3,063	1,00267	,483	,630
BİREYCİLİK (GENEL)	2,899	,51426	2,989	,56433	-1,549	,122

Tablo 5.7’de yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında tüketimcilik ($p=,317$), özgürlükçülük ($p=,476$), eşsizlik ($p=,147$), eleştiriye açıklık ($p=,630$) boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken, bireysel fayda ve rekabet ($p=,012$) ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre erkeklerin ($\bar{x}=2,401$) bireysel fayda ve rekabet düzeyi kadınlara ($\bar{x}=2,175$) göre daha fazladır. Genel olarak bakıldığında ise bireycilik düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların yaşları ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan oluşan bireycilik düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 5.8. Yaş'a Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

BOYUTLAR										
Tüketimcilik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	2,443	1,811	,165	Gruplar Arası	3,393	2	1,696	2,043	,131
21-23 yaş	173	2,279			Grup içi	295,550	356	,830		
24-30 yaş	79	2,179			Genel	298,943	358			
Bireysel Fayda ve Rekabetsizlik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	2,329	,460	,631	Gruplar Arası	,887	2	,443	,648	,524
21-23 yaş	173	2,213			Grup içi	243,704	356	,685		
24-30 yaş	79	2,265			Genel	244,591	358			
Özgürlükçülük	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	4,202	2,706	,068	Gruplar Arası	1,779	2	,890	1,315	,270
21-23 yaş	173	4,117			Grup içi	240,776	356	,676		
24-30 yaş	79	4,295			Genel	242,555	358			
Eşsizlik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	3,666	,464	,629	Gruplar Arası	3,816	2	1,908	2,416	,091
21-23 yaş	173	3,491			Grup içi	281,110	356	,790		
24-30 yaş	79	3,388			Genel	284,927	358			
Eleştiriye Açıklık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	3,107	,964	,382	Gruplar Arası	,031	2	,015	,017	,983
21-23 yaş	173	3,092			Grup içi	320,749	356	,901		
24-30 yaş	79	3,082			Genel	320,780	358			
BİREYCİLİK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	3,020	,970	,380	Gruplar Arası	1,169	2	,584	2,058	,129
21-23 yaş	173	2,897			Grup içi	101,110	356	,284		
24-30 yaş	79	2,892			Genel	102,279	358			

Tablo 5.8’de yer alan bilgilere bakıldığında bireycilik ve boyutların homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre ise tüketimcilik ($p=,131$), bireysel fayda ve rekabet ($p=,524$), özgürlükçülük ($p=,270$), eşsizlik ($p=,091$), eleştiriye açıklık ($p=,983$) boyutları ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireycilik düzeyleri ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,129$).

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların medeni durumu ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan

oluşan bireycilik düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.9. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	Evli		Bekar		t	p
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
Tüketimcilik	2,237	,78717	2,313	,92801	-,479	,632
Bireysel Fayda ve Rekabet	2,250	,96285	2,260	,81116	-,076	,940
Özgürlükçülük	4,198	,85872	4,180	,82030	,126	,900
Eşsizlik	3,558	,84639	3,516	,89839	,271	,787
Eleştiriye Açıklık	2,945	,85622	3,111	,95617	-1,009	,313
BİREYCİLİK (GENEL)	2,903	,45695	2,936	,54322	-,364	,716

Tablo 5.9’da yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında tüketimcilik ($p=,632$), bireysel fayda ve rekabet ($p=,940$), özgürlükçülük ($p=,900$), eşsizlik ($p=,787$) ve eleştiriye açıklık ($p=,313$) boyutları ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin bireycilik düzeyleri ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların medeni durumu ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan oluşan bireycilik düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis H Testi uygulanmıştır. Kruskal-Wallis H Testi, üç veya daha fazla grup için sürekli değişken üzerinden farklılığı test etmektedir (Pallant, 2015: 255). Gruplardaki katılımcı sayısının 30’dan az olması nedeniyle bu analiz türünden faydalanılmıştır.

Tablo 5.10. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Tüketimcilik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	204,38	2,377	,052	9,799	,044
Ortanın Altı	36	187,64				
Orta	245	181,05				
Ortanın Üstü	60	156,14				
Üst	6	281,08				
Bireysel Fayda ve Rekabet	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	232,75	,937	,443	6,616	,158
Ortanın Altı	36	207,61				
Orta	245	174,37				
Ortanın Üstü	60	174,98				
Üst	6	189,00				
Özgürlükçülük	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	168,33	,613	,654	1,321	,858
Ortanın Altı	36	175,69				
Orta	245	178,10				
Ortanın Üstü	60	189,88				
Üst	6	208,00				
Eşsizlik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	181,88	2,372	,052	11,824	,019
Ortanın Altı	36	181,39				
Orta	245	173,41				
Ortanın Üstü	60	192,42				
Üst	6	312,75				
Eleştiriye Açıklık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	182,75	2,158	,073	1,301	,861
Ortanın Altı	36	168,28				
Orta	245	180,05				
Ortanın Üstü	60	182,63				
Üst	6	216,67				
BİREYCİLİK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	206,08	,552	,697	7,850	,097
Ortanın Altı	36	196,78				
Orta	245	174,61				
Ortanın Üstü	60	176,88				
Üst	6	278,67				
SCHEFFE ANALİZİ						
BOYUTLAR	Grup 1	Grup 2	Ortalama Fark	Sd	p	
Eşsizlik	Orta	Üst	-1,19592	,36490	,031	

Tablo 5.10'da yer alan bilgilere bakıldığında bireycilik ve boyutlarının homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre ise bireysel fayda ve rekabet ($p=,158$), özgürlükçülük ($p=,858$) ve eleştiriye açıklık ($p=,861$) boyutları ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Ancak tüketimcilik ($p=,044$) ve eşsizlik ($p=,019$) boyutları ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin bireycilik düzeyleri ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,097$). Hangi gruplar arasında farklılığın olduğunu belirlemek için Post Hoc testlerinden Scheffe analizinden faydalanılmıştır. Scheffe analizi, varyansın homojen olduğu ve gruplardaki örneklem sayısının eşit olmadığı durumlarda gruplar arasında fark olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır (Kayri, 2009: 56). Scheffe analizi sonucunda tüketimcilik ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Sosyo-ekonomik düzeyi orta derecede olan bireyler ile üst derecede olan bireyler arasında eşsizlik düzeyleri farklılık göstermektedir. Buna göre sosyo-ekonomik düzeyi üst derecede olan bireylerin eşsizlik düzeyi orta derecedeki bireylere göre daha fazladır.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların eğitim düzeyi ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik ve eleştiriye açıklık olmak üzere toplam beş boyuttan oluşan bireycilik düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.11. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Bireycilik Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

BOYUTLAR										
Tüketimcilik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	2,615	1,612	,201	Gruplar Arası	4,460	2	2,230	2,696	,069
Lisans	285	2,281			Grup içi	294,483	356	,827		
Lisansüstü	36	2,172			Genel	298,943	358			
Bireysel Fayda ve Rekabetcilik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	2,651	2,433	,089	Gruplar Arası	9,760	2	4,880	7,398	,001
Lisans	285	2,249			Grup içi	234,831	356	,660		
Lisansüstü	36	1,930			Genel	244,591	358			
Özgürlükçülük	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	4,324	3,297	,038	Gruplar Arası	2,894	2	1,447	2,150	,118
Lisans	285	4,136			Grup içi	239,660	356	,673		
Lisansüstü	36	4,388			Genel	242,555	358			
Eşsizlik	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	3,587	1,953	,143	Gruplar Arası	2,094	2	1,047	1,318	,269
Lisans	285	3,540			Grup içi	282,833	356	,794		
Lisansüstü	36	3,296			Genel	284,927	358			
Eleştiriye Açıklık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	3,105	,374	,688	Gruplar Arası	,677	2	,339	,376	,687
Lisans	285	3,077			Grup içi	320,103	356	,899		
Lisansüstü	36	3,222			Genel	320,780	358			
BİREYCİLİK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	3,154	1,863	,157	Gruplar Arası	2,335	2	1,167	4,159	,016
Lisans	285	2,917			Grup içi	99,944	356	,281		
Lisansüstü	36	2,828			Genel	102,279	358			
SCHEFFE ANALİZİ										
BOYUTLAR			Grup 1		Grup 2		Ortalama Fark		Sd	p
Bireysel Fayda ve Rekabetcilik			Lise		Lisans		,40219		,14026	,017
			Lise		Lisansüstü		,72076		,18890	,001
BİREYCİLİK (GENEL)			Lise		Lisans		,23769		,09150	,035
			Lise		Lisansüstü		,32637		,12323	,031

Tablo 5.11’de yer alan bilgilere bakıldığında özgürlükçülük boyutu dışında bireycilik ve boyutlarının homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre ise tüketimcilik ($p=,069$), özgürlükçülük ($p=,118$), eşsizlik ($p=,269$) ve eleştiriye açıklık ($p=,687$) boyutları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken, bireysel fayda ve

rekabet boyutu ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireycilik düzeyleri ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,016$). Bireycilik ve bireysel fayda ve rekabetçilik boyutunun homojen dağılması nedeniyle scheffe analizinden faydalanılmıştır. Scheffe analizi, varyansın homojen olduğu ve gruplardaki örneklem sayısının eşit olmadığı durumlarda gruplar arasında fark olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır (Kayri, 2009: 56). Scheffe analizi sonucunda lise mezunu bireylerin bireysel fayda ve rekabetçilik düzeyi lisans ve lisansüstü mezun bireylere göre daha fazladır. Bununla birlikte lise mezunu bireylerin de bireycilik düzeyi lisans ve lisansüstü mezun bireylere göre daha fazladır.

5.3.2. Toplumculuğa Ait Yan Bulgular

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların cinsiyetleri ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.12. Cinsiyete Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	Kadın		Erkek		t	p
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
Paylaşımcılık	4,290	,68330	4,084	,75337	2,655	,008
Otorite ve Geleneğe Bağlılık	3,423	,79197	3,512	,75111	-1,047	,296
TOPLUMCULUK (GENEL)	3,857	,56689	3,798	,57810	,939	,348

Tablo 5.12’de yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında otorite ve geleneğe bağlılık ($p=,296$) boyutu ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken, paylaşımcılık ($p=,008$) ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre kadınların ($\bar{x}=4,290$) paylaşımcılık düzeyi erkeklere ($\bar{x}=4,084$) göre daha fazladır. Genel olarak bakıldığında ise toplumculuk düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların yaşları ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 5.13. Yaşa Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

BOYUTLAR										
Paylaşımcılık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	4,2212	2,131	,120	Gruplar Arası	,684	2	,342	,666	,515
21-23 yaş	173	4,1753			Grup içi	182,943	356	,514		
24-30 yaş	79	4,2869			Genel	183,627	358			
Otorite ve Geleneğe Bağlılık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	3,4517	,427	,653	Gruplar Arası	1,585	2	,793	1,315	,270
21-23 yaş	173	3,5125			Grup içi	214,607	356	,603		
24-30 yaş	79	3,3418			Genel	216,192	358			
TOPLUMCULUK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	3,8364	,825	,439	Gruplar Arası	,048	2	,024	,073	,930
21-23 yaş	173	3,8439			Grup içi	116,673	356	,328		
24-30 yaş	79	3,8143			Genel	116,721	358			

Tablo 5.13'te yer alan bilgilere bakıldığında toplumculuk ve boyutlarının homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre ise paylaşımcılık ($p=,515$), otorite ve geleneğe bağlılık ($p=,270$) boyutları ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da toplumculuk düzeyleri ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,930$).

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların medeni durumları ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.14. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	Evli		Bekar		t	p
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
Paylaşımcılık	4,2342	,80071	4,2112	,70717	,185	,853
Otorite ve Geleneğe Bağlılık	3,6577	,70047	3,4337	,78312	1,664	,097
TOPLUMCULUK (GENEL)	3,9459	,58009	3,8225	,56947	1,247	,213

Tablo 5.14'te yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında paylaşımcılık ($p=,853$) ve otorite ve geleneğe bağlılık ($p=,097$) boyutları ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin toplumculuk düzeyleri ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,213$).

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis H Testi uygulanmıştır. Kruskal-Wallis H Testi, üç veya daha fazla grup için sürekli değişken üzerinden farklılığı test etmektedir (Pallant, 2015: 255). Gruplardaki katılımcı sayısının 30'dan az olması nedeniyle bu analiz türünden faydalanılmıştır.

Tablo 5.15. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Paylaşımcılık	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	194,75	1,265	,283	6,054	,195
Ortanın Altı	36	173,92				
Orta	245	183,57				
Ortanın Üstü	60	159,07				
Üst	6	250,50				
Otorite ve Geleneğe Bağlılık	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	162,25	,866	,485	3,030	,553
Ortanın Altı	36	174,33				
Orta	245	183,88				
Ortanın Üstü	60	177,29				
Üst	6	118,08				
TOPLUMCULUK (GENEL)	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	170,75	,301	,877	1,649	,800
Ortanın Altı	36	176,26				
Orta	245	184,48				
Ortanın Üstü	60	167,52				
Üst	6	162,67				

Tablo 5.15'te yer alan bilgilere bakıldığında toplumculuk ve boyutlarının homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre paylaşımcılık ($p=,195$), otorite ve geleneğe bağlılık ($p=,553$) boyutları ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin toplumculuk düzeyleri ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,800$).

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların eğitim düzeyleri ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık olmak üzere toplam iki boyuttan oluşan toplumculuk düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 5.16. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Toplumculuk Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

BOYUTLAR											
Paylaşımcılık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	
Lise	38	3,9737	6,054	,003	Gruplar Arası	3,555	2	1,778	3,514	,031	
Lisans	285	4,2211			Grup içi	180,072	356	,506			
Lisansüstü	36	4,4074			Genel	183,627	358				
Otorite ve Geleneğe Bağlılık	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p	
Lise	38	3,6228	,133	,876	Gruplar Arası	5,006	2	2,503	4,219	,015	
Lisans	285	3,4760			Grup içi	211,186	356	,593			
Lisansüstü	36	3,1296			Genel	216,192	358				
TOPLUMCULUK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p	
Lise	38	3,7982	3,576	,029	Gruplar Arası	,263	2	,131	,401	,670	
Lisans	285	3,8485			Grup içi	116,458	356	,327			
Lisansüstü	36	3,7685			Genel	116,721	358				
SCHEFFE ANALİZİ											
BOYUTLAR			Grup 1		Grup 2		Ortalama Fark		Sd		p
Otorite ve Geleneğe Bağlılık			Lisansüstü		Lise		-,49318		,17913		,024
			Lisansüstü		Lisans		-,34639		,13623		,041

Tablo 5.16’da yer alan bilgilere bakıldığında otorite bağlılık boyutu dışında toplumculuk ve paylaşımcılık boyutunun homojen dağılmadığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre paylaşımcılık ($p=,031$), otorite ve bağlılık ($p=,015$) boyutları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ise toplumculuk düzeyleri ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,670$). Paylaşımcılık boyutu homojen dağılmadığı için Games Howell, otorite ve geleneğe bağlılık boyutu ise homojen dağıldığı için Scheffe analizinden faydalanılmıştır. Games-Howell analizi, varyansların homojen olmadığı ve gruplardaki örneklem sayılarının eşit olmadığı durumlarda gruplar arasında farklılığın olup olmadığını tespit etmek için kullanılırken, Scheffe analizi, varyansın homojen olduğu ve gruplardaki örneklem sayısının eşit olmadığı durumlarda gruplar arasında fark olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır (Kayri, 2009: 56). Games Howell analizi sonucunda paylaşımcılık düzeyi ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Scheffe analizi sonucunda ise lisansüstü mezunu bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyinin lise ve lisans mezunu bireylere göre daha az olduğu görülmüştür.

5.3.3. Dindarlığa Ait Yan Bulgular

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların cinsiyetleri ile inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere toplam dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.17. Cinsiyete Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	Kadın		Erkek		t	p
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
İnanç	4,9893	,09577	4,9836	,10127	,539	,590
Duygu	4,7884	,35813	4,7104	,43843	1,742	,083
İbadet	3,3209	,51440	3,0358	,58444	4,671	,000
Etki	4,7111	,54628	4,3451	,87616	4,357	,000
DİNDARLIK (GENEL)	4,4573	,24812	4,2877	,35091	4,913	,000

Tablo 5.17’de yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında inanç ($p=,590$) ve duygu ($p=,083$) boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken, ibadet ($p<,001$) ve etki ($p<,001$) boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre kadınların ibadet ve etki düzeyleri erkeklere göre daha fazladır. Genel olarak bakıldığında ise dindarlık düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre kadınların dindarlık düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların yaşları ile inanç, duygu, etki ve ibadet olmak üzere toplam dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) faydalanılmıştır.

Tablo 5.18. Yaşa Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

BOYUTLAR										
İnanç	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	4,9907	,422	,656	Gruplar Arası	,002	2	,001	,111	,895
21-23 yaş	173	4,9850			Grup içi	3,419	356	,010		
24-30 yaş	79	4,9873			Genel	3,421	358			
Dini Duygu	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	4,7439	1,120	,327	Gruplar Arası	,376	2	,188	1,231	,293
21-23 yaş	173	4,7410			Grup içi	54,430	356	,153		
24-30 yaş	79	4,8203			Genel	54,806	358			
İbadet	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	3,1159	,052	,949	Gruplar Arası	1,642	2	,821	2,660	,071
21-23 yaş	173	3,2393			Grup içi	109,883	356	,309		
24-30 yaş	79	3,2937			Genel	111,525	358			
Etki	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	4,4766	12,905	,000	Gruplar Arası	3,761	2	1,880	3,794	,023
21-23 yaş	173	4,6806			Grup içi	176,434	356	,496		
24-30 yaş	79	4,4747			Genel	180,194	358			
DİNDARLIK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
18-20 yaş	107	4,3477	2,850	,059	Gruplar Arası	,329	2	,164	1,815	,164
21-23 yaş	173	4,4153			Grup içi	32,256	356	,091		
24-30 yaş	79	4,4101			Genel	32,585	358			

Tablo 5.18’de yer alan bilgilere bakıldığında etki boyutu dışında dindarlık ve boyutlarının homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre ise inanç ($p=,895$), dini duygu ($p=,293$) ve ibadet ($p=,071$) boyutları ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken, etki ($p=,023$) boyutu ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin dindarlık düzeyleri ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,164$). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için Post Hoc testlerinden Games-Howell analizinden faydalanılmıştır. Etki boyutu homojen dağılmadığı için bu analiz türü kullanılmıştır. Games-Howell analizi, varyansların homojen olmadığı ve gruplardaki örneklem sayılarının eşit olmadığı durumlarda gruplar arasında farklılığın olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır (Kayri, 2009: 56). Ancak yapılan analiz sonucunda etki boyutu ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların medeni durumları ile inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere toplam dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi analizinden faydalanılmıştır.

Tablo 5.19. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	Evli		Bekar		t	p
	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD		
İnanç	4,9892	,06576	4,9870	,10086	,131	,896
Dini Duygu	4,8865	,24739	4,7447	,40224	3,053	,003
İbadet	3,4162	,57034	3,1913	,55292	2,336	,020
Etki	4,7973	,35764	4,5489	,73528	3,466	,001
DİNDARLIK (GENEL)	4,5311	,23135	4,3783	,30511	2,949	,003

Tablo 5.19’da yer alan analiz sonuçlarına bakıldığında inanç ($p=,896$) boyutu ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülürken dini duygu ($p=,003$), ibadet ($p=,020$) ve etki ($p=,001$) boyutları ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre evli bireylerin dini duygu, ibadet ve etki düzeyleri bekar bireylere göre daha yüksektir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin dindarlık düzeyleri ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,003$). Buna göre evli bireylerin dindarlık düzeyleri bekar bireylere göre daha yüksektir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere toplam dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis H Testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis H Testi, üç veya daha fazla grup için sürekli değişken üzerinden farklılığı test etmektedir (Pallant, 2015: 255). Gruplardaki katılımcı sayısının 30’dan az olması nedeniyle bu analiz türünden faydalanılmıştır.

Tablo 5.20. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

İnanç	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	184,50	10,453	,000	8,660	,070
Ortanın Altı	36	169,60				
Orta	245	182,32				
Ortanın Üstü	60	175,42				
Üst	6	184,50				
Dini Duygu	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	200,88	2,331	,056	4,575	,334
Ortanın Altı	36	160,15				
Orta	245	184,54				
Ortanın Üstü	60	166,24				
Üst	6	209,42				
İbadet	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	129,13	1,623	,168	4,976	,290
Ortanın Altı	36	163,38				
Orta	245	183,72				
Ortanın Üstü	60	181,23				
Üst	6	217,42				
Etki	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	130,00	6,343	,000	14,865	,005
Ortanın Altı	36	132,88				
Orta	245	190,68				
Ortanın Üstü	60	177,28				
Üst	6	154,08				
DİNDARLIK (GENEL)	N	Sıra Ort.	Levene İstatistik	p	Kruskal-Wallis H	p
Düşük	12	131,83	4,764	,001	9,425	,051
Ortanın Altı	36	143,61				
Orta	245	189,36				
Ortanın Üstü	60	175,34				
Üst	6	159,08				

Tablo 5.20’de yer alan bilgilere bakıldığında dindarlık, inanç ve etki boyutlarının homojen dağılmadığı, dini duygu ve ibadet boyutlarının ise homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre inanç ($p=,070$), dini duygu ($p=,334$) ve ibadet ($p=,290$) boyutları ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken, etki ($p=,005$) boyutu ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin dindarlık düzeyleri ile sosyo-ekonomik düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,051$). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için Post Hoc testlerinden Games-Howell analizinden faydalanılmıştır. Etki boyutu homojen dağılmadığı için bu analiz türü

kullanılmıştır. Games-Howell analizi, varyansların homojen olmadığı ve gruplardaki örneklem sayılarının eşit olmadığı durumlarda gruplar arasında farklılığın olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır (Kayri, 2009: 56). Ancak yapılan analiz sonucunda etki boyutu ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

18-30 yaş aralığındaki katılımcıların eğitim düzeyleri ile inanç, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere toplam dört boyuttan oluşan dindarlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) faydalanılmıştır.

Tablo 5.21. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

BOYUTLAR										
İnanç	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	5,0000	1,512	,222	Gruplar Arası	,007	2	,004	,375	,687
Lisans	285	4,9860			Grup içi	3,414	356	,010		
Lisansüstü	36	4,9833			Genel	3,421	358			
Dini Duygu	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	4,8632	5,073	,007	Gruplar Arası	,843	2	,421	2,780	,063
Lisans	285	4,7347			Grup içi	53,963	356	,152		
Lisansüstü	36	4,8444			Genel	54,806	358			
İbadet	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	3,1947	3,058	,048	Gruplar Arası	1,636	2	,818	2,650	,072
Lisans	285	3,1916			Grup içi	109,889	356	,309		
Lisansüstü	36	3,4167			Genel	111,525	358			
Etki	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	4,5724	1,002	,368	Gruplar Arası	,103	2	,051	,101	,904
Lisans	285	4,5684			Grup içi	180,092	356	,506		
Lisansüstü	36	4,6250			Genel	180,194	358			
DİNDARLIK (GENEL)	N	Ort.	Levene İstatistik	p	Varyans Kaynakları	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p
Lise	38	4,4263	2,471	,086	Gruplar Arası	,336	2	,168	1,855	,158
Lisans	285	4,3795			Grup içi	32,249	356	,091		
Lisansüstü	36	4,4750			Genel	32,585	358			

Tablo 5.21’de yer alan bilgilere bakıldığında dini duygu ve ibadet boyutlarının homojen dağılmadığı, dindarlık, inanç ve ibadet boyutlarının ise homojen dağıldığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre inanç ($p=,687$), dini duygu ($p=,063$), ibadet ($p=,072$) ve etki ($p=,904$) boyutları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da bireylerin dindarlık düzeyleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,158$).

6. TARTIŞMA

6.1. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlık Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması

Bu kısımda 18-30 yaş arasındaki genç yetişkinlerin bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik), toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, paylaşımcılık, gruba bağlılık) ve dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri karşılaştırılıp; bu düzeylerin farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesine ait bulguların tartışılmasına ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

6.1.1. Bireycilik – Toplumculuk İlişkisi

Hipotez 1’de; “18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri ve bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olacağı” ileri sürülmüştür (Tablo 5.4). Sonuçlar birinci hipotezi desteklememektedir.

Çalışmada paylaşımcılık ile tüketimcilik, eşsizlik, özgürlükçülük arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunurken; paylaşımcılık ile eleştiriye açıklık, bireysel fayda ve rekabet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Otorite ve geleneğe bağlılık ile bireycilik alt boyutları arasında (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (Tablo 5.4).

İmamoğlu Türk kültüründe bireylerin bireyleşme ve bütünleşme eğilimi içinde olduğundan söz eder (Acartürk, 2016: 56). Ancak geleneksellik ve modernlik arasında geçiş sürecinde olan bir Türkiye’de kültürel ve toplumsal değerlerin ve modern uygulamaların çeşitlilik göstermesi beklenen bir şeydir (Wasti & Erdil, 2007: 59).

Modern değişimlere örnek olarak yalnız yaşayanların sayısı ciddi bir artış içerisinde olduğu ve yapılan çalışmalarda özellikle erkeklerin yalnız yaşamayı tercih ettiği gösterilebilir. Göze çarpan bir noktalardan biri yalnız yaşamayı tercih edenlerin aile ve akrabalar ile kopma yaşayan bireyler olmasıdır. Bir diğer nokta ise yüksek eğitim almış erkekler arasında yalnız yaşamının bir trend halini almasıdır (Özbay, 2013: 75).

Modern değerlerin aksine, 2006'da yapılan bir çalışmada ise, Türkiye'de çocuk tek başına değer olarak değil, aileye katkı sağlaması ve yaşlılıkta destek olması şeklinde kabul gördüğü tespit edilmiştir (Aybars, 2013: 213). Delaney (1987) ve Kandiyoti (1988), Türkiye'de kadınların toplum içinde kadına yönelik saygı ve kısıtlamanın bir arada olduğunu, kadınların bu kontrol ve kısıtlamalara rağmen kazanımlar elde etmek için devamlı uğraştıklarını dile getirmişlerdir (Beşpınar, 2013: 236). Kolektivist değerler taşıyan toplumlara benzer olarak Türkiye'de de çocuk bakımından %92 oranında anne sorumludur (Beşpınar, 2013: 239) ve hanede karar veren kişi çoğunlukla erkek olmaktadır (Beşpınar, 2013: 252).

Toplumculuk ve bireycilik değerleri genel olarak birbirine karşıt kabul edilirler (Kağıtçıbaşı, 2012: 124). Fakat araştırmalarında üzerinde durulması gereken bir nokta ise bireycilik ve toplumculuğun zıt iki kutuplar olarak ele alınıp alınmayacağıdır. Hiçbir toplum tamamen bireyci olamayacağı gibi toplumcu da olamaz. Toplamlar hem kolektivist hem de bireyci özellikleri bir arada bulundurabilirler fakat bunlardan biri daha ağır basacaktır (Hofstede vd., 2010:102). Yapılan bazı çalışmalar, aynı ülkede yaşayan farklı grupların bireycilik ve toplumculuk noktasında ayrıştığını göstermektedir. Örneğin İsrail'de yapılan çalışmalarda, şehirde yaşayan İsraililerde bireycilik ağır basarken, kibbutz İsraililerde toplumculuk ağır basmaktadır (Tassal & Flett & Gavala, 2010: 140). Bu da bir kültür içinde her iki değerinde bir arada bulunabileceğine bir başka örnektir. İki değer de bir arada bulunabilmesi iki değer arasında bir ilişki tespit edilememesinin bir sebebi olabilir.

Çalışmanın hipotezleri oluşturulurken bireycilik alt boyutları ile toplumculuk alt boyutları arasında, iki değer genelinde birbirine zıt kabul edilmesinden dolayı, anlamlı negatif bir ilişki tespit edilmesi beklenmişti. Fakat öngörülenin aksine paylaşımcılık ile özgürlükçülük, eşsizlik ve tüketimcilik arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca ulaşılmasının sebebi katılımcıların tüketim, özgürlükçülük ve eşsizlik gibi modern dünya söylemlerinden etkilenirken bir taraftan da Türkiye'de gelişmeye başlayan paylaşma ekonomisi sisteminden de etkilenmesi olabilir. Paylaşma ekonomisi sistemi son zamanlarda popüler hale gelen paylaşımcı otomobil ve bisiklet kullanımı gibi uygulamaları kapsar (Çabuk & Doğan Südaş & Zeren, 2015: 152).

Son olarak eleştiriye açıklık boyutunun Türkiye'de bireycilik değerinden daha çok kişilik özelliği olduğu düşünülmüştür. Bundan dolayı toplumculuk ile eleştiriye açıklık noktasında bir farkın tespit edilmeyeceği ön görülmüştü. Sonucun ön görüldüğü şekilde

çıkması eleştiriye açık olmanın kişinin sahip olduğu kişilik özelliği ile ilgili olduğu söylenebilir.

6.1.2. Dindarlık - Bireycilik İlişkisi

Hipotez 2’de; “18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri ve dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olacağı” ileri sürülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların dindarlık ve bireycilik düzeyleri arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$), (Tablo 5.5). Bireylerin bireycilik düzeyleri artarken dindarlık düzeylerinde azalma tespit edilmiştir. Sonuçlar ikinci hipotezi desteklemektedir.

Bireylerin dini inanç düzeyleri ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Benzer şekilde bireylerin dini duygu düzeyleri ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$). İbadet düzeyi ile bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik düzeyleri arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. İbadet ile tüketimcilik düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken ibadet düzeyi ile eleştiriye açıklık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$). Dinin etki düzeyi ile özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmezken ($p>0,05$), dinin etki düzeyi ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet düzeyleri arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir (Tablo 5.5).

Bireycilik, bireyi merkeze alır, onun her türlü kararlarında özgür ve bağımsız olduğunu iddia eder böylece bireyin aldığı kararları tasdik için bir üst kuruma başvurmayı gereksiz ve insan onuruna aykırı kabul eder (Ağçoban, 2018: 54). Din ise diğer taraftan insana nasıl yaşaması, neyi öncelemesi ve hatta neyi arzulaması gerektiğini söyler ve ona zaten kendi için oluşturulmuş bir değerler sistemi sunar. Bu iki değer yapısı bu noktada birbirine zıt olarak kabul edilmesi bireycilik ve dindarlık arasında anlamlı negatif bir sonuca ulaşılmasının sebebi olabilir.

İslam dininde her ne kadar bugün Batı’daki anlamında liberteryanizm ile şekil almış bireycilik olmasa da bile bireye vurgu sıkça yer alıp bireyselleşmeye önemli bir yer

tutmaktadır. Örneğin dindeki kurumsallaşma ve geleneksel yapılar dinin kendisinden değil, sosyal hayatta dinin öğretimini ve yaşanmasını daha kolay kılmak için oluşturulmuştur. Bu noktada Tanrı'nın bireyle olan ilişkisi tüm kurumsallıktan ve diğer otoritelerden bağımsız ve kişiseldir. Bunun yanında birey sık sık özgürce düşünmeye yönlendirilirken aldığı kararlardan sadece kendisinin sorumlu olduğu sık sık vurgulanır. Öyle ki kimilerine göre bütün dini kurumlar bireyin çıkarları göz önüne bulundurularak düzenlenmelidir (Ağçoban, 2020: 132-136).

Martin Luther'in Katolik Kilise'nin dini hakimiyetine karşı çıkışı ve Reformla birlikte dinin öğreti ve emirlerinin sosyal hayatta belirleyiciliğin ortadan kalkması bugün Batı'nın bireycilik değerinin önemli bir belirleyicisi olmuştur. Dini kurumlar, yasaklar ve emirler bireyin hayatına müdahale edemez hale gelmiştir. Din, toplumsal hayattan soyutlanmış ve sadece her bireyin dinin kendisi ile ilgili olan kısımlarından sorumlu olduğu seküler bir hal almıştır. Bugün seküler, çoğulcu ve bireyci olarak kabul edilen Batı'da kilise dindarlığının son yarım yüzyılda azalmaktadır ve sadece kişinin manevi hayatını zenginleştirmeyi hedefleyen, toplumsal hayata müdahale etmeyen spiritüel dindarlık artış göstermektedir (Bahovec, 2015: 340). Herhangi bir otoritenin kişinin hayat tarzına, isteklerine ve seçimlerine müdahale edemeyeceğini ilan eden bireycilik fikrinde bahsi geçen otoriterden biri de dini kurumlardır. Bu hususta bireycilik değeri ile toplumsal yaşamda bireylerin yaşam tarzları ve hedeflerinde öncelikli olmayı talep eden İslam dini çelişmektedir.

Sosyal değişimlerin din üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Modernleşen ve sekülerleşen dünyada, bireylerin aileden, bağlı olduğu dini gruplardan bağlarının kopması ve beraberinde getirdiği bireyselleşme din ve dinin etkilediği kurumlarla olan ilişkiyi de etkilemiştir. Din kurumsal olandan çıkıp görünmez ve bireysel bir hal almıştır (Çoşkun, 2013: 15).

İslam dininde olan dini grup kavramı bireycilik düşüncesinin karşısında yer alır. Bireycilikte kişinin hedefleri öncelikli iken İslam'da inananların İslam inancına uygun olan ortak hedefleri önceliklidir. Bu noktada bireycilik anlayışı içindeki liberal tutum dinin bireye sınırlar çizmesi ile örtüşmez. İslam'da bireyin yapması ya da yapmaması gereken şeyler kesin çizgiler ile belirlenmiştir. Liberal-bireyci anlayış ise bireyin istek ve arzularını ön plana koyar ve bunu kısıtlayan -başkalarına zarar vermediği sürece- otoritelere karşı çıkar. Çalışmada bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında negatif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu da inancın pratiğe döküldükçe kişide Tanrı-kul ilişkisini canlı

tutarak bireyin inancını kuvvetlendirdiğini (Tokur, 2020: 114-116) ve emir ve yasaklara uydukça liberal anlayıştan sıyrıldığını gösterir.

İbadetin dinin insana hırslarından kurtulması gerektiğini hatırlatan ve dünyanın gelip geçici olduğunu hatırlatması bireysel fayda ve rekabet düzeyi ile ibadet düzeyi arasındaki negatif ilişkiyi açıklamaktadır. Benzer şekilde, dinin kişinin yaşantısını ne ölçüde şekillendirdiğini ölçen etki boyutu da ibadet boyutu gibi bireysel fayda ve rekabet ile negatif ilişkili olarak tespit edilmiştir. Yani, kişi dinini pratiğe döktükçe ve hayatına entegre ettikçe dünyevi hırslardan, rekabetten, “önce ben” fikrinden sıyrılmaktadır.

İslam dininde vurgulanan bir kimsenin bir başkasından üstünlüğünün sadece takva ile olabileceği, herkesin eşit yaratıldığı öğretisi de bireycilik alt boyutu olan eşsizlik ile çelişmektedir. Modernleşme ile birlikte meydana gelen “eşsiz ve benzeri olmayan insan” fikri bugünün dünyasında bireylerin devamlı maruz kaldığı bir mesajdır. Sosyal medyada, televizyonda, maruz kalınan her reklamda kişinin eşsizliği vurgulanır. Birey o kadar eşsizdir ki en özel muameleyi ve ilgiyi hak eder. Diğer taraftan dinler bireyin hem benzersizliğine vurgu yaparken aşırı yüceltilmiş insan anlayışına karşı çıkarlar İslam dininde son derece önem verilen mütevazilik ibadet ile bireye aşılanır. Çalışmada da eşsizlik duygusunun ibadet arttıkça azaldığı tespit edilmiştir.

Eleştiriye açık olmak ve dindarlık alt boyutları arasında ise bir ilişki tespit edilememiştir. Eleştiriye açık olmak genelde öz güvenli bireylerin sahip olduğu ve olumlu kabul edilen bir meziyettir. Dünyanın her yerinde, hangi din ya da ırk olursa olsun eleştiriye olumlu yaklaşılması, eleştirildiğinde alınmama gibi tavsiyelere sık sık yer verilir ve bunun bir avantaj olup kişiyi geliştireceğine inanılır. Bu noktada eleştiriye açık olma bir kişilik özelliği olup dindarlık düzeyi ile doğrudan bir ilişkisinden bahsedilemeyebilir.

İslam dini kişiye dengeli ve gerçekçi bir bakış açısı sunar ve başıboş, kimseye karşı sorumluluk duymayan insanı onaylamaz. Bunun yanında tüketici taraftarlığı ve gereksiz tüketimi onaylaması da beklenmez. İslam’ın sunduğu bu çerçevede inanın bireysel hazlardan ve aşırılıklardan uzak durması beklenir. Çünkü itidal ve dengeye ciddi bir vurgu söz konusudur (Coşkun, 2013:210).

İslam dininde her şeyin aşırısı hoş görülmez. İnsanın dünya malına tamah etmemesi ve bunların gelip geçiciliği sık sık vurgulanır. Çalışmada da tüketimcilik ve etki düzeyi arasında negatif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İnandığı dini yaşantısında da sürdürmeye

çalışan birey, inancı ile çeliştiği için aşırı tüketim davranışından uzaklaşıyor olabilir. Çalışma sonuçlarında şaşırtıcı olan bir nokta ise ibadet düzeyi ile tüketimcilik arasında da pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin ibadet düzeyleri arttıkça tüketimcilik düzeyleri de artış gösterirken etki düzeyi arttıkça tüketimcilik düzeylerinin azalma göstermektedir. Bunun sebebi bireylerin ibadetlerini eda ederken yaşantılarında tam anlamıyla bir değişim ve dönüşüm yaşamamaları fakat inancın etki boyutu ile birlikte tüketim noktasında inancın öğreti ve emirlerinin kişinin hayatında beklenen değişimlere yol açması olabilir. Modern tüketim çağında dünyaya ayak uydurmak için devamlı talep etme ve satın alma davranışları sergilenmektedir. Eskisine nazaran bu davranışa karşı koymak gittikçe güçleşmektedir. Bireye devamlı dayatılan tüketim davranışı, kişi ne kadar dindar olursa olsun, hayatta kalmak ve yaşamını idame ettirebilmek için birey için kaçınılmaz bir hal almaktadır. Çalışmada çıkan sonuç da tüketim davranışını kontrol altına almak ancak kişinin inancını tam anlamıyla günlük yaşamına entegre etmesiyle gerçekleşiyor olabileceğini gösteriyor olabilir.

Bu çalışmada tüketimcilik ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu alanda yok denecek kadar az çalışma yapıldığı için tüketim ve dindarlık arasındaki ilişki tartışmaya açık ve belirsizdir. Fakat genel anlamda dinlerin insanı orta yola yönlendirdikleri, abartıdan ve gösteriştense uzak durulması gibi öğretilere sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda dindarlık seviyesinin yükseldikçe tüketimcilik düzeyinde azalma olması beklenebilir. Fakat dikkate alınması gereken noktalardan en önemlisi katılımcıların içsel yönelimli ya da dışsal yönelimli dindarlığa sahip olup olmadıklarıdır. Dışsal yönelimli dindarlıkta, yukarıdaki çalışmada bahsedildiği gibi, bireylerin amaca yönelik, gösterişçi ve faydacı tutumları tüketimcilik ile dindarlık arasında pozitif anlamlı bir ilişki olabileceği şeklinde yorumlanabilecekken; bireyin dinin öğretileri ile uyum içinde olduğu, kişinin motivasyonun dinin kendisi olduğu içsel yönelimli dindarlıkta tüketimcilik ile dindarlık arasında negatif anlamlı bir ilişki beklenebilir. İki boyutlu dindarlık ölçeği ile tüketimcilik arasında yapılacak detaylı başka bir çalışma ile daha farklı sonuçlara ulaşılabilir.

Dini değerler ve tüketim davranışları arasındaki ilişki bilimsel araştırmalarda üzerine düşülen bir alan olmamıştır (Yener, 2014: 69). İnanan bireyin birçok alanda davranışlarını, tutumlarını ve bakış açılarını belirleyen dinin tüketim alanındaki etkisi göz ardı edilemez. Delener'e göre dindarlık satın almayı etkileyen en önemli faktörlerden birisidir (Delener,

1990). Ona göre bireyin dini değerleri ve inançları tüketim alışkanlıklarını büyük oranda etkilemektedir.

Yapılan sınırlı sayıdaki araştırmalarda dindarlık düzeyi ile tüketim alışkanlıkları ve satın alma davranışları arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin daha fazla ürün satın aldıkları görülmüştür. Fakat burada göze çarpan nokta bireylerin içsel yönelimli ya da dışsal yönelimli dindarlığa sahip olmalarına göre satın alma davranışlarının değişkenlik gösterdiğidir. Dışsal dindarlık seviyesi yüksek olan bireyler tüketim noktasında daha talepkâr ve yenilikçi tutuma sahipken içsel yönelimli dindarlığa sahip olanların daha muhafazakâr ve daha az yenilikçi olduğu tespit edilmiştir (Yener, 2014: 70-71).

Çalışmada dini inanç düzeyleri ile tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Katılımcıların dindarlık düzeylerinin genel anlamda yüksek olması ve dindarlığın boyutları arasında en yüksek puanın inanç boyutuna ait olması, inanç ile bireycilik ve bireycilik alt boyutları arasında bir farkın tespitine engel olmuş olabilir.

Hipotezler oluşturulurken dini duygu düzeyinin artmasıyla katılımcılarda tüketimcilik, bireysel fayda ve yarar, özgürlükçülük, eşsizlik davranışlarından azalma olacağı beklenilmiştir. Bireyden Tanrı'ya, Tanrı'dan bireye olan bu eğilimin kişide inancına ters düşen davranışlardan uzaklaşmaya sebep olacağı ön görülmüştür. Fakat beklenen sonuçlara ulaşılamama sebebi dini duygunun katılımcılarda yeterli değişime yol açacak düzeyde olmaması olabilir. Benzer şekilde özgürlükçülük ve eşsizlik düzeyi ile etki düzeyi arasında bir anlamlı bir ilişki tespiti yapılamamasının sebebi bu iki değerin bireyin hayatına, dinin etkisinden bağımsız bir etkiye sahip olmasından ya da bireylerin dini inançlarının özgürlükçülük ve eşsizlik noktasında bireyin hayatında ciddi dönüşümlere yol açmayacak düzeyde olmasından kaynaklanıyor olabilir.

6.1.3. Dindarlık - Toplumculuk İlişkisi

Hipotez 3'te; "18-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, paylaşımcılık, gruba bağlılık) düzeyleri ile dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu" ileri sürülmüştür. Elde edilen sonuçlarda katılımcıların toplumculuk düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu

bulunmuştur ($p<0,05$), (Tablo 5.6). Dindarlık düzeyi ve toplumculuk düzeyi arasında pozitif bir yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre bireylerin toplumculuk düzeyleri artarken dindarlık düzeyleri de artış göstermiştir. Sonuçlar ışığında üçüncü hipotez desteklenmiştir.

Katılımcıların dini inanç düzeyleri ile otorite ve geleneğe bağlılıkları arasında anlamlı bir ilişki görülmezken ($p>0,05$), dini inanç ve paylaşımcılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür ($p<0,05$). Pozitif yönde olduğu görülen bu ilişkide dini inanç arttıkça paylaşımcılık da artış göstermektedir. Bireylerin dini duygu düzeyleri ile paylaşımcılık, otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri arasında anlamlı ($p<0,05$) ve pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ibadet düzeyleri ile paylaşımcılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0,05$), ibadet düzeyleri ile otorite ve geleneğe bağlılıkları arasında anlamlı ($p<0,05$) ve pozitif yönlü bir ilişki görülmüştür. 18-30 yaş arasındaki genç yetişkinlerin paylaşımcılık ve dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0,05$), dini etki düzeyleri ile otorite ve geleneğe itaat düzeyleri arasında anlamlı ($p<0,05$) ve pozitif bir ilişki saptanmıştır (Tablo 5.6).

Durkheim başta olmak üzere birçok kişi dinin sosyal uyum ve sosyal düzene büyük etkisi olduğu noktasında hem fikirdir. Dinin birleştirme fonksiyonu sayesinde toplumsal entegrasyon sağlanır. Bireye toplumsal değerlerini yaşama noktasında motivasyon sağlar. Dindarlığın bireysel olduğu kadar toplumsal bir boyutu da söz konusudur. İslam dininde dini ve dünyevi alanlar arasında kesin bir ayırım yapmak zordur (Coşkun, 2013: 27). Din, kişilerin kutsalla olan ilişkilerini düzenleyip onlara bireysel olarak daha iyiye yönlendiren, davranış ve tutumlarını iyileştirmeyi hedefleyen bir olgu olmanın yanı sıra bireyin toplumla, toplumun da bireyle olan ilişkisini şekillendirip düzenlemeyi hedefleyen sistemleri de beraberinde getirir. Dolayısıyla toplu ibadetlere, dini aktivitelere, hayır kurumlarına katılma dindarlıkta artışa etki ettiği kadar bireylerin toplumculuk düzeylerine etki edecektir.

Din toplumsal bütünleşmeyi sağlayarak grup amaçları oluşturur. Toplu ibadetler ve ortak ayinlerle grup uyumunu güçlendirir. Böylece toplumsal bir istikrar meydana gelmiş olur. Dinin toplumdaki bu başat rolü toplumcu toplumların grup uyumunu sağlama, ortak hedefler ve amaçlar oluşturma ve toplumsal istikrarı sağlamada önemli anahtarlardan biridir (Abuzar, 2011: 148). Din bireyin uyumuna ve entegrasyonuna yardımcı olur. Amerika’da yapılan bir çalışmada 1776-1900 yılları arasında yapılan bir çalışmada tek bir dini inanışa sahip dini gruplar, çeşitli inançlara sahip olan gruplardan daha uzun süre varlıklarını

sürdürebilmişlerdir. Bu da dinin grup sürekliliğini sağladığını göstermiştir (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004: 268- 272).

İslam’da cenaze merasimleri, Cuma namazları, sünnet ve evlilik törenleri, bayramlaşmalar bireyleri bir araya getirip sosyal bağları kuvvetlendirir ve kişilerde “biz” düşüncesi güçlenir. Benzer şekilde Hristiyanlık’taki evlilik törenleri, kilise topluluğuna katılma, vaftiz ritüelleri, dini bayram kutlamaları; Yahudilik’teki bar ve bat mitzva törenleri, sinagoglarda toplu yapılan ibadetler, dini bayramlar da toplum içinde grup uyumunu güçlendirir ve kişiye aitlik hissiyatı verirken onun içinde bulunduğu toplumla bütünleşmesine yardımcı olur. Böylece kişilerin bütünleştiği ve aidiyet kazandığı grup içerisinde paylaşımcılığın artması beklenir. Çalışmada paylaşımcılık düzeyinin, buna paralel olarak, inanç ve duygu boyutları ile anlamlı pozitif bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Paylaşım boyutu ile dini etki ve ibadet boyutları arasında bir ilişki tespit edilememesinin sebebi bireylerin ibadeti ve dini hayata entegre etmeyi sadece bireysel olarak kabul etmesi ve dinin sosyal yönlerini ve sosyal davranışları içeren ibadetleri göz ardı etmeleri olabilir.

Dindarlık bireye sosyal kimlik sağlayıp bireye bir aidiyet verir. Bu bireyler bağlı oldukları dine ve gruba yüksek aidiyet gösterir ve dinin emrettiği ve aynı zamanda grup normlarının ön gördüğü şekilde yaşamaya çalışırlar. Böyle bireyler yüksek grup içi harmonisi taşırlar. World Values Survey, vatandaşı olduğu ülkenden gurur duyan, hayattaki temel hedefi ailesini onurlandırmak isteyen kimselerin dindarlıklarının da daha yüksek olduğunu bulmuştur (Hofstede vd., 2010: 252)

Bireylerdeki bu aidiyet duygusu kişiye sosyal destek sağlar. Yapılan çalışmalarda kiliseye düzenli katılım gösterenlerin ruhsal olarak daha iyi durumda oldukları bulunmuştur (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004: 269). Bu yanı sıra dindar bireylerin otoriteye itaate daha eğilimli oldukları (Sevinç, 2017: 73), daha bağımlı ve yönlendirilebilir oldukları, topluma daha fazla uyum gösterdikleri (Yapıcı, 2020: 53), yeni olan düzenlemelere karşı var olan sosyal düzenlemeleri desteklemeye daha eğilimli oldukları ileri sürülür (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004: 269).

Dinlerde kurallar ve kural koyucular vardır. Aynı dine inanların kimi dinlerde Tanrı tarafından atanmış, kimi dinlerde seçilmiş ya da kendini yetiştirmiş liderleri, kanaat önderleri, imamları vardır ve dinlerde bunlara itaat beklenir. Bu noktada dindarların daha itaatkâr ve uyumlu oldukları yönündeki çalışmalar ile bu araştırma sonuçları paraleldir.

Çalışmada otorite ve geleneğe bağlılık ile inanç düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bilgi sahibi olmak kişinin hayatında dönüşümler yaratmaya tek başına yeterli değildir. Bilginin içselleştirilmesi gerekmektedir. İnanç düzeyi ile otorite ve geleneğe bağlılıkta anlamlı bir ilişki bulunmamış olması bilgi sahibi olmanın uyma ve itaat davranışı için yeterli tek faktör olmaması ile açıklanabilir. Fakat, çalışmada duygu, etki ve ibadet boyutları ile otorite ve geleneğe bağlılık arasında anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmesinin sebebi, kişinin inancını içselleştirmesi, pratiğe dökmesi ve hayatına entegre etmesi sonucu itaat ve uyma davranışını daha sık gerçekleştirir hale gelmesi, böylece geleneklere ve otoritelere daha bağlanması şeklinde açıklanabilir.

6.2. Bireycilik, Toplumculuk ve Dindarlığa Ait Yan Bulguların Tartışılması

6.2.1. Bireyciliğe Ait Yan Bulguların Tartışılması

Sonuçlarda tüketimcilik, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülürken ($p>0,05$), (Tablo 5.7), bireysel fayda ve rekabet ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p<0,05$), (Tablo 5.7). Çalışmada erkeklerin bireysel fayda ve rekabet düzeyi kadınlara göre daha fazla bulunmuştur.

Erkeklerin bireysel fayda ve rekabet düzeylerinin kadınlardan yüksek olmasının sebebi çalışma hayatında kadınlara nazaran hala daha fazla yer almaları ve üst düzey pozisyonlarında çoğunlukla erkeklerin kendilerine yer bulması olabilir. İş hayatında pozisyonların yükseldikçe rekabetin de artabileceği göz önünde bulundurulduğunda erkeklerin sosyal yaşantılarında rekabetçi davranışlar benimsemeleri olası gözükmektedir. Kamusal alanda kendilerine daha fazla yer bulabilen erkekler, kamusal yaşantıda fazlaca hissedilen modern liberal norm ve fıkirlere daha fazla maruz kalmaktadır. Liberal anlayışın beraberinde getirdiği “önce ben” fikrine ayak uydurmak durumunda olup daha çok bireysel fayda ve rekabet davranışları sergiliyor olabilirler.

Çalışmada erkekler ve kadınlar arasında kamusal alanda geçirilen zamana ve Türkiye’de erkeklerin aile içinde daha özgür yetiştirilmeleri ve kadının erkeğe nazaran biraz daha kısıtlanıyor olması sebebiyle genel anlamda bireycilik düzeylerinde, alt boyutlarında da özgürlükçülük düzeylerinde farklılığın saptanacağı beklenmişti. Genel anlamda erkek ve kadınların bireycilik düzeylerinde bir fark saptanamamasının sebebi ise katılımcıların eğitilmiş

kesimden olup en az lise mezuniyetine sahip olmalarından ve eğitim hayatında ve sonrasındaki iş hayatlarında Türkiye’de görülen benzer liberal söylemler ve oluşumlardan etkilenmeleri cinsiyet açısından bireycilik düzeylerinde bir farklılık görülmemesinin sebebi olabilir.

Kadınların alışverişe daha çok düşkün oldukları yönündeki genel algıdan dolayı kadınlardaki tüketimcilik düzeyinin daha yüksek olması beklenmişti. AVM’lerde alışveriş yapanların büyük bir kısmının kadın olduğunu ve kadınların erkeklere nazaran alışverişini daha çok sevdiklerini söyleyen çalışmalar mevcuttur (Hu & Jasper, 2007: 113-114). Çalışmada ise bu öngörülen sonuca ulaşamamasının sebebi günümüzde hem kadının hem erkeğin tüketim baskısına benzer oranlarda maruz kalıyor olmaları olabilir. Alışveriş merkezlerinin hem kadınlar hem de erkekler için ortak vakit geçirilebilen alanlara dönüştürülmesi böylece iki grubu da alışveriş için sürekli manipüle edilmesi erkek ve kadınlar arasında bir farkın tespit edilememesinde etkili olmuş olabilir. Bir başka sebep olarak da kadınların aktif iş hayatına katılmaları sonrası erkeklerin evin alışveriş sorumluluğunu almaları, bekâr erkek ve bekâr ebeveyn sayısının giderek artışta olması gösterilebilir (Hu & Jasper, 2007: 114). Bunun yanı sıra online alışverişin yaygınlaşmasıyla birlikte alışverişin fiziksel yorgunluğa sebep olan ve çok zaman alan bir aktivite olmaktan çıkıp kolay ve bir hobi haline gelmesi de bir başka sebebi olabilir. Cinsiyet noktasında eşsizlik düzeyinde bir farkın tespit edilememesinin sebebi hem kadının hem de erkeğin modern “biricik”, “her şeyin en iyisine layık insan” söylemlerinden benzer şekilde etkilendiklerini gösteriyor olabilir.

Bireycilik alt boyutlarından olan eleştiriye açıklık düzeyinin daha çok kişiliğinin bir parçası olabileceği göz önünde bulundurulmuş ve bundan dolayı cinsiyet noktasında bir farkın tespitinin yapılamayacağı ön görülmüştü. Beklenildiği gibi eleştiriye açıklığın bireycilik değerinden önce Türkiye’de bireylerin sahip oldukları bir kişilik özelliği olduğunu gösteriyor olabilir.

Ulaşılan bir başka sonuca göre, 18-30 yaş arasındaki genç yetişkin bireylerin bireycilik düzeyleri yaşlara göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$), (Tablo 5.8). Bunun yanı sıra bireyciliğin tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık boyutları ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$), (Tablo 5.8).

Eleştiriye açıklık boyutunun Türkiye’de bireycilik değerinden daha çok kişilik özelliği olduğu düşünülmüş, bundan dolayı yaş ile eleştiriye açıklık noktasında bir farkın tespit edilmeyeceği ön görülmüştür. Sonucun ön görüldüğü şekilde çıkması eleştiriye açık olmanın kişinin yaşı ile değil sahip olduğu kişilik özelliği ile ilgili olduğu söylenebilir.

Çalışmada “yaşın artmasıyla beraber bireycilik düzeyinin azalacağı” beklemişti. Bunun sebebinin 21 yaşına kadar devam eden ergenlik davranış ve tutumları olduğu söylenebilir. Daha özerk hareket eden ve bağımsızlığını ilan eden gençlerin özellikle henüz ergenliğin devam ettiği 18-21 yaş aralığında bireyci düşünceye daha fazla yatkın olabileceği ve yaşın büyümesiyle bireycilik düzeyinin azalacağı düşünülmüştü. Yaş ve bireycilik arasında bir farkın tespit edilmemesinin sebebi örneklem grubunun ergenlik dönemi ve genç yetişkinlik dönemlerini kapsıyor olması ve benzer davranış ve tutumlara sahip olmaları olabilir. Bu yaş aralığında özerkliğini ilan eden ergen bağımsız hareket etmeye eğilimli ve özgürlüğüne olması beklenir. Benmerkezci düşünce, özerklik ve bununla birlikte gelen eşsizlik fikrinin hâkim olması; sonrasında gelen genç yetişkinlik döneminin bireylerin kariyer, okul bitirme, iş bulma, evlenme gibi kişisel koşturmaların olduğu bir dönem olması ve bireyin düzenini oluşturmaya başladığı bu süreçte odak noktasının yine kendisi olması bu sonuçlara ulaşılmasında etken olabilir. Örneklem grubunun yaşları bakımından genç olması ve benzer davranış ve düşünce kalıplarına sahip olma ihtimalleri yaş bakımından bireycilik düzeyinde ve bireyciliğin alt boyutları arasında bir farkın tespit edilememesine sebep olmuş olabilir.

Çalışma sonuçlara göre 18-30 yaş arasındaki genç yetişkin bireylerin bireycilik düzeyleri medeni durumlarına göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$), (Tablo 5.9). Benzer şekilde bireyciliğin tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık boyutları ile medeni durum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$), (Tablo 5.9).

Gelişimsel İdealizm Çalışmaları insanların çocuk sahibi olmaları, aileye dair yaklaşımlarının bireysellik, eşitlik ve özgürlük düşüncelerini etkilediğini ortaya koymuştur (Koç, 2013: 48). Bireyin evli mi bekâr mı yaşamayı tercih etmesi, çocuk isteyip istememesi ya da kaç çocuk sahibi olması gibi kararları kişinin bireyci fikirlere eğilimini de yansıtmaktadır. Evli ve çocuk sahibi olmak kişinin bağımsızlığına ket vurulması olarak algılanırken; bekâr ve çocuksuz olanlar bağımsız, özgür ve kendi isteklerine göre yaşıyor ve daha modern olarak algılanmaktadır. Kimi demograflar (Coldwell, 1982; Freedman, 1979;

Van de Kaa, 1989) bu daha liberal Batı tarzı düşünme tarzının Batı dışındaki ülkelerde toplumsal, sosyal ve demografik anlamda değişim ve dönüşüme sebep olduğunu söylemektedirler (Koç, 2013: 49).

Eleştiriye açıklık boyutunun ise Türkiye’de bireycilik değerinden daha çok kişilik özelliği olduğu düşünülmüştür. Bundan dolayı medeni durum ile eleştiriye açıklık noktasında bir farkın tespit edilmeyeceği ön görülmüştü. Sonucun ön görüldüğü şekilde çıkması eleştiriye açık olmanın kişinin medeni durumu ile değil sahip olduğu kişilik özelliği ile ilgili olduğu söylenebilir.

Çalışmaya başlanmadan önce “evli bireylerde bireycilik düzeyinde azalma olacağı” yönünde bir beklenti söz konusuydu. Bu beklentinin sebebi bireylerin evlilik sonrası toplumla ve toplum normlarına daha uygun davranma yönünde bir eğilim olabileceğiydi. Evli çiftler geleneksel ve toplumsal birçok uygulamalara maruz kalmaktadırlar. Başta düğün olmak üzere evlendikten sonra yapılan ziyaretler, akraba ve aile ilişkilerinin önem kazanması, doğum sonrasında yapılan törenler ve ritüellerin evli bireyleri toplumla daha çok kaynaştırması ve bireycilik davranışından uzaklaştırılması ön görülmüştü. Fakat, Kağıtçıbaşı’nın (1999) işaret ettiği gibi modernleşme, kentleşme, eğitim artması ve bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte toplumsal yaşantıda dönüşümler yaşanması böylece bireylerin medeni durumlarının toplumculuk-bireycilik düzeylerinde ciddi değişiklikler yaşanmaması olabilir.

Eğitim artması ve ekonomik bağımsızlığın kazanılması özgürlükçülük düşüncesinin artmasına, insanları tüketime zorlayan sistemler içinde yalnız ve ailesi ile yaşayan bireylerde alışveriş sorumluluklarının artışı tüketimcilik düzeyinin hem evliler hem de bekârlar için artmasına ve medeni durum ve bireycilik alt boyutları arasında bir farkın tespit edilememesine sebep olmuş olabilir. Eşsizlik teorisi bireylerin kendilerini diğerlerinden farklılaştırmak amacıyla somut mallar elde etmesidir (Çabuk & Atılgan, 2011: 85). Bundan dolayı, tüketimcilik ile birlikte bireye empoze edilen eşsizlik düzeyinde de medeni durum noktasında bir fark görülmemiş olabilir. Evli bireylerin daha paylaşmaya ve planlarını ailelerini de göz önünde bulundurarak yapabilecekleri göz önünde bulundurulmuş, böylece bireysel fayda ve rekabetçilik düzeyinde medeni duruma bağlı olarak bir fark görüleceği beklenmişti. Beklenen sonucun elde edilememesinin sebebi genel anlamda katılımcıların eğitim düzeyinin yüksek ve rekabetçi bir eğitim sistemi içinde yetişmiş olmaları bundan dolayı medeni durumun faydacılık ve rekabet düzeylerine beklenen etkiyi göstermemiş

olması olabilir. Aynı zamanda eğitim düzeyinin yüksek olmasının doğal bir sonucu olarak aktif iş hayatında olduğu düşünülen grubun iş hayatının sebep olduğu hırs ve rekabet ortamından etkileniyor olması medeni durumun bireysel fayda ve rekabet düzeyinde bir değişikliğin görülmemesinde sebep olabilir. Bir diğer sebep ise bekâr katılımcı oranının %89,7 olması olabilir. Evli katılımcıların sayısının arttırıldığı başka çalışmalarda daha farklı sonuçlar elde edilebilir.

18-30 yaş arasındaki genç yetişkin bireylerin bireycilik düzeyleri sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılık göstermemektedir ($p>0,05$), (Tablo 5.10). Bireyciliğin tüketimcilik, bireysel fayda ve rekabet, özgürlükçülük, eleştiriye açıklık boyutları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$), (Tablo 5.10). Bunun yanında bireyciliğin eşsizlik boyutu ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($p<0,05$), (Tablo 5.10). Sosyo-ekonomik düzeyleri üst derecede olan bireylerin eşsizlik düzeyleri sosyo-ekonomik düzeyleri orta olan bireylere göre daha fazladır.

Bireyci toplumlarda girişim ön planda tutulur ve girişimciler sadece tüketimden değil ürünlerin prestijinden de kar elde etme amaçlı çalışmalarda bulunurlar (Gorodnichenko & Roland, 2013: 5). Eşsizlik teorisi bireylerin kendilerini diğerlerinden farklılaştırmak amacıyla somut mallar elde etmesidir (Çabuk & Atılgan, 2011: 85). Bireyler daha eşsiz hissetmek için herkesin ulaşamayacağı daha pahalı ürünlere yönelirler. Daha pahalı olan bu ürünlere ulaşma ve eşsizlik hissi ile sosyo-ekonomik düzey arasında pozitif bir ilişki bununla açıklanabilir. Kişi ne kadar yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahipse kendi denkliğine göre daha pahalı ürünlere ulaşabilecek ve kendini daha fazla eşsiz hissedecektir. Fakat çalışmada sosyo-ekonomik düzey ile tüketimcilik boyutu arasında fark bulunmaması şaşırtıcı ve dikkate değerdir. Bu sonuca ulaşılmamasının sebebi modern tüketim toplumu içerisinde gelir düzeyine bakılmaksızın kişilerin devamlı bir tüketim içerisinde olması ve bu tüketim davranışının şartlara göre normalleşmesi olabilir.

Yapılan çalışmalarda bireyci toplumların toplumcu toplumlardan daha zengin olduğu dikkat çekmektedir (Gorodnichenko & Roland, 2013: 7). Girişimi ön planda tuttuğu için bireyciliğin mi gelir artışına sebep olduğu yoksa gelir artışı sonrasında bireylerin kendilerini çevrelerinden izole ederek bireycileştiğini (Vohs & Goode & Mead, 2006) kesin olarak belirlemek zor görünmektedir.

Eleştiriye açıklık boyutunun Türkiye’de bireycilik değerinden daha çok kişilik özelliği olduğu düşünülmüştür. Bundan dolayı sosyo-ekonomik düzey ile eleştiriye açıklık noktasında bir farkın tespit edilmeyeceği ön görülmüştü. Sonucun ön görüldüğü şekilde çıkması eleştiriye açık olmanın kişinin gelir düzeyi ile değil sahip olduğu kişilik özelliği ile ilgili olduğu söylenebilir.

Sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bireylerin alım güçlerinin artmasıyla tüketimciliğin de artacağı, ekonomik olarak daha bağımsız olacaklarından özgürlükçülük düzeylerinin ve önceki çalışmaların işaret ettiği gibi (Andreoni & Nikiforakis & Stoop, 2017: 2) bencillik düzeylerinin artmasıyla bireysel fayda ve rekabet düzeylerinde de artma olacağı düşünülmüştü. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada bireycilik ve sosyo-ekonomik durum arasında anlamlı bir fark bulunmamasının sebebi katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%68,2) orta gelirli olması olabilir. Çoğunluğun orta gelirli olması alt boyutlar noktasında da göze çarpan bir farkın tespit edilmemesine sebep olmuş olabilir. Daha farklı gelir gruplarından çokça katılımcı ile yapılacak başka çalışmalar ile daha farklı sonuçlara ulaşılabilir.

Çalışma sonucuna göre 18-30 yaş arasındaki katılımcıların bireycilik düzeyleri eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir ($p<0,05$), (Tablo 5.11). Lise mezunu bireylerin bireycilik düzeylerinin lisans ve lisansüstü mezunu bireylere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Bireycilik boyutlarından tüketimcilik, özgürlükçülük, eşsizlik, eleştiriye açıklık ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken ($p>0,05$), eğitim düzeyi ile bireysel fayda ve rekabet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$), (Tablo 5.11). Buna göre lise mezunu katılımcıların lisans ve lisansüstü mezunu katılımcılara göre bireysel fayda ve rekabetçiliği daha fazladır.

Lise ve hemen sonrası dönem bireyin yetişkinliğe geçiş yaptığı ve özerkliğini kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde kişi kendi değerlerini oluşturmaya ve bunlara göre yaşamaya başlar. Okul bitirme, iş bulma, kariyer yapma, evlenme, evden ayrılma gibi ciddi kararların alındığı bu dönemde ergen/genç yetişkin için kendi değerleri ve istekleri başkalarınınkinden daha ön plana çıkacaktır. Türkiye, genellikle başkalarının istek ve taleplerine göre yaşanan bir ülkedir denebilir (Özdemir & Çok, 2011: 152). Bu coğrafyada birey zaman içerisinde toplum normlarına ayak uydurmaya başlayacaktır. Böylece lise sonrasında üniversite, iş ve evlilik hayatıyla birlikte toplum içinde kendine daha fazla yer bulmaya başlayan birey, toplumun isteklerini ve arzularını daha fazla dikkate almaya

başlayıp bireyci düşüncelerden sıyrılmaya başlayacaktır ve toplumcu değerleri daha fazla benimsemeye başlayacaktır. Bu durum lise öğrenimi gören bireylerin üniversite ve lisans sonrası eğitimi alan bireylerden daha çok bireyci olmasının sebebi olabilir.

Türkiye’de öğrenci olmak sınavlara alışkın olmayı ve sınavlarla yaşamayı öğrenmeyi gerektirir. Günümüzde, özellikle lise döneminde iyi puanlar alıp iyi üniversitelere yerleşmek adına öğrencilere devamlı rakipleri olduğu ve iyi bir gelecek için rakiplerinden daha çok çalışmaları hatırlatılıyor. Sürekli bunlara maruz kalan lise öğrenci gruplarında rekabet duygusunun diğerlerine nazaran daha da fazla olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, ergenlikten kaynaklanan “ben merkezilik” duygusuyla lise öğrencilerin kendilerini daha öne çıkarmak ve başkalarından ayrılmak adına kendileri ile başkalarını devamlı yarış halinde görmeleri, bu dönemde bireysel fayda ve rekabet duygusunun diğer gruplara nispeten neden fazla olduğunu açıklayabilir.

Eğitim düzeyinin atmasıyla artan bilinçlenmeyle birlikte katılımcıların tüketimcilik düzeylerinde azalma olacağı; eğitimin artmasıyla paralel olarak yaşı n büyümesiyle ben merkezci düşünceden uzaklaşılacağı için özgürlük ve eşsizlik düzeylerinde de azalma olacağı, kişinin artan entelektüel bilgisi ile eleştiriye açıklığı artacağı beklenmişti. İstenilen sonuçlara ulaşamamasının sebebi özgürlük düşüncesinin ve ferdi yaşamın Kağıtçıbaşı’nın (1999) işaret ettiği şekliyle giderek yaygınlaşması ve genç yetişkinlik sonrası bireyleri benzer şekilde etki altına alması olabilir. Yapılan bir araştırmada öğrencilerin pasif öğrenmeyi tercih etmelerinin tüketimcilikte artışa sebep olduğu görülmüştür (Webb, 2018). Yani, öğrenciler eleştirel düşünmeden ve problem çözmeden uzaklaştıkça daha fazla tüketim davranışı sergilemişlerdir. Çalışmada eğitim düzeyi ve tüketimcilik arasında bir ilişki bulunmamasının sebebi tüm eğitim seviyelerinde öğrencilerin pasif öğrenmeye eğilimli olduğunun bir işareti olabilir. Eşsizlik düzeyinde bir farkın bulunmamasının sebebi ise bireylerin aldıkları eğitimleri ve sosyal hayatları içerisinde devamlı maruz kaldıkları “sen en iyisine layıksın” fikri olabilir. Bu gibi söylemlere devamlı maruz kalan katılımcılarda benzer eşsizlik düzeyleri çalışma sonucunda anlamlı bir farklılığın görülmemesinin nedeni olabilir

6.2.2. Toplumculuğa Ait Yan Bulguların Tartışılması

Ulaşılan sonuçlara göre katılımcıların toplumculuk düzeyleri ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$), (Tablo 5.12). Toplumculuğun boyutlarından otorite ve geleneğe bağlılık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken ($p>0,05$)

paylaşımcılık ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$), (Tablo 5.12). Ulaşılan sonuçlara göre kadınların paylaşımcılık düzeyleri erkeklere göre daha fazladır.

Çalışmanın başlangıcında cinsiyet ve toplumculuk arasında bir farkın saptanacağı düşünülmüştü. Çünkü genellikle kadınların toplumsal normlara bağlı kalması noktasında erkeklere nazaran daha büyük bir baskı olduğu söylenebilir. Geleneksel aile yapısında kadın önce ailesine evlendikten sonra ise kocasına bağlıdır. Yaşadığımız coğrafyada kadınların ne giyeceği, nasıl giyineceği, nasıl konuşacağı, nasıl bir hayat sürmesi gerektiği gibi belli kalıplar kadınlara dayatılmakta ve bu kalıplar büyük ölçüde kabul görmektedir. Küçük yaştan itibaren bu kurallar ve gelenekler göre yetiştirilen kadınların itaat, otorite ve geleneğe bağlanma noktasında daha yüksek puanlar alması ön görülmüştü.

Cinsiyet ve toplumculuk arasında bir fark bulunmasının sebebi çalışmanın genç yetişkinlerce yapılması ve bu yaş grubu kadınların ve daha genç olan jenerasyonların kadınlar üzerinde oluşturulan bu dayatmalara karşı daha hassas olması ve artık bunlara karşı çıkıyor olmaları olabilir. Günümüz Türkiye’inde kamusal ve özel alanda hissedilen ve giderek artan bireyci anlayışların kadın-erkek fark etmeksizin içinde bulunan her bireyi etkisi alması kadın-erkek bireycilik düzeylerinde farkı ortadan kaldırmış olabilir. Bunun yanında her ne kadar yapılan ilk çalışmalar kadınların uyum göstermeye, itaate daha eğilimli olduğunu göstermiş olsa da sonradan yapılan birçok çalışmada kadın ve erkeğin uyma ve itaat davranışı arasında farkın yok denecek kadar az olduğunu göstermiştir (Kağıtçıbaşı, 1999: 87).

Kadınların paylaşımcılık noktasında daha erkeklerden daha yüksek puan almalarının sebebi ise kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerden fazla olmasıyla açıklanabilir (Tablo 5.17). Dindarlık bireye toplumsal bütünleşme ve sosyal dayanışma sağlar. Kadınların din ile daha entegre olmaları paylaşımcılık düzeylerini arttırmış olabilir.

Bir başka sebebi ise kadınlar toplumda “şefkatli”, “hassas” ve “duygusal” olarak düşünülmekte ve bu yerleşen kalıp yargılara göre bireyler cinsiyet şemaları oluşturmaktadırlar. Toplumda da bireyler bu cinsiyet şemalarına göre yaşamlarını sürdürmektedirler (Yapıcı, 2020: 40-47). Kadınlar biyolojik olarak daha “hassas ve şefkatli” olsun ya da olmasın bu kalıplara uygun davranışlar sergiliyor olabilirler.

Çalışma sonucunda 18-30 yaş arasındaki katılımcıların toplumculuk düzeyleri ve yaşları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p>0,05$), (Tablo 5.13). Benzer şekilde

katılımcıların yaşları ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.13).

Toplumculuk ve yaş arasında bir fark bulunacağı öngörülmüştü. Özellikle yaşları 18-21 olan grupta toplumculuk düzeyinin ergenlik döneminde ortaya çıkan özerlik, bağımsız olma, bağımsızlığın tanınması, ben merkezci bakış açısı gibi düşüncelerden dolayı daha düşük çıkması beklenmişti. Yaşın büyümesiyle bireylerin bu düşüncelerden uzaklaşması ve içinde yaşadıkları toplumun normlarına ve geleneklerine daha çok ayak uydurmaya başlaması beklenmişti. Fakat öngörülen sonuçlara ulaşılmamasının sebebi örneklem grubunun genç yetişkinlerden oluşması ve ergenlikten hemen sonrasında da bu yaş grubunun mezun olma, iş bulma, evlenme, evden ayrılma gibi ciddi ve hayatlarını değiştirecek mevzularla boğuşmaları ve toplum ve toplumun isteklerinden ziyade ne istediklerine odaklanmaları olabilir. Ergenlik dönemleri içerisinde de olan bir kısım gençlerin de ben merkezci düşünce ve bağımsızlığa olan eğilimleri söz konusudur. Örneklem grubunun bu noktada birbirine benzeyen tutumlar ve düşünceler ve davranışlar sergilemeleri ve benzer düşünce ve davranış kalıpları taşıyan yaşlardan olmaları yaşla ilgili bir farka ulaşılmamasında sebep olabilir.

Çalışmada ulaşılan bir başka sonuca göre 18-30 yaş arasındaki katılımcıların toplumculuk düzeyleri ve medeni durumları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p>0,05$), (Tablo 5.14). Benzer şekilde katılımcıların medeni durumları ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.14).

Evlilik, sadece iki yetişkini kapsayan bir kurum değil, çocukların sosyalleşmesini sağlayan ve toplumsal normları düzenleyen toplumsal bir olgudur. Bireyciliğin daha yaygın olduğu Batı’da eş seçiminde âşık olmak, olgunluk ve kişisel tercih ön plana çıkarken toplumculuğun yaygın olduğu Hindistan gibi ülkelerde ailelerin seçtiği eş tercih edilir ve evlenirken yapılan kutlama ve merasimler oldukça yaygındır. Batı’da eş seçimi bireysel tercih olarak görülürken eş seçimi Doğu’da aileyle uyum sağlanması açısından elzemdir. Bu noktada evliliğin iki birey arasında kalmadığı “diğerleri”nin de bu sürece dahil olduğu görülür (Beşpınar, 2013: 113).

2006’da Türkiye’de yapılan çalışmaya göre, evli çiftler %37 oranında “sadece kendi kararım” ile evlendiklerini söylerken “ailemin kararıyla ve benim rızamla” diyenlerin oranı

da %41 olarak tespit edilmiştir (Beşpınar, 2013: 125). Evlenilecek kişide aranan özelliklerin başında ise %90 oranında “âşık olmak” gelirken hemen arkasından aileler arası uyum gelmektedir (Beşpınar, 2013; 162). Bu sonuçlar Türkiye’nin modern-liberal yaklaşımlar ile geleneksel-toplumcu yaklaşımlar arasında kaldığı, bir geçiş ülkesi olduğunu göstermektedir.

Toplumun en küçük parçası olan aile üyelerine bir arada nasıl yaşanması gerektiğini öğreten, “birimiz hepimiz için” felsefesinin temellerinin atıldığı, varlığımız devamı için başkalarına muhtaç olduğumuzun sık sık hatırlatıldığı bir kavramdır. Bu noktadan bakıldığında evli bireylerin bekarlara nazaran sosyal dayanışma duygusunu daha çok tecrübe etmeleri, başkalarının huzuru ve mutluluğu için fedakarlığa daha çok başvurmaları beklenmiş ve bunlar göz önünde bulundurularak evli bireylerin bekar bireylere nazaran toplumculuk düzeylerinin daha yüksek çıkması beklenmişti. Bunun dışında, kız isteme, söz kesme, kız isteme, nişan, kına gecesi gibi törenler ve gelenekler evli bireyleri toplumla daha çok kaynaşmaya itmektedir ve hipotez oluşturulurken bu durumun evli bireylerin daha toplumculuk düzeyini arttıracakları düşünülmüştür. Bu hipotezin bir diğer sebebi de evli bireylerin geleneksel ve toplumsal normlara ve rollere daha fazla maruz kalması ve bunları takip etmeleri noktasında daha fazla baskıya maruz kalabilecekleri ihtimaliydi.

18-30 yaş arası genç yetişkinlerde toplumculuk ve medeni durum arasında bir farkın bulunmamasının sebebi bekar katılımcı oranının %90’a yakın olması olabilir. Evli ve bekar katılımcı sayılarının dengeli dağıldığı detaylı başka bir çalışma yapıldığında daha farklı sonuçlar elde edilebilir.

Araştırmanın bir başka sonucuna göre katılımcıların toplumculuk düzeyleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.15). Benzer şekilde katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile paylaşımcılık ve otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.15).

Daha yüksek sosyoekonomik statüye sahip olan hanelerde çekirdek aile oranı düşük sosyoekonomik statüye sahip olan hanelere oranlara daha yüksek bulunmuştur ve sosyoekonomik düzey düştükçe üç ve daha fazla çocuğa talep olduğu tespit edilmiştir (Koç, 2013: 36).

Bireyin para ile birlikte psikolojisinin nasıl değişebileceğini gösteren deneyler yapılmıştır. Yapılan bir deneyde para ile daha çok vakit harcayan deneklerin yardım etme

davranışlarının azaldığı, daha özgürce davranışlar sergiledikleri ve daha bireyci eğilimler gösterdikleri tespit edilmiştir (Vohs & Goode & Mead, 2006).

Para ile yapılan bu ve benzeri çalışmalar bireylerin gelir düzeylerinin arttıkça kendi hedeflerini öncelediklerini, paylaşım ve yardım noktasında gelir düzeyi düşük olanlara göre daha az çaba gösterdiklerini, çevresindekilerle arasına mesafe koyup daha da yalnızlaştıklarını göstermişlerdir (Bryner, 2006).

Önceki çalışmalarla paralel sonuçlara ulaşamamasının sebebi katılımcıların büyük bir çoğunluğunun orta gelirlilerden (%68,2) oluşuyor olması olabilir. Gelir düzeylerinin daha dengeli dağıldığı detaylı bir çalışma ile daha farklı sonuca ulaşılabilir.

Son olarak çalışma sonucunda katılımcıların toplumculuk düzeyleri ve eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>0,05$), (Tablo 5.16). Ulaşılan sonuçlara göre katılımcıların eğitim düzeyleri ile paylaşımcılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülürken ($p>0,05$), eğitim düzeyleri ile otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0,05$), (Tablo 5.16). Lisansüstü bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ise lise ve lisans mezunu bireylere göre daha azdır.

Çalışmanın en başında yaşı büyümeye ve üniversite eğitiminin başlamasıyla tam anlamıyla toplumda bir birey olarak görev ve sorumluluklarına başlayan bireyin içinde yaşadığı toplumun normlarına ve geleneklerini daha fazla ayak uydurmaya başlayacağı beklenmişti. Üniversite öncesinde birey toplumun kendinden beklentilerinden ailesi ve yakın çevresi aracılığı ile etkilenirken, üniversite hayatıyla birlikte toplumun gerçeklerine bizzat maruz kalmaktadır. Fakat yaş henüz genç iken bireyin ben merkezci düşünceleri, bağımsızlık arayışı ön plana çıkacaktır. Bu noktadan bakıldığında eğitim düzeyi arttıkça toplumculuğun da artması beklenmişti. Lisansüstü bireylerin diğer gruplara nazaran otorite ve geleneğe bağlılıkta daha düşük puan alması bu noktada şaşırtıcıdır. Bunun sebebi, günümüz dünyasında liberal ve bireyci söylemlere hem eğitim alanında, kamusal alanda, sosyal alanlarda devamlı maruz kalınması, modern genç yetişkinlerin artık bu söylemler çerçevesinde dünya görüşlerini şekillendirmeleri olabilir.

Türkiye’de yapılan çalışmada eğitim düzeyi azaldıkça çocuk sahipliğini arttığını göstermektedir (Özbay, 2013: 68). Çocuk sahipliği insanın bir grup ile dayanışma ve harmoni içerisinde yaşamasına yol açar. Birey ailenin, yani grubun, çıkarlarını düşünmeye

ve anne-baba olarak onların isteklerini ve çıkarlarını kendin talep ve çıkarlarından öncelemeye başlar. Eğitim düzeyi arttıkça insanların gelir seviyesi artmakta ve böylelikle ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaktadırlar. Kentleşmenin artmasıyla birlikte ise başkalarından daha özerk yaşamaktadırlar. Fakat çalışmada eğitim düzeyi ve toplumculuk arasında bir farkın bulunmaması modernleşme, kentleşme ve eğitimin artmasıyla ekonomik bağımsızlığın giderek arttığı Türkiye’de bireyler hem fiziksel olarak hem de zihinsel olarak iç grup üyelerinden uzaklaşmakta, bireyci kültürler kadar olmasa da ilişkilerini yine de sürdürdükleri fakat bağımlı ilişkiden ziyade özerk ilişkiler geliştirdikleri yeni normlar oluşturmaktadırlar (Kağıtçıbaşı, 1999). Bu yeni yapı hem toplumculukta görülen ilişkili yapı hem de bireycilikte görülen ayrışık yapıdan özellikler içerdiğinden toplumculuk ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olabilir.

6.2.3. Dindarlığa Ait Yan Bulguların Tartışılması

Ulaşılan sonuçlarda katılımcıların dindarlık düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$), (Tablo 5.17). Kadınların dindarlık düzeyleri erkeklerin dindarlık düzeylerine göre daha yüksek bulunmuştur. Katılımcıların dini inanç ve dini duygu düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki görülmezken ($p>0,05$) ibadet ve dini etki düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$), (Tablo 5.17). Ulaşılan sonuçlara göre kadınların ibadet ve etki düzeyleri erkeklere göre daha fazladır.

Benzer şekilde Argyle ve Beit Hallahmi (1997) ibadet, inanç, tecrübe gibi birçok alt boyutta kadınların dindarlığını erkeklerden daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Kadınların daha az dindar olduklarını gösteren çalışmalar da mevcuttur (İnce, 2019; Uysal, 2006; Onay, 2004; Kula, 2001). Erkek dindarlıklarının daha fazla olmasının sebebi dini gruplar arasında erkek baskınlığı sayılabilir. Bu durum erkeklere, dini aktivite, dini mekanlara ve ibadetlere katılım sağlama açısından bir avantaj sağlıyor olabilir.

Tokur (2011), Uysal (1995) yapmış olduğu çalışmada ibadet alt boyutu dışında cinsiyet ve dindarlık arasında fark bulamamıştır. Hünler (2002), Cirhinoğlu (2006), Yapıcı (2007) Aydemir (2008), Dokur(2019), Şık (2020), Okumuş (2020), Yıldırım (2020) cinsiyet ve dindarlık arasında anlamlı bir fark bulamamışlardır.

Batı’da yapılan çalışmalar kadınların daha dindar olduğunu göstermektedir (BeitHallahmi ve Argyle, 1997; Chatters, Taylor ve Lincoln, 1999; DeVaus ve McAllister, 1987). Bunun Türkiye’deki geçerliliğini test etmek için Cirhinoğlu ve Ok (2011) üniversite öğrencileri ile yapılan 11 araştırma sonucunu incelemişlerdir. Bu çalışma sonucunda da kadınların erkeklere kıyasla daha dindar olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra kadınlar daha fazla dinsel belirsizlik ve kaygı yaşarken erkeklerin inanç/dünya görüşü noktasında daha çok gerilim yaşadıkları saptanmıştır. (Cirhinoğlu ve Ok, 2011: 121-123).

Francis (1997), bu durumu açıklamak için bazı kuramlar öne sürmüştür. Toplumsal cinsiyet rolü sosyalleşmesi kuramları (gender role socialisation theories) kadın ve erkeklerin toplum içinde cinsiyetleri yüzünden onlardan beklenen roller ve davranışlar sebebiyle dindarlıklarının farklılaştığını söyler. Kadınların çocukların dindarlık sosyalleşmeleri üzerindeki rolü kadınların dine daha yönlendirilmesine sebep olur. Yapısal konum kuramları (structural location theories) kadının annelik rolünün onu kendini bir şeye adamaya ve bağlılığa daha meyilli kıldığını söyler (Francis, 1997’den akt., Cirhinoğlu ve Ok, 2011: 124-125).

Derinlik psikolojisi kuramları (depth psychology theories) ise Freud’un Oedipus kompleksini kadınların dindarlığını açıklamada kullanır. Buna göre Tanrı yüceltilmiş bir baba figürüdür. Baba kız çocukları için sevgi ve cinsellik nesnesi olduğundan, kız çocuklarında baba ve dolayısıyla Tanrı figürü daha olumlu duygulara sebep olmaktadır. Bu durum da ileri yaşantılarında da kadınları erkeklerden daha fazla dindar yapacaktır.

Acar ve arkadaşları (1996) yaptıkları çalışmada “cinsiyete göre dindarlık farklı mıdır?” sorusuna cevap aramışlardır. Çalışma sonucunda erkek katılımcıların dindarlıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmada dikkat çeken bir husus ise kendisini hiç dindar olarak tanımlamayanlar arasında da erkek sayısının kadın sayısından daha yüksek olmasıdır. Acar ve arkadaşları bunun sebebinin erkeklerin kadınlara nazaran politikaya daha yatkın olmaları ve din ve politika iç içe girdiğin, dini tutumların politik görüşlere yön verdiğinden erkeklerin dindarlığının yüksek olmasının beklenebileceğinden bahsederler (Acar ve ark., 1996: 47).

Miller ve Hoffmann (1995) dindarlığı risk faktörü üzerinden incelemiş ve kadınların daha dindar olmalarını, erkeklere nazaran daha düşük olmasından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir (Miller ve Hoffmann, 1995’den akt., Şık, 2020: 47). Yapılan başka bir çalışmalarda kadınların hayatı anlamlandırma düzeyi erkeklere nazaran daha yüksek

bulunmuştur (Aksoy, 2019; Çamur, 2014; Kır  , 2013). Bu   alışma sonucu göz önüne alındığında kadınların dindarlıklarının yüksek olması hayata anlam arayışlarından kaynaklanıyor olabilir.

Kadınların ibadet ve etki boyutlarının düzeylerinin erkek katılımcılardan yüksek olmasının sebebi ise Türkiye’de kadınların   ocuk yetiştirmede çoğunlukla ilk sorumlu kabul edilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Çocuklarla babaya nazaran daha çok vakit geçiren kadınlar iyi örnek olmak adına dini ibadet olarak da yaşamaya gayrete edip yaşamlarının çoğunluğuna onu entegre etmeye çalışıyor olabilirler. Örneklem grubunda katılımcıların   ocuk sahibi olup olmadıkları bilinmediğinden durumu izah edebilecek bir başka alternatif açıklama düşünülmüştür. Kadınların depresyona eğilimi erkeklere nazaran iki kat fazla bulunmuş ve öz saygı düzeylerinin erkeklerden daha az olduğu tespit edilmiştir (Yapıcı, 2007: 297). İbadetlerin ve dinin kendisinin ruhsal destek sağladığı (Tokur, 2020: 117) bilindiğinden, kadınların ibadete daha fazla yönelmeleri ve bu durumun da dinin onların yaşamına da fazla “etki” etmesine sebep olmuş olabilir.

Çalışmanın ilk aşamalarında beklenen kadın ve erkekler arasında inanç ve duygu yönünde de bir farklılığın görülmesi idi. Kadınların duygusal yönlerinin bir miktar daha ağır bastığından (Pakins, 2016; Sprecher & Sedikides, 1993) duygu düzeylerinin daha yüksek çıkması, erkeklerin dini cemiyetler içinde kendilerine daha yer edinebildiklerinden dolayı inanç düzeylerinin daha yüksek çıkacağı beklenmişti. Bu sonuçlara ulaşılamamasının sebebi bilgeye ulaşmada günümüzdeki kolaylık olabilir. Kadınlar dini gruplara katılmada hala erkeklere nazaran dezavantajlı olsa da kitap ve internet gibi birçok araçla bilgiye rahatlıkla ulaşabilir olmuşlardır. Bu da inanç düzeyinde cinsiyet noktasında bir farkın tespit edilememesinde bir sebep olarak gösterilebilir. Duygu ve cinsiyet üzerine yapılan son araştırmalarda ise kadınlar ve erkeklerin duygu deneyimi noktasında birbirinden pek de farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Deng & Chang & Huo & Yang, 2016; Haider & Khan & Anwar, 2016). Dini duygu düzeyinde kadın ve erkekler arasında bir fark tespit edilememesinin sebebi son çalışmaların da işaret ettiği gibi cinsiyet ve duygu deneyimi arasında bir farkın olmaması olabilir.

Çalışmanın bir başka sonucuna göre katılımcıların yaşları ile dindarlık düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.18). Bunun yanı sıra dindarlığın alt boyutları olan inanç, duygu, ibadet ve etki düzeyleri ile katılımcıların yaşları arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$), (Tablo 5.19).

Benzer şekilde Dokur (2019), İnce (2019) çalışmalarında yaş ve dindarlık arasında bir farklılık tespit etmemiştir. Yaş ve dindarlık arasında anlamlı farklılık tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Okumuş (2020), Aydın (2019), Acar (1996), Argyle (1958) çalışmalarında yaşla ise dindarlık arasında bir fark tespit etmiştir.

Argyle 18-30 yaş arasında 30 yaşına kadar dindarlıkta kesin bir artış olduğunu, fakat 30-35 yaşlarında dindarlığın en düşük seviyeye ulaştığını belirtmiştir. 35 yaş sonrasında ise dindarlıkta yine bir artış gözlemlenmiştir. Argyle, 30-35 yaş arsında dindarlıktaki düşüşün sebebinin bireylerin aile, kariyer gibi problemlerle çok meşgul olduklarından kaynaklandığını ve bunun dindarlıkta geçici bir azalmaya sebep olduğunu söyler (Argyle, 1958'den akt., Şık, 2020: 49).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan çalışmalarda ise 18-30 yaş arasında dindarlığın düştüğü, 30 yaşından sonra ise dindarlığın devamlı artış gösterdiği tespit edilmiştir (Beit Hallahmi ve Argyle, 1975: 226-228).

Acar ve arkadaşları yaptıkları çalışmada yaş arttıkça dindarlığın arttığını tespit etmişlerdir. Çalışmada, yaştan ilerlemesiyle birlikte bireyde daha fazla kendisini gösteren “ahiret” düşüncesinin etkili olduğu ileri sürülmüştür. Ölüm korkusu yaştan artmasıyla bireyde kendini daha fazla hissettirmekte ve birey dine yönelerek kendini rahatlatmaktadır. Dindarlığın en az olduğu dönemler ise genç yetişkinlik ve orta yaşlılık olarak tespit edilmiştir. Bu dönemlerin iş bulma, eş seçme, işte yükselme, çocukların problemleri ile ilgilenme gibi insan hayatında mühim olan sorun ve sorumluluklarla yüz yüze gelmeleri çalışmada bu dönemlerde dindarlık düzeyinin düşük olmasının sebebi olarak gösterilmiştir (Acar ve ark., 1996: 48).

Batı'da yapılan çalışmalarda yaşlılık dönemi boyunca da ibadetlere katılımın arttığı, ileri yaşlılık döneminden sonra (80 yaş ve sonrası) ibadetlere katılımlarda sağlık sorunları ve fiziksel yetersizliğe bağlı olarak azalmalar görülmüştür (Akgül, 2004: 21). Yaşlılıkla birlikte ibadetlerde azalmalar olsa bile dini inanç ve tutumlar içe dönük şekilde devam etmektedir (Kayıklık, 2000'den akt., Akgül, 2004: 21).

Çalışma sonucunda yaş ile dindarlık arasında ilişkisinin tespit edilememesinin sebebi örneklem grubunun genç yetişkinlik ve ergenlik dönemlerini kapsıyor olması ve bu dönemlerde bireyin ilerleyen yaşlarına nazaran daha dini tutumların daha zayıflamasıdır

(Tokur, 2020: 32). Benzer tutumları kapsayan yaş aralıkları içerisinde olan katılımcılarla yapılan çalışmada farklılık tespit edilememiş olabilir.

Elde edilen sonuçlarda katılımcıların dindarlık düzeyleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür ($p<0,05$), (Tablo 5.19). Evli bireylerin dindarlık düzeyleri bekar bireylere göre daha yüksek bulunmuştur. Dindarlık boyutlarından dini inanç düzeyi ve medeni durum arasında bir ilişki görülmezken, duygu, ibadet ve etki düzeyleri ile medeni durum arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0,05$), (Tablo 5.19). Sonuçlara göre evli katılımcıların dini duygu, etki ve ibadet düzeylerinin bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Acar ve arkadaşları (1996), dindarlık düzeylerini kişilerin medeni durumlarına göre (evli, bekar, dul, boşanmış) incelemişlerdir. Çalışmada evli bireylerin daha dindar olduğu bulunmuştur. Çalışmada bunun sebebi bekar bireylerin yaşlarının daha genç olması, öğrenci olmaları ve radikal eğilimlere sahip olmaları şeklinde açıklanmıştır. Çalışmada göze çarpan bir nokta boşanmış bireylerin dörtte birinin dinle hiç ilgilerinin olmadıklarını belirtmiş olmalarıdır. Çalışma bunun sebebini birkaç yolla açıklamaya çalışmaktadır. Bunlardan birincisi dinle zaten ilgisi olmayanların boşanmaya yöneliyor olabilecekleridir. Başka bir sebebi ise düşük dindarlığın çiftler arasında çatışmanın kaynağı olabileceğidir. Son olarak dindar kesimlerin daha düşük sosyo-ekonomik düzeyden oldukları bulunmuş, bundan dolayı dindar kesimin boşanmak yerine evliliği sürdürme kararı alıyor olabilecekleri de muhtemel başka bir sebep olarak gösterilmiştir (Acar ve ark., 1996: 48-49).

Okumuş (2020) çalışmasında evli katılımların içsel yönelim dindarlıklarını daha yüksek olduğunu belirtmiştir (Okumuş, 2020: 60). Benzer sonuçlar başka çalışmalarda da saptanmıştır (Dokur, 2019; Uysal, 2006; Yıldız, 2006; Acar, 1996). Literatürde genel anlamda evli bireylerin dindarlık puanlarının fazla olduğu görülmektedir. Evlilikten sonra oluşan düzenli hayat ve çocuklara iyi rol model olma isteği bu durumun oluşmasında etkili olabilir. Daha çocuğa iyi bir örnek teşkil etmek isteyen evli bireyler dinin görünen kısmı olan ibadet kısmına daha çok yöneliyor ve böylece dinin bireyi ve bireyin yaşantısını değiştirip dönüştürme gücü ile etki düzeylerinde artış meydana geliyor olabilir.

Geleneksel aile modelinde din her zaman kendine yer bulmuştur. İlahi dinlerde kutsanmış ve yüceltilmiştir. Örneğin Hristiyanlık'ta İsa ile kilisenin ilişkisini temsil ederken (Wolfinger ve Wilcox, 2008: 2) İslam'da "imanın tamamlanması" kabul edilir. Yahudilik'te

de soyun devamının sağlanması için evlenmek ve çocuk sahibi olmak oldukça önemsenir. Din ve aile ile ilgili yapılan çalışmalarda inancın, dini ritüeller ve dini gruplara dahil olmanın evliliği güçlendirdiği tespit edilmiştir ve bunun yanında dindar olan çiftlerde küçük problemlerin büyütülmediği ve hoş görüldüğü, eşlerin birbirine daha fazla yatırım yaptığı ve birbirlerine daha fazla güven duydukları görülmüştür (Wolfinger ve Wilcox, 2008: 3). Dinin bu özelliği dindar evli çiftlerde daha az boşanmaya ve evliliğin teşvikine sebep oluyor olabilir.

Evli çiftler, geleneksel olarak birçok dini ritüellere maruz kalmaktadır. Örneğin zaten kutsal kabul edilen evlilik sonrası çocuk doğduktan sonra çocuğun kulağına isminin ezanla birlikte okunması İslam dininde gerçekleştirilen ritüellerden biridir. Benzer şekilde Hristiyanlık'ta çocuğun vaftiz edilmesi, Yahudilik'te bar mitzva ve bat mitzva gibi çocuğun dine girdiğinde yapılan ritüeller de vardır. İslam'da ve Yahudilik'te erkek çocuklarının sünnet edilmesi de evlilik sonrası çiftleri din ve dini ritüellerle sık sık bir araya getirmektedir. Bu durum evli çiftlerin dine ve dini ibadet ve ritüellere bekarlara göre daha fazla maruz kalmasına sebep olduğundan dindarlıklarını ve özellikle ibadet ve duygu düzeylerini etkiliyor olabilir.

Türkiye'de resmi nikah ile imam nikahının birlikte uygulanma oranı yaklaşık %94'tür (TÜİK, 2012). Bu da Türkiye'de evliliğin kurumsallığı ile birlikte dini boyutunu göstermektedir. Evli bireyler düzenli bir yaşama başladıklarından dine daha çok yönelim gösteriyor olabilirler. Ayrıca çocuk ile birlikte iyi örnek ve rol model olabilme adına ibadetlerine daha çok dikkat ediyor ve dini hayatlarına daha fazla entegre etmeye gayret ediyor olabilirler. Bu durum evli çiftlerdeki ibadet, duygu ve etki boyutunun neden daha yüksek olduğunu açıklayabilir.

Ulaşılan sonuçlara göre katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.20). Bunun yanı sıra dindarlığın alt boyutları olan inanç, duygu, ibadet ve etki düzeyleri ile katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$), (Tablo 5.20).

Şık (2020), Okumuş (2020), Yoğurtçu (2009) çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşmış ve dindarlık ile sosyo-ekonomik durum arasında bir fark tespit edememişlerdir. Gelir düzeyi azalttıkça dindarlığın arttığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Acar ve ark., 1996; Beit ve Hallehmi, 1997; Aksoy, 2019; İnce, 2019). Acar ve arkadaşlarının (1996) çalışmasında da

kendilerini “çok dindar” olarak tanımlayan kişilerin düşük sosyal-ekonomik düzeyden, “dindar” olarak tanımlayanların ise orta sosyo-ekonomik gruptan oldukları tespit edilmiştir. Sonuç olarak dindarlığın arttıkça sosyo-ekonomik düzeyin düştüğü görülmüştür. Çalışma bunun sebebini sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan bireylerin yaşadıkları zorluklar sonrası dine yöneliyor olabilecekleri şeklinde açıklamaktadır (Acar ve ark., 1996: 49-50). Batı’da ve Türkiye’de yapılan çalışmalarda genellikle orta gelirli bireylerin daha dindar olduklarını tespit edilmiştir. Türkiye’de dine en ilgisiz grupların ise üst gelir grubundakiler olduğu görülmüştür (Tokur, 2020: 34).

Literatürde genel anlamda sosyo-ekonomik düzey ile dindarlık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bunun birçok sebebi olabilir. Gelir durumunun ile eğitim düzeyinin pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu kabule edilirse, rasyonel ve neden-sonuç temelli eğitime maruz kalan grubun eğitimin artmasıyla geliri artış gösterirken dindarlığı azalacaktır. Bir başka sebep ise ekonomik gelir arttıkça bireylerin vakitlerini geçireceği daha fazla sosyal imkanlara, eğlenceye ve aktivitelere zaman ayırmaları sonucu dini aktivitelerle ve dini mekanlarda geçirilen zamanın azalması olabilir. Bunun yanında, dinin ahirette vaat ettiği mutluluk ve zenginlik, hayalini kurduğu ve ulaşamadığı şeyleri olan düşük sosyo-ekonomiye sahip olan bireyler için kurtuluş olarak görülüp dindarlıkta artışın sebebi olabilir.

Çalışmaya katılanların %68,2’i orta gelirli olduğundan gelir düzeyleri ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olabilir. Her gelir düzeyinden dengeli dağılımın sağlanması ile yapılacak detaylı bir çalışma ile daha farklı sonuçlar elde edilebilir.

Çalışma sonuçlarına göre katılımcıların eğitim düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$), (Tablo 5.21). Ulaşılan sonuçlar on dokuzuncu hipotezi desteklememektedir. Bunun yanı sıra dindarlığın alt boyutları olan inanç, duygu, ibadet ve etki düzeyleri ile katılımcıların eğitim düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$), (Tablo 5.21).

Dokur (2019), Okumuş (2020) yaptığı çalışmada dindarlık ve yaş arasında bir ilişki tespit etmemiştir. Diğer taraftan bazı çalışmalar eğitim arttıkça dindarlığın azaldığını bulmuştur (Yoğurtçu, 2009; Yapıcı, 2007; Acar, 1996; Taplamacıoğlu, 1962). Benzer şekilde, Diyanet İşleri Başkanlığı 2014’te yaptığı çalışmada Türkiye’de eğitim ile dindarlığın negatif yönlü bir ilişkisi olduğunu saptamıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014).

Acar ve arkadaşlarının (1996) çalışmasında, eğitim düzeyi arttıkça dindarlık düzeyinde azalma bulunmuş, dinle hiç ilgisi olmayanların ise yüksek öğrenim alan grup içinde oldukları tespit edilmiştir. Acar ve arkadaşlarının bu durumu, eğitim düzeyi arttıkça insanların her şeyi neden-sonuç içerisinde anlamlandırmaya eğilimli oldukları ve devamlı sorgulama içerisinde oldukları şeklinde açıklamışlar ve bunun da dindarlıkta düşüşe sebep olduğu tespitinde bulunmuşlardır (Acar ve ark., 1996: 50).

Özellikle üniversite ve sonrası dönemin bireyin iş yükü yoğunluğunun arttığı, mesleki problemlerin yaşanmaya başladığı, evlilik ve romantik ilişkilerin bireyi meşgul etmeye başladığı dönem olmasıdır. Bu dönemde dine ilgi azalmaktadır.

Eğitim düzeyi arttıkça dindarlığın düşüşte olması genelde entelektüel gelişimin doğal bir sonucu olarak kabul edilir. Halbuki bunun yanında birçok araştırma dindarlık ve inançsızlık ile ilgili durumların entelektüel faktörlerden ziyade çevresel ve ailevi faktörlerin kaynaklandığına işaret etmektedir. (Sevinç, 2017: 16).

Çalışmada eğitim ve din arasında anlamlı bir farklılığın tespit edilememesinin sebebi eğitimin dindarlık noktasında tek başına belirleyici olmayacağı, diğer faktörlerin de göz önüne alınması gerektiğinden kaynaklanıyor olabilir. Dindarlıkta bireyin motivasyonu, ahlaki gerilimi, sosyal çevresi, aile yaşantısı, travmatik olayları ve buna benzer birçok faktörün (Sevinç, 2017: 62-64) belirleyiciliğinden söz edilebilir. Bir başka bir sebebi ise katılımcıların en az lise eğitimi almış olmaları, çoğunluğunun (%79,4) grubun lisans eğitimi alması ve eğitim düzeyinin yüksek bir örneklem olmasından kaynaklanıyor olabilir.

7. SONUÇ

Çalışmamızda katılımcılar yüksek denebilecek bir dindarlığa sahiptir ($x=4.394$). Dindarlık boyutlarına bakıldığında ise en yüksek düzeyin inanç boyutu olduğu görülmektedir. İnanç boyutunu sırasıyla duygu, etki ve ibadet boyutları takip etmektedir. Bu noktada katılımcıların inandıklarını davranışa dökmekte eksikliği olan bir dindarlığa sahip oldukları söylenebilir.

Katılımcıların bireycilik ve toplumculuk düzeylerine bakıldığında ise toplumculuk düzeylerinin bireycilik düzeylerinden daha yüksek olduğu söylenebilir. Bireycilik alt boyutuna bakıldığında en yüksek düzeyin özgürlükçülük boyutu olduğu görülmektedir. Özgürlükçülüğü sırasıyla eşsizlik, eleştiriye açıklık, tüketimcilik ve son olarak da bireysel fayda ve rekabet takip etmektedir. Toplumculuk alt boyutlarında ise katılımcıların paylaşımcılık düzeyleri otorite ve geleneğe bağlılık düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur.

Demografik özellikler ile bireycilik ilişkisi incelendiğinde bireyciliğin yaş, cinsiyet, medeni durum ve sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Eğitimi lise düzeyinde olan katılımcıların ise bireycilikleri daha yüksek bulunmuştur. Demografik özellikler ile toplumculuk ilişkisi incelendiğinde ise toplumculuğun hiçbir demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi) göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Bireycilik ve toplumculuk ilişkisi incelendiğinde toplumculuk ve bireycilik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Alt boyutlara bakıldığında ise özgürlükçülük, eşsizlik, tüketimcilik ile paylaşımcılık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, otorite ve geleneğe bağlılık ile bireycilik alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Bireycilik ve dindarlık arasında ise zayıf fakat negatif yönlü bir korelasyon tespit edilmiştir. Yani, dindarlığın azalması ile bireycilik düzeyi artış göstermektedir. Bireycilik ve dindarlığın alt boyutlarına bakıldığında ise ibadet ve tüketimcilik arasında pozitif; ibadet ile eşsizlik, özgürlükçülük, fayda ve rekabet arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Etki boyutu ile tüketim, fayda ve rekabet arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Toplumculuk ve dindarlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre katılımcıların toplumculuk düzeyleri artış gösterirken dindarlıkları da artış göstermektedir. Alt boyutlara bakıldığında ise inanç ile paylaşım boyutları arasında pozitif; duygu ile paylaşım, otorite ve geleneğe bağlılık arasında pozitif; ibadet ile otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri arasında da pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

8. ÖNERİLER

Genç yetişkinlerde bireycilik, toplumculuk ve dindarlık çalışması Türkiye’de ilk defa yapıldığından içerisinde birtakım sınırlılıklar bulundurmaktadır. Farklı demografik özelliklere sahip katılımcılarla yapılacak çalışmalar literatüre katkı sağlayacaktır. Daha kapsamlı bir çalışma olması adına katılımcı sayısı arttırılabilir.

Araştırma sonuçlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek adına Türkiye’nin diğer bölgelerinden ve farklı yerleşim yerlerinden katılımcı sayısının fazla ve eşit dağıldığı bir örneklem ile çalışma tekrarlanabilir.

Daha anlamlı sonuçlara ulaşmak için bireycilik ve toplumculuk kavramları daha farklı ve çeşitli alt boyutlarla incelenebilir. Aynı zamanda çok boyutlu olarak tanımlanan bireycilik ve toplumculuk kavramların alt boyutlarının kullanıldığı daha dar kapsamlı ve derinlemesine çalışmalar yürütülebilir.

Çalışmada kullanılan ölçekler geçerlilik ve güvenirliliğe sahip olmalarına rağmen bilhassa bireycilik ve toplumculuğu tespit eden farklı ve geniş çaplı, Batı sınıflandırmasının dışında lokal bir yaklaşımı olan ölçekler geliştirilebilir.

9. KAYNAKÇA

- Abanoz, S. (2020). 6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişiminde Anne ve Babaların Rolü. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 119-148.
- Abuzar, C. (2011). Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi. *Harran ilahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(26), 143-153.
- Acartürk, B. A. (2016). Beş faktör kişilik özellikleri ile bireycilik ve toplumculuk arasındaki ilişkinin incelenmesi: Dernek çalışma grupları üzerinde bir çalışma. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Adugit, Y. (2013). Özgürlüğün Kısa Tarihi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 63-93.
- Ağçoban, S. (2018). İmam hatip liselerinde okutulan ders kitaplarının bireycilik ve kolektivizm açısından incelenmesi. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 2, 53-83. doi:10.12738/talim.2018.1.0104.
- Ağçoban, S. (2020). İslam'da bireyselleşme'nin teorisini yazmak ne kadar mümkündür? *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, (5), 132-146.
- Akgül, M. (2004). Yaşlılık ve dindarlık: Dindarlık, hayattan zevk alma ve mutluluk ilişkisi. *Dini Araştırmalar*, 7, 19-56.
- Aksoy, E. (2019). Yetişkinlik döneminde hayatı anlamlandırma ve dindarlık ilişkisi (Gaziantep örneği). *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Allen, P., & Bennett, K., & Heritage, B. (2019). *SPSS Statistics A Practical Guide* (4th edition ed.). Australia: Cengage Learning.
- Altındaş, M. E. (2012). Bireycilik ve Toplumculuk Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10 (24), 31-52.
- Andreoni, J., & Nikiforakis, N., & Stoop, J. (2017). Are the rich more selfish than the poor, or do they just have more money? A natural field experiment. *Nber Working Paper*, 1-29.
- Aral, B. (2012). A glance at the east asian perspective human rights. *Avrasya Etütleri*, 41, 7-22.
- Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (2004). Dini Davranış Teorileri. (A. Kuşat, M. Korkmaz, İ. Güllü. Çev.) *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 247-280.
- Aybars, A. İ. (2013). Anne Baba İle Çocuklar Arasındaki İlişkiler. *Türkiye Aile Araştırması: Tespitler ve Öneriler* (s. 210-231). içinde Ankara: T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Ayçiçeği-Dinn, A., & Caldwell-Harris, C.L. (2013). Vertical collectivism, family consciousness and urbanization in Turkey. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 232-251.

- Aydemir, R. E. (2008). Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ayyıldız, U. (2011). Bireycilik/kolektivizm boyutu ve liderlik ilişkisi: Gıda sektöründe bir örnek olay incelemesi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Hacettepe Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Bahovec, I. (2015). Christianity in confrontation with individualism and crisis of Western culture: person, community, dialog, reflexivity, and relationship ethics. *Bogoslovni vestnik*, 75, 2, 335-346.
- Bartlett, M.S. (1954) A Note on the Multiplying Factors for Various Chi Square Approximations. *Journal of the Royal Statistical Society*, 16, 296-298.
- Basebe, N., & Paez, D., & Valencia, J., & Gonzalez, J.L., & Rime, B., & Diener, E. (2002). Cultural dimensions, socioeconomic development, climate, and emotional hedonic level. *Cognition & Emotion*, 16(1), 103-125. doi:10.1080/02699930143000158
- Bauman, Z. (2018). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beit Hallahmi, B., & Argyle, M., (1975). *The Social Psychology Of Religion*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bejanyan, K., & Marshall, T.C., & Ferenczi, N. (2015). Associations of Collectivism with Relationship Commitment, Passion, and Mate Preferences: Opposing Roles of Parental Influence and Family Allocentrism. *Plos One*, 10(2), 1-24. doi:10.1371/journal.pone.0117
- Bloom, A. (1986). *The Closing of the American Mind*. Chicago: Simon & Schuster Inc.
- Brennan, J. (2015). *Liberteryanizm*. (A. Yayla, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Bryner, J. (2006). Mere Thought of Money Makes People Selfish. Live Science: <https://www.livescience.com/1128-mere-thought-money-people-selfish.html>. adresinden alındı
- Caldwell, J. (1982). *Theory of Fertility Decline*. London and New York: Academic Press.
- Celenk, O., & Van de Vijver, F., & Goodwin, R. (2011). Relationship satisfaction among Turkish and British adults. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 628-640.
- Chatters, L. M., & Taylor, R. J., & Lincoln, K. D. (1999). African American religious participation: A multi-sample comparison . *Journal for the Scientific Study of Religion*, 38(1), 132-145. doi:10.2307/1387589
- Cirhinoğlu, F. G., & Ok, Ü. (2011). Kadınlar mı Erkekler mi Daha Dindar?. *Journal of World of Turks*, 3(1), 121-141.

- Cirhinoğlu, F. G., & Kındap Tepe, Y., & Özdikmenli-Demir, G., & Cirhinoğlu, Z. (2019). Marital Quality, Individualism/Collectivism and Divorce Attitude in Turkey. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 4(3), 559- 566.
- Çabuk, S., & Atılğan, K. Ö. (2011). Kadın Tüketicilerin Algıladıkları Marka Denkliğini Belirleyen Faktörler: Markalı Hazır Giyim Ürünleri Üzerine Bir Çalışma. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(1), 83-95. docplayer.biz.tr/15603043-Essizlik-ihitiyaci-kalite-algisi-marka-denkligi-html adresinden alındı
- Çabuk, S., & Doğan Südaş, H., & Zeren, D. (2015). Sahip Olmak Yerine Paylaşmak: tüketicilerin Paylaşma Unsurlarını Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma. *Çankırı Kartekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 151-168.
- Çamur, Z. (2014). Yaşamda Anlam ve Dindarlık İlişkisi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- De Vaus, D., & McAllister, I. (tarih yok). Gender differences in religion: A test of the structural location theory. *American Sociological Review*, 52(4), 472–481. doi:10.2307/2095292
- Delaney, C. (1987). Seeds of Honor, Fields of Shame. *Honor and Shame and the Unity of the Mediterranean*, 15, 35-48.
- Delener, N. (1990). The Effects of Religious Factors on Perceived Risk in Durable Goods Purchase Decisions. *The Journal of Consumer Marketing*, 7(3), 27-38.
- Demirzen, İ. (2010). Tüketim toplumunun oluşumu ve din ile etkileşimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(3), 97-109.
- Deng, Y., & Chang, L., & Huo, M., & Yang, M., & Zhou, R. (2016). Gender Differences in Emotional Response: Inconsistency Between Experience and Expressivity. *PLoS ONE*, 11(6), 1-12. doi:doi:10.1371/journal
- Dokur, A. (2019). Yetişkinlik Dönemi Kişiler Arası Güven ve Dindarlık İlişkisinin Psikolojik Tahlili (Osmaniye Örneğinde). *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Efe, A. (2017). Kolektif dindarlık türü olarak tarikat/cemaat dindarlığı. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 290-301.
- Elliot, A., & Lemert, C. (tarih yok). *Yeni Bireycilik Küreselleşmenin Duygusal Bedelleri*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Freedman, R. (1979). Theories of Fertility Decline: A Reappraisal. *Social Forces*, 58, 1-17.
- Gladwell, M. (2021). *Outliers*. İstanbul: Mediacat.
- Gorodnichenko, Y., & Roland, G. (2013). Understanding the Individualism-Collectivism Cleavage and Its Effects: Lessons from Cultural Psychology. www.researchgate.net:https://www.researchgate.net/publication/265812075_Understanding_the_Individualism-Collectivism_Cleavage_and_its_Effects_Lessons_from_Cultural_Psychology adresinden alındı.

- Göregenli, M. (1997). Individualist-Collectivist Tendencies in Turkish Sample. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28(6), 787-794. doi:10.1177/0022022197286009
- Gülmez, Ç. (2014). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözümleme ve Dindarlık. *Yayınlanmamış doktora tezi*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Haider, B., & Khan, S., & Anwar, K. (2016). Emotional Expressions between Male and Female in Hostalize Students. *Journal of Education and Practice*, 7(25), 1-2.
- Hair, J. F., & Black, W. C., & Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis: A global perspective* (7th Edition). Upper Saddle River, NJ: Pearson
- Haiyan, H., & Jasper, C. R. (2007). Man and Woman: A Comparision of Shopping Mall Behavior. *Journal of Shopping Center Research*, 113-131.
- Henning, A. (2014). How “Confucian” is Chinese Culture today? *Jour*, 1-6. https://www.researchgate.net/publication/262728573_How_Confucian_is_Chinese_Culture_today adresinden alındı
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: Mc Graw Hill.
- Hood Jr., R.W., & Hill, P.C., & Spilka, B. (2009). *Psychology of Religion*. New York: The Guildford Press.
- Hünler, O. S. (2002). The Effects of Religiousness on Marital Satisfaction and the Madiator Role of Perceived Marital Problems Solving Abilities Between Religiousness and Marital Satisfaction Relationship. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnce, N. (2009). Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Burdur Örneği. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kahveci, H., & Sever, M. (2016). Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 73-90. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakead/> adresinden alındı
- Kaiser, H. F. (1970). A second generation little jiffy. *Psychometrika*, 35(4), 401-415.
- Kandiyoti, D. (1979). Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim: Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma. N. AbadanUnat içinde, *Türk Toplumunda Kadın*. Ankara: Çağ Matbaası.
- Kayıklık, H. (2002). Bireysel dindarlığın psikolojik kaynakları. *Dini Araştırmalar*, 5(13), 27-40.

- Kayrı, M. (2009). Araştırmalarda Gruplar Arası Farkın Belirlenmesine Yönelik Çoklu Karşılaştırma (Post-Hoc) Teknikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 51-64.
- Kemmelmeir, M., & Burstein, E., & Krumov, K., & Genkova, P., & Kanagawa, C., & Hirshberg, M., & Noels, K. A. (2003). Individualism, collectivism, authoritarianism in seven societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34(3), 304-322. doi:0.1177/0022022103253183
- Kıraç, F. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu. *Mukaddime*, 7, 165-178.
- Koç, İ. (2013). Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011. *Türkiye Aile Araştırması: Tespitler ve Öneriler* (s. 210-231). içinde Ankara: T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Koç, M. (2010). Demografik özellikler ile dindarlık arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din: Ergenler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Ayışığı Yayınları.
- Levin, M. R. (2012). Plato’s Republic and the Perfect Society. M. R. Levin, *Ameritopia* içinde (s. 23-36). New York: Treshold Editions.
- Lofton, K. (2017). *Consuming Religion*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lukes, S. (1995). *Bireycilik*. (İ. Serin, Çev.) İstanbul: Ark Yayıncılık.
- Lynn, M., & Snyder, C. R. (2002). Uniqueness Seeking. C.R. Snyder , & Shane J. Lopez (Editör), *Handbook of Positive Psychology* içinde (s. 395-410). Oxford: Oxford Press University.
- Madathil, J., & Benshoff, J. M. (2008). Importance of Marital Characteristics and Marital Satisfaction: A Comparison of Asian Indians in Arranged Marriages and Americans in Marriages of Choice. *The Family Journal*, 16(3), 222-230. doi:10.1177/1066480708317504
- Okumuş, E. (2020). Genç Yetişkinlerde Narsisim ve Dindarlık İlişkisi Kayseri: Kocasinan İlçesi Örneği. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özbay, F. (2013). Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri. *Türkiye Aile Araştırması: Tespitler ve Öneriler* (s. 56-87). içinde Ankara: T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Özdemir, Y., & Çok, F. (2011). Ergenlikte Özerklik Gelişimi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 152-164.
- Özkan, B., & Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçe Atasözleri ve Deyimler. *Turkish Studies*, 6(3), 1133-1147.
- Pallant, J. (2015). Spss Kullanma Kılavuzu Spss İle Adım Adım Veri Analizi. (S. B. Ahi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

- Paloutzian, R. F. (2017). Psychology of Religion in the World. *Rev. Pistis Prax., Teol. Pastor*, 9(1), 15-30.
- Parkins, R. (2012). Gender and Emotional Expressiveness: An Analysis of Prosodic Features in Emotional Expression. *Griffith Working Papers in Pragmatics and Intercultural Communication*, 5(1), 46-54.
- Sevinç, K. (2017). *İnançsızlık Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Sprecher, S., & Sedikides, C. (1993). Gender differences in perception of emotionality: The case of heterosexual relationships. *Sex Roles*, 9(10), 511-530.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şık, N. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Sınav Stresi ile Başa Çıkma ve Dindarlık İlişkisi: Amasya Üniversitesi Örneği. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Tabachnik, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Allyn & Bacon Pearson Education.
- Tafarodi, R. W., & Walters, P. (1999). Individualism-collectivism, life events, and self-esteem: a test of two trade-off. *European Journal of Social Psychology*, 29, 797-814.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 141-151.
- Tassel, N. A., & Flett, R. A., & Gavala, J. R. (2010). Individualism/Collectivism and Academic Self-Enhancement in New Zealand Māori University Students. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 4(2), 138-151.
- Tokur, B. (2011). Stress-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış doktora tezi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tokur, B. (2020). *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Akademi.
- Uichol, K. (2001). *Individualism and Collectivism A Psychological, Cultural and Ecological Analysis*. Copenhagen: NIAS Publications .
- Uysal, V. (2007). Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 19-44.
- Van de Kaa, D. J. (2002). The idea of a second demographic transition in industrialized countries. *Birth*, 35, 45.
- Vohs, K. D., & Goodie, M., & Mead, N. (2006). The Psychological Consequences of Money. *Science* 314, 1154 -1156. doi:10.1126/science.1132491
- Voltan Acar, N. H., & Yıldırım, İ., & Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 45-56.

- Wasti, A., & Erdil, S. E. (2007). Bireyci ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu ve INDCOL Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 39-66.
- Webb, M. K. (2018). The Impact of Consumerism on Student Learning in Higher Education. *Yayınlanmış doktora tezi*. University of South Alabama, Mobile.
- Wolff, P., & Holmes, K.J. . (2010). Linguistic Relativity. *John Wiley & Sons, Ltd*, 2, 253-265. doi:10.1002/wcs.104
- Wolfinger, N. H., & Wilcox, W. B. . (2008). Happily Ever After? Religion, Marital Status, Gender, and Relationship Quality in Urban Families. *Social Forces*, 86, 1311-1337.
- Yaparel, R. (1987). Dinin Tarifi Mümkün Mü?. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 4, 403-417. <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12397/4061> adresinden alındı
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Yapıcı, A. (2018). Eşlerin dinsel algı ve yaşayışına göre evlilikte dindarlık ve maneviyat huzur mu, kusur mu?. *Turkish Studies*, 13(2), 79-106. doi:10.7827/TurkishStudies.13025
- Yapıcı, A. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel sayı), 74-85.
- Yavuz, K. (1982). Din Psikolojisinin Araştırma Alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 87-109.
- Yener, D. (2014). Tüketici Etnosentrizmini Etkileyen Bir Faktör Olarak Dindarlık. *International Journal of Economics and Administrative Studies*, 12, 65-84.
- Yıldırım, S. (2020). Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yoğurtçu, F. (2009). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı. *Yayınlanmamış doktora tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

10. EKLER

EK-1. Kişisel Bilgi Formu

Bireycilik-toplumculuk ve dindarlık ilişkisini tespit etmek amacıyla hazırlanan bu anket formu, bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Soruları rahatlıkla cevaplayabilmeniz için sizden kimliğinizle ilgili hiçbir bilgi istenmemektedir. Elde edilecek sonuçlar yalnızca bilimsel amaçla kullanılacaktır. Vereceğiniz samimi ve gerçeğe uygun cevaplar araştırmadan **güvenli** ve **geçerli** sonuçlar elde edilmesi için önemlidir.

Lütfen her maddeyi atlamadan dikkatlice okuyunuz ve size en uygun ya da en yakın seçeneği işaretleyiniz. İlgi ve katkılarınız için teşekkür ederiz.

Ayşe AYDAR

1.	Yaşınız	
2.	Cinsiyetiniz	☐ Kadın ☐ Erkek
3.	Medeni Durumunuz	☐ Evli ☐ Bekar
4.	Eğitim Durumunuz	☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü
5.	Sosyo-ekonomik Düzeyiniz	☐ Düşük ☐ Ortanın altı ☐ Orta ☐ Ortanın üstü ☐ Üst

EK-2. Genç Bireylerde Bireycilik ve Kolektivizm Ölçeği

Aşağıdaki davranışları gerçekleştirme sıklığınızı ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.	Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Çoğunlukla	Her zaman
1. Düşüncelerimin eleştirilmesinden rahatsız olmam.					
2. Diğer insanlarla ilişkilerimde davranışlarımın eleştirilmesinden rahatsız olmam.					
3. Bana göre insanların dini inançlarıyla ilgili yaşam tarzı dokunulmazdır.					
4. Bana göre başkasına zarar vermedikçe her insan özgürce yaşayabilmelidir.					
5. Benden farklı düşüncedeki insanların baskı görmesine karşı çıkarım.					
6. Çeşitli özelliklerimden dolayı kıskanılmak hoşuma gider.					
7. Kendimi özel hissedeceğim özelliklerim vardır.					
8. Çevremde beğenilen kişi olmaktan mutlu olurum.					
9. Bana somut fayda sağlamayacak bilgiyi gereksiz bulurum.					
10. Mesleklerin önemini kazandıracağı para belirler.					
11. Başkasının sorunlarını çözmek için kendi işlerimi aksatmam.					
12. Her işte başarının sırrı rakibe karşı galip gelebilmektir.					
13. Mesleklerin önemini bana sağlayacağı statü/makam belirler.					
14. Bir ürünün markasının tanınmış olması, özelliklerinden daha fazla ilgimi çeker.					
15. Eşyalarımı uzun süre kullanmaktan çabuk sıkılırım.					
16. Kıyafetin çekici ve şık görünmesini rahat olmasına tercih ederim.					
17. Telefon, kıyafet ve aksesuar gibi eşyaların beni özel ve farklı göstermesini isterim.					
18. Büyük mağazaların reyonlarındaki birçok ürünü satın alabilmiş olmayı isterim.					
19. Büyüklerimin benimle ilgili kararlarına itiraz etmeden uyarım.					
20. Kız veya erkek arkadaşımı seçerken dini inanç durumuna dikkat ederim.					
21. Yanlarında sıkılsam bile ailemin evine gelen misafirlerle birlikte vakit geçiririm.					
22. Gelenek ve göreneklere bağlı kalarak yaşamının gerekli olduğunu düşünürüm.					
23. Kendimi bir gruba ait hissetmediğim zaman kötü hissederim.					
24. Düşüncelerini benimsediğim grupları her koşulda desteklerim.					
25. İçinde yer aldığım grubun kararlarını benimsemesem bile, bu kararlara uyarım.					
26. Kararsız kaldığım durumlarda yakın çevremden tavsiyelerini dikkate alırım.					
27. Beni mutlu eden olayları yakın çevremden birileriyle paylaşıyorum.					
28. Sorunlarımı yakın çevremden birileriyle paylaşıyorum.					
29. Karşılığı gelmese bile diğer insanlara yardım etmekten mutlu olurum.					

EK-3. Dindarlık Ölçeği

Aşağıdaki davranışları gerçekleştirme sıklığınızı ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.	Hiç	Katıl	mıyo	Katıl	mıyo	Kısm	en	Katılı	yoru	m	Tama	men
1. Allah'ın varlığına inanırım.												
2. Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanırım.												
3. Bir hata işlediğimde tövbe etme ihtiyacı hissederim.												
4. Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın gönderdiği ilahi kitap olduğuna inanırım.												
5. Allah'ı her şeyden ve herkesten daha çok sevdiğimi hissederim.												
6. Farz olan ibadetleri yapmadığımda suçluluk hissederim.												
7. Dua ettiğimde içimi bir huzur ve ferahlık kapladığını hissederim.												
8. Cennetin ve cehennemın varlığına inanırım.												
9. İbadet ettiğimde Allah'a yakınlaştığımı hissederim.												
10. Kuran okuduğumda huzurlu ve mutlu olurum.												
11. Meleklerin varlığına inanırım.												
12. Dini görevleri yerine getirdiğimde huzurlu olurum.												
13. Öldükten sonra tekrar dirileceğimize inanırım.												
14. Karşı cinsle olan ilişkilerimde dinin belirlediği ölçülerine uyarım.												
15. Dinen yasaklandığı için evlik öncesinde veya evlilik dışı cinsel ilişkiye yaklaşmam.												
16. Dinen yasaklandığı için içki içmem.												
17. Dinen yasaklandığı için kumar oynamam.												
18. Ne sıklıkta beş vakit namazı kılarırsınız?												
a) Hiç kılmam b) Hayatımda birkaç kez kıldım c) Ara sıra kılarım d) Düzenli olmamakla birlikte çoğunlukla kılarım e) Aksatmadan düzenli kılarım												
19. Ne sıklıkta ramazan orucunu tutarsınız?												
a) Hiç tutmam b) Hayatımda birkaç kez tutum c) Ramazan'da birkaç gün tutarım d) Ramazan ayının çoğunu tutarım e) Aksatmadan tümünü tutarım.												
20. Ne sıklıkta Kur'an'ın Arapçasını(yüzünden) okursunuz?												
a) Hiç okumam b) Hayatımda birkaç kez okudum c) Ara sıra okurum d) Sıkça okurum e) Çok sık okurum												
21. Ne sıklıkta Kur'an'ın mealini okursunuz?												
a) Hiç okumam b) Hayatımda birkaç kez okudum c) Ara sıra okurum d) Sıkça okurum e) Çok sık okurum												
22. Ne sıklıkta dua edersiniz?												
a) Hiç etmem b) Hayatımda birkaç kez ettim c) Ara sıra ederim d) Sıkça ederim e) Çok sık ederim												
23. Ramazan orucu dışında ne sıklıkta nafil oruç tutarsınız?												
a) Hiç tutmam b) Hayatımda birkaç kez tutum c) Ara sıra tutarım d) Sıkça tutarım e) Çok sık tutarım												
24. Farz namazlar dışında ne sıklıkta nafil namaz kılarırsınız?												
a) Hiç kılmam b) Hayatımda birkaç kez kıldım c) Ara sıra kılarım d) Sıkça kılarım e) Çok sık kılarım												

EK-4. Etik Kurul Proje Onay Belgesi

**ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ)
ETİK KURULU
PROJE ONAY BELGESİ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyol. Bilimler
Fakültesi/Enstitüsü... Felsefe ve Din Bilimleri... bölümü akademisyenlerinden /
öğrencilerinden... Ayşe AYDAR... 'in, 18-30 yaş Arası Genç
Yeni Türkiye Birliklik, Toplumsallık ve Dindarlık ilişkisi...adlı
araştırması değerlendirilmiştir. (Bu kısım başvuru sahibi tarafından doldurulmalıdır)

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

AYBÜ ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2021 - 324
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	08.06.2021
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	14.06.2021 - 96
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI, BAŞKAN YARDIMCISI VE ÜYELER:

İMZA

Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR

Üye

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Üye

Doç. Dr. Behlül TOKUR

Üye

Doç. Dr. Birgül ÖZKAN

Üye

Doç. Dr. Yüksel Akay UNVAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Şule KAYA

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DEMİRDEL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nimet YILDIRIM TİRGİL

Üye

EK-5. Hipotez Durum Tablosu

Hipotezler	Kabul/Red
H₁:17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumsallık (otorite ve geleneğe bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri ve bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{1-a} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	Kabul
H _{1-b} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile eleştiriye açıklık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	Kabul
H _{1-c} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile özgürlükçülük düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{1-d} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ve özgürlükçülük düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{1-e} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ve eşsizlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{1-f} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile eşsizlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{1-g} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile bireysel fayda ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{1-h} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile bireysel fayda ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{1-i} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile tüketimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{1-i} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile tüketimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H₂: 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireycilik (eleştiriye açıklık, özgürlükçülük, eşsizlik, bireysel fayda ve rekabet, tüketimcilik) düzeyleri ve dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{2-a} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-b} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-c} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-d} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-e} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	Kabul
H _{2-f} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-g} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-h} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{23-i} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-j} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	Kabul
H _{2-k} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul

H _{2-l} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{2-m} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{2-n} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{2-o} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	Kabul
H _{2-p} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin tüketimcilik düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{2-r} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin bireysel fayda ve rekabet düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{2-s} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin özgürlükçülük düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-t} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eşsizlik düzeyleri ve dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{2-u} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin eleştiriye açıklık düzeyleri ve dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	Kabul
H₃:17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin toplumculuk (otorite ve geleneğe bağlılık, gruba bağlılık, paylaşımcılık) düzeyleri ve dindarlık (inanç, duygu, ibadet, etki) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{3-a} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{3-b} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile dini inanç düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{3-c} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{3-d} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ve dini duygu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{3-e} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ve ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{3-f} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile ibadet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul
H _{3-g} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin paylaşımcılık düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Red
H _{3-h} : 17-30 yaş arası genç yetişkin bireylerin otorite ve geleneğe bağlılık düzeyleri ile dini etki düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	Kabul